

VIII. KÖTET, 3. FÜZET. ÚJ FOLYAM. 1900 JÚLIUS—SZEPTEMBER.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE.

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK

KÖZLÖNYE.

A NM. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

SCHÖNHERR GYULA.

1900. ÉVI FOLYAM.

— III. FÜZET. —

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRA.
1900.

TARTALOM.

	Lap
Dézsai Lajos. Gutenberg János	225
Varjú Elemér. A gyulafejrvári Batthyány-könyvtár. (Hatodik közlemény, egy melléklettel és a szöveg közt egy hasonmással.)	228
Dr. Bleyer Jakab. Magyar vonatkozású német újságlapok a Magyar Nemzeti Múzeum birtokában 1600—1711-ig. (Harmadik, befejező közlemény.)	250
Vidéki könyvtáraink 1899-ben	265
Magyar könyvesház. Idegen nyelvű külföldi nyomtatványok hazai szerezőktől a bécsi udvari könyvtárban. (Második közlemény.) Kluch János-tól.	275
Külföldi szemle. A porosz állami könyvtárak lajstromozási rendszere Szabó Ervin-től	284
Tárca. Evnegyedes jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának állapotáról 1900 április 1-től június 30-ikáig.	297
A budapesti Magy. kir. Tudományegyetem könyvtára 1899-ben	301
A Magyar Tud. Akadémia könyvtára 1899-ben	311
Szakirodalom. Czákó Elemér, Az Orsz. Magy. Iparművészeti Múzeumi és Iskola könyvtárának címjegyzéke. Ism. Dr. Dézsi L. — A budapesti magy. kir. Tudományegyetem könyvtárának címjegyzéke XXIV. 1899 évi gyarapodás. Ism. (c.) — Küffer Béla. A képviselőházi könyvtár katalogusának pótkötete 1893—1900. V. E. — Barta Lajos, A magyar gyűjteményi iratok jegyzéke. Ism. Dr. Váradi Ödön. — Bibliothèque des bibliographies critiques. Ism. E—r. — Norsk Boglexicon 1643—1813. Ism. Varjú. — Folyóiratok szemléje I. Hazai folyóiratok: Egyetemes Philologiai Közlöny XXIV. 6. 7., Erdélyi Múzeum XVII. 5. 6., Grafikai Szemle X. 6. 7. 8., Irodalomtörténeti Közlemények X. 3., Századok XXXIV. 6. 7. II. Külföldi folyóiratok: Centralblatt für Bibliothekswesen XVII. 7. 8. 9., Deutsche Litteraturzeitung XXI. 22. 25. 26. 30. 33. 35. 36. 37., La Bibliophilie I. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. II. 1. 2. 3. 4. 5., Le Bibliographe Moderne IV. 20., Revue des Bibliothèques X. 1—3. 4—6., Rivista delle Biblioteche et degli Archivi XI. 2. 3. 4—6.	322
A magyar bibliografiai irodalom 1900-ban. (Első közlemény.) Kováts László-tól	327
A Gutenberg-jubileum.	330
Vegyes közlemények. A kolozsvári egyetemi könyvtár új igazgatója. Kinevezés. Vidéki könyvtárak állami segélyezése. A második könyvtárnoki tanfolyam. A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára a párisi kiállításon. A párisi könyvtári kongresszusok. A pozsonyi városi közkönyvtár. A vizsolyi biblia könyvkötője (Kemény Lajos.) A kolozsvári Kalazantinumról	333
Változások a magyarországi nyomdáknál 1900 július 16-ikától szeptember 15-ikéig.	336

A Magyar Könyvszemle

előfizetési díját 1900 július 1-től 1900 szeptember 30-ikáig
beküldték:

Az 1899. évi folyamra: Bartha József.

Az 1900. évi folyamra: Bartha József, Conczen Emil, Honvédelmi miniszterium (3 kor.), Kecskemét város (3 kor.), a losonci állami főgimnázium, Stein János.

GUTENBERG JÁNOS.

DÉZSI LAJOSTÓL.

»A betű megöl, a lélek megelevenít«: mély igazság rejlik a szavakban, nem is jutott senkinek eszébe, kétségbevonni örök érvényességét. És mégis e szabály alól is volt egyszer kivétel, volt oly idő, midőn a betű újította meg a szellemi világot. Nem egyedül ugyan, de viszont nála nélkül sem történhetett volna meg a megújulás.

Midőn az emberiség valamely nagy átalakulás küszöbén áll, előbb az eszme jelenik meg, először halványan elmosódva, majd mindinkább tisztult formában, nyomában jár az átalakulás szűk-ségének érzete, mindinkább általánossá válva s végül, az »idő teljességében« egyszerre jelennek meg: az eszköz, melylyel az átalakulás végrehajtható s az egyének, kiknek vezérszerep jut ez átalakulás végrehajtásában.

Igy volt ez a középkor végén is. Dante nagy szelleme még csak halvány sejtelemmel birt róla; határozott alakban lép föl a humanistákkal, majd a reformációban. De sem a bölcsészeti, sem a vallási átalakulás nem lett volna általánossá, ha harmadik szövetségestársul a *nyomtatott betű* nem csatlakozik hozzájuk. E szövetségben gyökerezett erejük s nem az utolsó szerep jutott a könyvnyomtatónak az újkor létrehozásában. Nem túlzás egy kiváló művelődéstörténetíró azon állítása, hogy az újkort több joggal keltezhetnők a szétszedhető, »mozgó« betű feltalálásától, mint Amerika felfedezésétől.

Gutenbergnek is az volt sorsa, mi minden nagy feltalálónak. Mig élt, kora alig vette észre, találmányát sem méltatta különösebb figyelemre. Ez az oka, hogy élete folyását nagyrészt homály fedi, még azt sem tudjuk, melyik évben született s találmányáról sem maradtak fenn részletes adatok. Abban is hasonlított sorsa a nagy feltalálókéhoz, hogy a midőn találmányának óriási jelentősége

már nyilvánvalóvá lett: megirigyelték dicsőségét s el akarták venni tőle. Mainznak vetélytársai akadtak: Harlem Coster Lőrinczet, Strassburg Mentelt, Bamberg Pfistert léptette föl, azonkívül Olasz-, Franciaországnak, Belgiumnak, sőt Csehországnak is akadt jelöltje. De hiába: Gutenberg születése ötszázados évfordulójának az egész művelt világ által impozáns módon megünneplése mindennél világosabban bizonyította, hogy e dicsőség nevétől soha el nem választható.

Nem kisebbíti e dicsőséget az sem, hogy a könyvnyomtatás más formában előbb is ismeretes volt. A kínaiak már a XI-ik században, sőt más adatok szerint még előbb, fatáblákra kimetszették egy könyv összes betűit s azután lapról lapra lenyomtatták, — oly ügyességgel és gyorsasággal, hogy egy falapról állítólag egy nap alatt 30—40,000 levonatot tudtak készíteni. Ismeretes dolog, hogy a fametszés 1400 körül már Európában is el volt terjedve s hogy képeket, olykor aláírással, kártyákat, sőt iskolai könyveket is sokszorosítottak ilyen úton. De ez még nem könyvnyomtatás. A gőz mozgó erejét már Krisztus előtt ismerték, de Watt dicsőségét nem csökkentik az alexandriai Heron és Papin kísérletezései: a könyvnyomtatás titka a betűk szétszedhetőségében és ismét összerakhatóságában rejlett s ez a Gutenberg genialis találmánya.

Gutenberg, mint a legtöbb feltaláló, idealis gondolkozású ember volt, ki előtt célul az emberiség közhaszna lebegett, mely találmányából árad reá. Nem volt gyakorlati ember, nem is igen törődött vállalata anyagi hasznával. Kétszer alapított nyomdát s mind a kétszer hitelezői foglalták le s végre is udvari szolgálatban volt kénytelen életét befejezni. Ő találta föl a könyvnyomtatást, ő alapította az első könyvnyomdát s Fust ötvös és utódai gazdagodtak meg belőle. A hiúság sem bántotta: nyomtatványaira még a nevét sem tette ki. Lelkének nemes, vallásos érzületét legjobban jellemzik legszebb nyomtatványának következő sorai: »A felséges Istennek oltalma alatt, kinek egy intésére a gyermekek nyelve ékesen szólóvá lesz s a ki gyakran a kicsinyeknek jelenti ki, a mit a bölcsék előtt elrejt . . . nyomtatott ez a jeles könyv.« Így az eszmék embere szokott írni! Hasonló érzületnek ad kifejezést Hess András is a Karaihoz intézett ajánlólevélben: »Nem régiben« — írja — »Olaszországban forgolódásom ideje alatt látva,

hogy az emberi nemnek milyen nagy hasznára és díszére vannak azon kiváló tehetségű férfiak, a kik isteni serénységüket könyvek nyomtatására fordították: magam is kedvet kaptam, hogy ezt az oly méltó és jeles tudományt tehetségemhez képest elsajátíthassam, és hogyha azután valami foganatja leszen, nemcsak magam, de embertársaim hasznára is fordíthassam.«

Ha Gutenberg tudatával bírt találmánya közhasznú voltának, meg is érte azt az örömet, hogy az mindenfelé elterjedt és azzal a meggyőződéssel hagyhatta abba a munkát, hogy vannak, a kik folytatják helyette s hogy az többé nem fog elenyészni. Még élt, a mikor már Mainzon, a könyvnyomtatás bölcsőjén kívül Strassburgban, Bambergben, Kölnben, Augsburgban, Baselben, sőt Rómában működtek tanítványai; néhány év múlva pedig Franciaországban, Németalföldön, Magyarországon, spanyol és angol földön, majd egész Európában elterjedt dicső találmánya.

Tanítványai és utódai szintén át voltak hatva hivatásuk magas voltáról, a minthogy a társadalom leghasznavehetőbb tagjaiból is kerültek ki. Elég Aldus Manutius, Estienne, Froben, Oporin, Froschauer, Plantin, Elzevir, s nálunk Abádi, Heltai, Szenczi Kertész, Breuer és Misztótfalusi Kis nevét említeni annak igazolására, hogy a régi idők könyvnyomtatói sem eredményes munkásság, sem műveltség és tudományos képzettség dolgában nem állanak alább kortársaiknál. Nem mesteremberek voltak, hanem a művelődés avatott papjai, kik híven, önzetlenül, sőt sokszor önfeláldozással szolgálták a felvilágosodást. Az ő érdemük, hogy a művelődés nem egyes kiváltságos osztályok tulajdona többé, hanem kiárad az egész emberiségre. Kezdetben csak néhányan vannak, ma már óriási hadsereg, melynek a föld minden részén van állomáshelye és tekintélyes hadosztálya, mely ellenállhatatlanul folytatja a szellemi hódítást. Ez az a mustármag, mely noha minden magnál kisebb, olyan fává nevededik, hogy ágaival az eget verdesi, terebélyes lombjai között fészket adva a madaraknak. Nem ok nélkül mondta róla Luther lelkesedésében és elragadtatásában: »A könyvnyomtatás a legnagyobb és legutolsó ajándék, ... ez az utolsó láng a világ kialvása előtt.«

A GYULAFEJÉRVÁRI BATTHYÁNY-KÖNYVTÁR.

VARJÚ ELEMÉRTŐL.

(Hatodik közlemény, egy melléklettel és a szöveg közt egy hasonmással.)

101. (*K₅. I. 15.*) GREGORII IX. PAPAE DECRETALIUM LIBRI V. CUM GLOSSIS ORDINARIIS BERNARDI PARMENSIS. — JOHANNES GUALLENSIS,¹ COLLECTIO EPISTOLARUM DECRETALIUM. — INNOCENTIUS IV. PAPA, APPARATUS SUPER V. LIBRIS DECRETALIUM. *Saec. XIV.*²

Ivrétű hárttyakézirat, olaszos minuszkulával írva; az írás két hasábban folyik s glosszával van körülvéve. Egyszerű vörös és kék kezdőbetűkkel. A XIV. század elejéről.

A lapszélek sok helyütt le vannak vagdalva.

Durva, szarvasbőrrel bevont deszkakötésben.

Beke, Index, 149. sz.

102. (*G₅. V. 24.*) I. JOHANNES RECTOR DE VILLACH, CALENDARIUM ANNORUM 1437—1490. *Anni 1464.*

Negyedrétű, 26 levélből álló, papírkézirat. Mint az első oldalon levő jegyzésekből kitűnik, a naptár-táblákat *Johannes rector de Villach divinorum cooperatore apud S. Jacobum in Lewben* (Leoben. Stájerország) 1464-ben készítette.

A 2a. lap alsó szélén a 43. számnál ábrában is közölt czímer látható.

II. RATIONES CONTRA JUDAEOS DE MESSIAE ADVENTU. — TRACTATUS DE NOBILITATE. *Saec. XV.*

Negyedrétű papírkézirat 48 levélen. A XV. század derekáról.

III. SUMMA PAUPERUM. *Saec. XV.*

Negyedrétű papírkézirat a XV. század derekáról; 36 levelen.

¹ Élt a XII. században. Nem tévesztendő össze az egy századdal később élt hasonló nevű híres minoritával, a ki vallás-bölcsészeti munkákat írt.

² E kézirat koránál fogva nem ide, hanem a IV. közleménybe, körülbelül a 25. szám körül felsoroltak közé tartoznék, de miután leírása elnézésből onnan elmaradt, itt közöljük.

IV. PETRUS DE ALLIACO, MEDITATIONES SUPER
SEPTEM PSALMOS POENITENTIALES. *Saec. XV.*

XV. századi papírkézirat negyedréthben, 24 levelen.

V. EXPOSITIO MISSAE. *Saec. XV.*

Negyedréthű kézirat durva, vastag bordájú papíron, melynek vízjele korona. 30 levél. A XIV. század közepéről.

Mind az öt kézirat egy XVIII. századi papírkötésben van. Beke, Index, 459.

103. (*G₅. V. 13.*) I. EXPOSITIO HYMNORUM. *Saec. XV.*

Ivrétű papírkézirat. 69 levelen, két hasábosan, tollal vont vonalak közé, csúnya, rendetlen folyóírással írva. Vörös, sárga és zöld, izléstelen, rosszul rajzolt kezdőbetűkkel. A XV. század közepéről.

II. DIALOGUS SALOMONIS ET MARKOLPHI. —
EXPOSITIO SUPER CANTICA CANTICORUM. — VARIU TRACTA-
TUS THEOLOGICI. *Saec. XV.*

60 ívrétű papírvélemből álló, egyhasábosan, folyóírással írt s csak részben rubrikált kézirat. A XV. század derekáról.

A Dialogus végén:

Marcolfus elegit, er war aber mein (*így, »kein« helyett*)
nar gewesen. etcetera.

A 40b. oldalon:

Anno incarnationis M° cccc° liij. in vigilia Sancte Marthe.

A 60b. oldallal megszakad a kézirat; hogy még itt nincs vége, mutatja a lapszálen levő őrszó.

III. GLOSSA IN NOVUM TESTAMENTUM. *Saec. XV.*

Ivrétű, 24 levélből álló papírkézirat. Kurzív írás; rubrikálva. A XV. század közepéről.

IV. TRACTATUS DE VITA EMENDANDA, GER-
MANICE. *Anni 1453.*

Ivrétű papírkézirat; 24 levélen. Egy hasábosan, romlott kurzív-írással írva; rubrikálva.

Végén: Anno 53° W. A. V.

V. FRAGMENTA THEOLOGICA. *Saec. XV.*

11 ívrétű levél, töredéke valamely nagyobb kódexnek.

VI. SECRETUM SACERDOTUM. *Anni 1456.*

12 ívrétű papírvél. Szép, erőteljes kurzívval egy hasábosan írva. Vörös kezdőbetűkkel.

Zárószavai: Explicit secretum sacerdotum per me Johannem

Erhardi de Wels. Anno domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo sexto, mensis Septembris die undecima.

VII. SERMONES. *Saec. XV.*

24 ívrétű papírlevélen.

VIII. SANCTUS ANSELMUS EPISCOPUS CANTUARIENSIS, DIALOGUS DE PASSIONE CHRISTI SEU DE PLANCTU B. MARIAE VIRGINIS. *Anni 1386.* — SERMO DE EADEM MATERIA.

Papíron, 12 levél. Két hasábosan, tollal húzott keretek közé jó folyóírással van írva. Rubrikálatlan.

7b. l. Explicit Anshelmus de passione Christi. Anno millesimo ccc^{mo} lxxxvi.

IX. PASSIO DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI METRICE. *Saec. XV.*

36 levélből álló papírkézirat, tintavonalakra, egy hasábosan, vastag vonású kurzívval írva. A sorok közt apró betűs glossza. Rubrikálva. A XV. század közepéről.

Mind a kilencz darab világos barna bőrrel bevont, szüette deszkakötésben, melynek kapcsai és védőgombjai hiányoznak. Az első táblán kívül rézkeretes, hártýára írt czímke, belül a 43. számnál közölt czímer.

Beke, Index, 610. sz.

104. (*J₅. III. 5.*) I. TRACTATUS DE SACRAMENTIS. *Saec. XV.*

2 ívrétű papírlevelen, két hasábosan, félkurzív írással írva. Rubrikálva. A XV. század elejéről.

II. TRACTATUS DE VIRTUTIBUS ET VITIIS. *Saec. XV.*

Ivrétű papírkézirat, 36 levélen, két hasábosan igen durva vonású vastag folyóírással írva. Egyszerű vörös kezdőbetűkkel.

A végső (36a.) oldalon a felső lapszélen, idegen kézzel írva ezek olvashatók:

Anno incarnationis Jesu Christi millesimo quadringentesimo sexagesimo secundo, ipso die penthecostes, hora quasi prima peracto prandio, in civitate Lewtczaw hospitale cum aliis quinquaginta tribus domibus est combustum; scilicet in eadem platea maior turris et cum aliis edificiis ipsius muri per ignem consumpta fuit.

III. CONFESSIOALE. *Anni 1398.*

Ivrétű papírkézirat 14 levelen, két hasábosan sietős kurzívval írva. Rubrikálva.

Kolofon: Explicit confessionale bonum domini episcopi doctoris Parisiensis. Scriptus est liber iste per venerabilem etcetera. Sub anno domini M^o ccc^o xc^o viii^o.

IV. TRACTATUS THEOLOGICI. *Saec. XV.*

Ivrétű papírkézirat 36 levelen; végül csonka. Két hasábosan durva folyóírással van írva. A XV. század elejéről.

Végén ezen értelmetlen kolofon:

Explicit secundus, tertius et quartus liber *p* (?) questiones (?) per manus (*közbe szúrva*: Johannis de Lelouia) cuiusdam.

V. SANCTUS GREGORIUS MAGNUS PAPA, LIBER REGULAE PASTORALIS. *Saec. XIV—XV.*

Ivrétű kézirat 12 hártya-levélen. Két hasábosan, folyóírással írva; vörös és zöld kezdőkkel. Végén csonka. A XIV. század végéről vagy a következő elejéről.

Kezdet: Incipit liber primus pastoralis beati Gregorii pape urbis Rome, scriptus ad Johannem Romanensem episcopum . . .

VI. SANCTUS GREGORIUS MAGNUS PAPA, LIBER REGULE PASTORALIS. *Saec. XV.*

Ivrétű papírkézirat, úgy látszik az előbbinek folytatása. Két hasábosan írva, vörös kezdőbetűkkel. 23 levél. XV. század eleje.

Kezdet: Quanta debeat esse diversitas in arte predicationis . . .

23a l. *Kolofon*: Explicit pastoralis Gregorii per manus Johannis dicti Dadilo etcetera.

Végén néhány levelen theologiai értekezések.

Az egész egy síma barna bőrrel bevont deszkakötésben, a mely gömbölyüfejú rézgombokkal van ellátva, kapcsai hiányoznak.

Az 1a. lapon egy XV. századi tulajdonos névbejegyzése:

Liber Ambrosii plebani in Walendorff.¹

Hasonló korú írással az előlevélen ezek olvashatók:

Iste liber est legatus ad ecclesias sancte Elizabeth extra muros Lewtschovie per dominum Ambrosium quondam plebanum in Walendorff.

Beke, Index, 597. sz.

Magyar Könyvszemle, 1880. évf. 341. l. (?)

105. (*F₅. IV. 12.*) NICOLAUS GORRANUS, POSTILLA SUPER EVANGELIUM S. LUCAE. *Saec. XIV—XV.*

Ivrétű kézirat, vastag, ritkán bordázott papíron, melyen itt-ott jól kivehető a vízjel: *maria*. 302 levél. Két hasábosan ormótlan

¹ *Walendorff*, magyarul *Olaszi*, latinul *Villa Latina*, mai nevén Szepes Olaszi, már a XIII. században szerepelt szépeességi város.

gót írással írva. Rubrikálva. A XIV. század végéről vagy a XV. század elejéről.

Kezdeté, 1a. l.: Disciplina medicine exaltabit capud (így) illius . . .

Végén, 302a. l.: Explicit opus Nicolai Gorra super Lucam.
Egykorú deszkakötésben.

Az első oldalon ezen vörössel írt XV. századi bejegyzés olvasható:

Dicta magistri Nicolai Gorra super Lucam pertinent ad librariam dominorum de capella in Leucza et sunt fueruntque domini Nicolai Scettn predicatoris capelle.

Magánál e kétségtelenül hazai eredetű kéziratnál jóval érdekesebbek a tábláinak borítólapjait képező kézirat-töredékek. Szerencsés véletlen folytán a könyvkötő a felhasznált kódexnek épen zárszavait tartalmazó levelét ragasztotta be a hátsó táblába s e kolofon egy XIV. századi magyar író nevét őrizte meg. A felszabdalt kódex ívrétű hártyakötet volt, két hasábosan sűrű sorokban, jó félkurzívval írva. Tartalmát theologiai fejtegetések képezték. Kolofonja, a melyet itt hasonmásban is közlünk, így hangzik:

Finitus iste libellus domini Drzyslay de Peczka Anno Domini
M. CCC° xxx° vj. proxima die post festum sancti Bartholomey
Explicit nescio quid
Manducare potest fornicam si caput auffers
Musca vero endenda finis

Finitus iste libellus domini Drzyslay de Peczka Anno Domini M. CCC° xxx° vj. proxima die post festum sancti Bartholomey.

Ez alatt más, későbbi írással:

Explicit nescio quid. *És utána, apró betűkkel:* Manducare potest fornicam, si caput auffers, musca vero endenda (így) si . . . (egy szó olvashatatlan) additur illi.

E kolofonból kitűnik, hogy a kötet egykor Pécskai Doroszlónak egy theologiai művét tartalmazza. Fájdalom, a könyv elveszett s tartalmáról a megmaradt töredékek vajmi csekély fogalmat nyújtanak.

Beke, Index, 210. sz.

106. (*N₅. III. 4.*) MISSALE AD USUM CUIUSDAM ECCLESIAE HUNGARICAE. *Saec. XIV—XV.*

Ivrétű kézirat szép, fehér hártyán, két hasábosan, több másoló által gót könyvirással írva. Számtalan egyszerű piros és kék kisebb és sok lomb- és virágdiszes nagy kezdőbetűvel. Fájdalom, e diszes kézirat igen csonka. Elején hiányzik a naptár, az előzmények, a misekönyv szövege a XI. számozott levélig; közben ki van tépve a kanon-kép s végén meghatározhatatlan számú levél. A meglevő utolsó a CXXXI. számot viseli. A XIV. század végéről, vagy a következő elejéről.

Kezdőbetűi igen szépek; valamennyi növényi ornamentummal ékes, száraik kereteket képeznek, befoglalva a széles lapszéleket. A virágos keretdiszes magyaros jellegűek; színeik tüzesek, de nem riktók, csupa tört, tompított tónusok. Arany sehol sincs benne, a figurális ábrázolások is teljesen hiányoznak, mindazonáltal a miniatura a XIV—XV. század jobb hazai termékei közé tartozik. Csak sajnálhatjuk, hogy a hihetőleg diszes kanon-kép elveszett.

A szövegben a magyar szentek miséi szokott helyükön találhatók.

Vörös barna bőrrel bevont s apró bélyegekkal préselt egyszerű deszkakötésben. Kapcsai hiányoznak.

Beke, Index, 379. sz.

107. (*N₅. I. 15.*) MISSALE AD USUM CUIUSDAM ECCLESIAE HUNGARICAE. *Saec. XIV—XV.*

Ivrétű hártyakézirat, két hasábosan nagy erős törésű gót minuszkulával írva; gregorianus hangjegyekkel. Kezdői egyszerűek, vörösek és kékek. A XIV. század végéről vagy a XV. század elejéről.

Igen csonka; naptárából hiányzik január-április, nincs meg továbbá a szöveg eleje, s végén a misekönyvnek mintegy egy harmada. A kanonnak nem volt külön képe; a többi részek folytatásául van írva s élén csak egy, a szövegbe rajzolt, primitív, könnyedén színezett feszület-kép van. A régi kanonból azonban csak egy hasábnyi van meg, a többi hiányzik, helyette egy szép nagy betűkkel írottat kötöttek be a könyvbe, a mely azonban a XV. század közepénél nem újabb.

Hogy magyar egyház számára készült, mutatja a naptár s a végén meglevő Szent-István-mise.

A szepesiekre emlékeztető, préselt, nagy rézgombokkal ékes disznóbőrös deszkakötésben.

Beke, Index, 381. sz.

108. (*J₅. III. 10.*) SERMONES DE TEMPORE ET DE SANCTIS. *Saec. XIV—XV.*

Ivrétű papirkézirat 294 levelen, két hasábosan, több kéztől eredő folyóírással írva. Egyszerű vörös kezdőbetűkkel. Hihetőleg lengyel készítmény a XIV. század végéről, vagy a XV. század elejéről.

Ergitur clemen-
tissime pater rex
iesum cristum fi-
lium tuum domi-
num nostrum: su-
plices rogamus
et rogamus: uti
accepta habeas et benedicas
hec dona hec munera
hec Sancta sacrificia i-
mollibata i-
n primis que tibi
offerimus pro ecclesia tua san-
cta catholica quam pacificare
custodire adunare i-
regere i-
digneturis toto orbe terrarum
vna cum famulo tuo papa
nostro s. et antistite nostro
et rege nostro et omnibus

933 clear when

file 249 when

Egyik lapra valamely XV. századi kéz beigtatta Szent-Imre legendáját.

Szarvasbőrrel bevont deszkakötésben; gombjai és kapcsai hiányoznak.

Beke, Index, 503. sz.

109. (*K₅. II. 16.*) BIBLIA SACRA VETERIS TESTAMENTI. *Saec. XIV—XV.*

Ivrétű hártýakézirat, két hasábosan erősen tört gót minusz-kulával írva. Piros, zöld és kék, ellentett színű kacsaringókkal ékitett nagyobb és egyszerű piros és kék apróbb kezdőbetűkkel. A XIV. század végéről, vagy a XV. század elejéről.

Nincs befejezve. Megszakad a Paralipomenon elejénél, a lap és hasáb közepén. XVIII. századi bőrkötésben.

Beke, Index, 48. sz. (»fol.* 392.«)

110. (*H₅. III. 4.*) SANCTUS THOMAS DE AQUINO, EXPLICATIO DECALOGI. TRACTATUS DE CORPORE ET SANGUINE DOMINI, DE SACRAMENTO EUCHARISTIAE ET EXPOSITIO MISSAE. *Saec. XIV—XV.*

Ivrétű papírkézirat, két hasábosan, romlott félkurzívval írva. Rubrikálva; de a kezdőbetűk helye még üres.

Szarvasbőrrel bevont deszkakötésben, egy áthajtós kapocscsal. Az első oldal margóján ezen bejegyzés olvasható:

Iste liber assignatus est ecclesie Beate Marie Virginis in Noua Villa a domino Thoma baccalaureo in decretis. Anno domni millesimo quadringentesimo x l^o.¹

Beke, Index, 208. sz.

Magyar Könyvszemle, 1880. évf. 342. l. (A bejegyzést csakán közli.)

111. (*K₅. III. 3.*) I. PETRUS AUREOLUS, COMPENDIUM LITERALIS SENSUM TOTIUS BIBLIAE COMPLECTENS. *Saec. XV.*

Papírkézirat ivrében, 139 levelen, két hasábosan, erős vonású félkurzívval írva. Egy nagyobb és számos apró vörös kezdőbetűvel. A XV. század közepéről.

Végén: Per Jacobum Hogenest.

II. SANCTUS THOMAS DE AQUINO, QUAESTIONES SUPER QUARTO SENTENTIARUM. *Saec. XV.*

Ivrétű papírkézirat, 96 levelen, két hasábosan, jó félkurzívval írva. Nincs rubrikálva. A XV. század legelejéről.

Kolofon: Expliciunt questiones quarti libri sententiarum per manus Conradi Kekch de Swainkendorf.

¹ Vesd össze a 38. és 60. számokkal.

III. CONCLUSIONES CANONICI UTILES. *Saec. XV.*

17 ívrétű papírlevelen, egy hasábosan, vastag folyóírással írva. Rubrikálva.

Kolofon: Henricus Lohert capellanus altaris Sancte Katherine prepositure Thuris scripsit.

IV. VERSIONES GERMANICI ALIQUOT BULLARUM PAPALIUM. *Saec. XV.*

Ivrétű, 6 papírlevélből álló kézirat. Egy hasábosan, folyóírással írva. Rubrikálva. A XV. század közepéről. Végül csonka, számos kitépett levél megmaradt belső széle mutatja, hogy egykor terjedelmesebb volt a kódex.

V. SANCTUS AURELIUS AUGUSTINUS, CONFESIONUM LIBRI XIII. *Saec. XIV.*

Ivrétű kézirat, 79 papírlevelén, melyeknek vízjele olló. Átmeneti folyóírással egy hasábosan írva; rubrikálva. A XIV. század második feléből.

Első oldalán XVII. századi bejegyzés:

B. V. Mariae in Victoria sac. Cist. ord. catalogo inscriptus.

VI. TRACTATUS DE VITA, NOBILITATE, PARENTIBUS ET ORTU SANCTAE ELISABETH. *Saec. XV.*

Ivrétű, 25 levélből álló papírkézirat. Két hasábosan, erőteljes folyóírással írva. Rubrikálva. A XV. század elejéről.

Ezen hat kézirat egy XVIII. századi rongált papírkötésbe van kötve.

Beke, Index, 589. sz. Az »Index« ezt s még hat más hasonló gyűjteményes kézirat-kötetet a következő czim alá foglalja össze: *Varii tractatus theologici, cum indicibus*. Tartalmukról s korukról nem tesz említést.

112. (*M₅. I. 2.*) PETRUS DE UNZOLA, AURORA NOVISSIMA COMPOSITA SUPER SUMMAM DOMINI ROLANDINI DE ROMANCIIS. *Anni 1380—1401.*

Nagy ívrétű, vastag, durva szövétű papírra két hasábosan, folyóírással írt kézirat. Vörös kezdőbetűkkel.

Végén: Laus tibi sit Christe, quoniam liber explicit iste. Expliciunt additiones domini Petri de Unzola super auroram domini Rolandini, que nuncupatur Meridiana.¹

Ez alatt a lapszálon: Ego Laurencius notarius condam Nicolay del Kay de seruall hoc opus scripsi ac complevi currente anno domini m^o ccc^o lxxx cccc^o primo (*így; tehát 1380-tól 1401-ig*); indictione viij^a, die vigesima mensis Julii. Ipsum

¹ A másoló elvétette a címét.

Christo incepi eodem millesimo superius nominato die octavo mensis Januarii.

Félig bőrrel bevont, rongált deszkakötésben.

Beke, Index, 606. sz.

113. (*J₅. III. 4.*) I. SANCTI JOHANNIS CHRISOSTOMI ALIQUOT OPUSCULA. — TRACTATUS DE EUCHARISTIAE SACRAMENTO ET DE COMMUNIONE SUB UTRAQUE SPECIE CONTRA JACOBELLUM.¹ *Saec. XV.*

Ivrétű papírkézirat, két hasábosan, folyóírással írva. A XV. század elejéről.

II. RICHARDUS SUPER CANONEM. — TRACTATUS SUPER SUMMAM MAGISTRI ODONIS DE POENITENTIA. REGULA CANONICORUM ORDINIS CISTERCIENSIS. — CONRADUS ORD. CISTERCIENSIS, CONFESSIOALE. 1401—1402.

Ivrétű papírkézirat, két hasábosan kurzívval írva.

A második munka végén ezen kolofon:

Explicit tractatus de prima magistri Ode per manus Johannis de Mylyczyn dicti Codrus sub anno domini m^o. cccc^o secundo, feria quarta in vigilia sancti Bartholomei apostoli, et est scriptus de regula Pragensi.

Hasonló zárszó van az utolsó darab végén is, de itt az évszám 1401.

III. GUILLELMUS ORD. CISTERC., LIBER DE DOCTRINA CORDIS. — TRACTATUS DE POENITENTIA. — DE LAUDIBUS B. MARIAE VIRGINIS. — CONSTITUTIONES PROVINCIALES PER ERNESTUM ARCHIEPISCOPUM PRAGENSEM EDITAE, ANNO. 1349. *Saec. XV.*

Ivrétű kézirat, papíron; két hasábosan írva folyóírással. Vörös és kék kezdőbetűkkel. A XV. század legelejéről.

A három rész egy csinos préselésű, vörös-barna bőrű kapcsos deszkakötésben.

Beke, Index, 93. sz.

114. (*H₅. III. 11.*) I. SANCTUS THOMAS DE AQUINO, COMMENTARIA SUPER PRIMO LIBRO SENTENTIARUM. *Anni 1403.*

Ivrétű papírkézirat, egy hasábosan. jó folyóírással írva. Egy nagyobb fekete-vörös és sok apró miniummal írt kezdőbetűvel.

Végén: Explicit liber primus sententiarum, finitus in vigilia sancti Andree. anno domini M^o cccc^o tercio, et sic est finis.

¹ Jacobellus vagy Jacobus de Strzibro († 1429) Husz hűséges követője volt.

II. HUGO ARGENTINENSIS, COMPENDIUM THEOLOGICAE VERITATIS. — TRACTATUS DE CONTRACTIBUS, ETC. *Saec. XV.*

Ivrétű papírkézirat. Két hasámban, félkurzívval írva. XV. század elejéről.

Végén: Explicit tractatus de contractibus, de emptionibus, venditionibus, donationibus et ceteribus de aliis magistri Mathej Oraconice sacre theologie professoris. Qui priusquam hunc tractatum scripsit, vidit de eadem materia scripta magistrorum Henrici de Oÿta et Hertici de Hassya, cum ambi etiam personaliter conferebat etcetera amen.

III. RABBI SAMUELIS EPISTOLA AD RABBI ISAAC SEU RATIONES BREVES AD REPROBANDOS JUDEORUM ERRORES, IN LATINUM TRANSLATA PER FRATREM ALPHONSUM DE BONIHOMINIS ORD. PRAED. *Saec. XIV.*

Papírkézirat ivréiben, két hasámban, folyóírással írva. A XIV. század végéről.

Első táblája belsejében egy kivakart bejegyzés alatt ezen a XV. század végéről való jegyzet olvasható:

Iste liber presentetur capelle sancti Georgii.

A könyv tehát a löcsei Szent-György-kápolnáé volt.

Beke, Index, 579. sz.

Magyar Könyvszemle, 1880. évf. 338. l.

115. (*H₅. IV. 2.*) COMMENTUM PROSARUM. *Anni 1404.*

Papírkézirat negyedréiben, durva félkurzívval írva. Egyszerű piros kezdőbetűkkel. 216 levél.

Kolofon (209a. l.): Explicit commentum prosarum per manus Materni et est finitum in die ad vinculam sancti Petri apostoli anno domini millesimo quadringentesimo quarto, pro quo dominus gloriosus sit benedictus dictus in secula etcetera. Finis adest operis, mercedem consumpsi laboris.

Deszkatáblás, sima fehér bőrrel bevont kötésben, a mely áthajtos, durva vasvégű kapcsokkal van felszerelve. A kötés előlapjaiúl két 1400-ban kelt, Hayn Jakab meissenai (szászországi) egyházmegyei közjegyző által kibocsátott oklevél szolgál.

Beke, Index, 425. sz.

116. (*J₅. III. 1.*) I. SERMONES DE TEMPORE. *Anni 1404.*

Ivrétű kézirat, elején néhány hártya levéllel kevert papíron. Két hasámban, folyóírással írva; egy nagyobb, ízléstelen, zöld-vörös kezdőbetűvel. Rubrikálva.

Kolofon: Explicit ergo summa ista. Benedictus qui incepit

et complevit. Amen. Anno domini millesimo cccc iiij^o in vigilia corporis Christi AMEN.

II. ANSELMUS CANTUARENSIS ARCHIEPISCOPUS, LIBER DE SIMILITUDINIBUS. *Saec. XIV—XV.*

Ivrétű papírkézirat, két hasámban, folyóírással írva. Rubrikálva. A XIV. század végéről, vagy a következő elejéről.

Kolofon: Explicit liber venerabilis Anselmi de similitudinibus Cantariensis archiepiscopi. Amen.

III. SERMONES. *Saec. XIV—XV.*

Ivrétű kézirat vegyest hártán és papíron, két hasábosan, kurzívval írva. Rubrikálva. A XIV. század végéről, vagy a XV. század elejéről.

Deszkatábláit disznóbőr borítja, a melyre mértani idomú rekeszekbe illesztett rozetták vannak préselve. Kapcsai hiányoznak.

A kötés előlapján a XV. század végére valló írással:

Liber ecclesie beati Jacobi in Lewtscha.

Beke, Index, 500. sz.

Magyar Könyvszemle, 1880. 334. l.

117. (*F₅. VI. 10.*) GEDICHT VOM KARL DEN GROSSEN. *Anni 1405.*

Negyedrétű papírkézirat 222 levelen. Elején egy nagyobb vörös-zöld kezdőbetű. Rubrikálva.

Kezdet: Vas alter vorher kömen ist

Wie man es noch geschrib(e)n list.

Kolofon (221a. l.): Anno domini millesimo quadragentesimo quinto, in crastino sancto Paullij apostolo (*így*) ij^o xxviiij.

221b. l. (más írással): Ego vocor Erasmus Stäpfl scribt(or) huyus sententiam (*így*). Utánna rövid elmélkedés Maté egy verséről.

Vörös bőrrrel bevont deszka-kötésben; gombjai és kapcsai hiányoznak.

Beke, Index, 476. sz.

118. (*J₅. III. 8.*) I. HUGO [DE SANCTO VICTORE?], POSTILLAE SUPER EVANGELIUM S. JOHANNIS. *Anni 1407. ACCE-DUNT SERMONES. Saec. XV.*

Ivrétű papírkézirat 201 levelen. A 161. levélíg egy kéz írása. a mely szép, igen hegyesen tört, francziás kurzívot vetett; innen kezdve több különböző másolótól való folyóírás következik. Két hasámban írva s egyszerű vörös kezdőkkel rubrikálva.

A 127b. lapon ezen *kolofon:* Explicit liber magistri Hugo-

nis super ewangelium Johannis finitus est sub anno domini millesimo Quadringentesimo septimo, feria quarta post festum sancti Thome apostoli.

Kék szarvasbőrrel bevont, rézgombos és áthajtós kapcsú kötésben. A tábla hátsó boríték-levelét egy notariusi oklevél töredéke képezi, a mely 1394-ben a Prága melletti Wyssehradon kelt.

Az 1a. lap felső szélén a XV. század végéről való ezen bejegyzés olvasható:

Legatus est presens liber per quendam personam ad libram in Lewczsch.

Beke, Index, 502.

Magyar Könyvszemle, 1880. évf. 337. l.

119. (*H₅. III. 5.*) SERMONES DOMINICALES. — BIBLIA METRICA. — GLOSSA HYMNORUM. *Anni 1409.*

Ivrétű, 295 levélből álló papírkézirat, több kéztől eredő folyóírással írva. Egyszerű vörös kezdőbetűkkel.

Végén: Explicit glossa ymynorum per manus cuiusdam pauperis scholaris anno domini millesimo quadricente simo nono, lin vigilia penthecostes. Finis adest operis, mercedem posco aboris etcetera. Sit laus deo.

Szarvasbőrrel bevont deszkakötés, réz gombokkal és kettős vas láncszal; kapcsai hiányoznak.

Előlevélül egy prágai közjegyző XV. századi okirata szolgál.

Beke, Index, 507. sz.

120. (*L₅. IV. 11.*) LIBER PSALMORUM CUM GLOSSA. ACCEDIT GLOSSARIUM BREVE LATINO-GERMANICUM. *Anni 1409.*

Ivrétű papírkézirat, két hasábosan félkurzívval írva. Vörös, kék és zöld egyszerű kezdőbetűkkel.

A Psalterium végén vörössel: 1409. Ez után következik a rövid latin-német szójegyzék.

Egykorú disznóbőrrel bevont deszkakötésben. A táblák apró bélyegekkkel vannak préselve; köztük sűrűn van alkalmazva a cseh ezimer. Gombjai és kapcsai hiányoznak.

Az első oldal felső szélén XVIII. századi írással ezen bejegyzés:

Ex libris regiae ac liberae civitatis Bartphensis. N° 27.

Beke, Index, 446. sz.

121. (*K₅. III. 4.*) THOMAS DE AQUINO. SUMMAE THEOLOGICAE SECUNDA PARS SECUNDAE PARTIS. *Saec. XV. PRAECEDUNT AUCTORITATES BIBLIAE SEU FIGURAE. Saec. XV.*

Ivrétű papírkézirat, két hasábosan, félkurzívval írva. Rubrikálva,

elején egy nagy durván festett, piros czifrázatú zöld kezdőbetűvel; többi kisebb kezdői vörösek és kékek. A XV. század elejéről.

Az *Auctoritates* mindössze 14 levélből áll s a *főmunkánál* mintegy félszázaddal újabb. XVIII. századi papírkötésben.

Beke, Index, 589^{IV}. sz.

122. (*H₅. IV. 13.*) VARIA THEOLOGICA. — SERMONES. — TRACTATUS DE POENITENTIA. *Saec. XV.*

Negyedrétű hártyakézirat; több kéz írása, a XV. század elejéről. Qlasz eredetű. Elöl csonka.

Egykorú, vöröses-barna bőrrel bevont deszkakötésben.

Beke, Index, 294. sz.

123. (*H₅. III. 13.*) I. SERMONES. *Saec. XV.*

Papírkézirat ívrétben, két hasábosan, folyóírással írva. Rubrikálva. A XV. század első harmadából.

Végén: Finito libro sit laus et gloria Christo.

II. CONCORDANTIA EVANGELISTARUM. *Saec. XV.*

Ivrétű kézirat papíron, két hasábosan, kurzívval írva. A XV. század legelejéről.

Kolofon: Explicit liber de concordanciis evangelistarum per manus Alberti Johannis de Brzeg etcetera. Et est finitus in vigilia dominice Quasi modo geniti etcetera.

III. EXPOSITIO MISSAE. *Saec. XV.*

Ivrétű papírkézirat, két hasábosan, félkurzívval írva. Egyszerű vörös és zöld kezdőbetűkkel.

Szarvasbőrrel bevont deszkakötésben.

Beke, Index, 127. sz.

124. (*K₅. III. 2.*) I. EUSEBIUS CAESARENSIS. HISTORIA ECCLESIASTICA. *Saec. XV.*

Ivrétű kézírata papíron; 113 levél; két hasábosan, csinos gót folyóírással írva. Vörös czímekkel és kezdőbetűkkel. A XV. század első feléből.

II. HENRICUS DOCTOR, TRACTATUS DE CORPORE CHRISTI. *Saec. XIV—XV.*

Ivrétű papírkézirat, két hasábosan, éles törésű félkurzívval írva. Rubrikálatlan. A XIV. század végéről vagy a következő elejéről. 24 levél.

III. JOHANNES BELETH, SUMMA DE OFFICIO ECCLESIASTICO. *Saec. XV.*

Ivrétű, 66 papírvélből álló kézirat, két hasábosan, vastag vonású kurzívval írva. Rubrikálva. A XV. század elejéről.

IV. GREGORIUS MAGNUS PAPA, REGULA PASTORALIS. *Saec. XV.*

Ivrétű papírkézirat, két hasábban, vastag, durva vonású kurzívval írva. Első címSORa vörös, egyébként rubrikálatlan. A XV. század első negyedéből. 46 levél.

V. ALPHABETUM MORALE. *Saec. XV.*

174 ivrétű papírlevél, egy hasábosan, erős vonású kurzívval írva. Tintája tus feketeségű. Rubrikálva. A XV. század első feléből.

Végén: Deo gracias. Finiunt per me W. H.

Beke, Index, 589^{II.} sz.

125. (*M₅. V. 25.*) PSALTERIUM DAVIDICUM. *Saec. XV.*

Nyolczadrétben, finom hártján, egy hasábosan, tintavonalakra erős törésű gót minuszkulákkal írt könyvecske. Minden mondata s minden benne foglalt név kis, tarka négyszögekbe foglalt arany betűvel kezdődik. A kötet csonka, több lapja ki van vágva. Elején francia naptár van, a melynek lapjai rendetlenül vannak kötve. Az ezután következő zsoltárkönyv első levelei hiányoznak. Jelenleg van a kötetben tizenhárom képekkel ékesített diszlap. Minden ilyen lapon az oldal két harmadát kép foglalja el, alján keretléc van, a szöveg csak két-három sort tesz ki. A képecskék nagy részben a kinszenvedés jeleneteit ábrázolják. Helyenként páros képek vannak; az elsőben mindig Dávid hárfázó alakja, a másodikban a passio egy ábrája látható. Szépek a figurális motivumokkal ékes keretek. A festés elsőrendű, valamely a XV. század elején élt flamand művésztől való.

Meg kell említeni, hogy a keretek apró alakjai között egy nagy természeti hűséggel rajzolt emberszabású majom, valószínűleg *gorilla* látható. Hartmann szerint, a ki a majmok természetrajzával igen behatóan foglalkozott, az emberszabású majmok legkorábbi ismert képei (eltekintve az ókortól), a XVII. századnál nem régebbiek.

126. (*K₅. III. 7.*) I. VOCABULARIUM LATINO-GERMANICUM SECUNDUM ORDINEM ALPHABETI CONSCRIPTUM. *Saec. XV.*

Ivrétű papírkézirat, két hasábosan folyóírással írva. 69 levél. A XV. század első negyedéből.

A 2a. lap felső margóján:

Lxxj° (1471) Lc (*Lucas?*) Näschel predicator pn.

II. SERMONES. — ORDO GESTORUM CHRISTI. *Anni 1465.*

Ivrétben, papíron, két hasábban írva. 59 levél.

Végén: Explicit ordo gestorum Christi cum concordan-

tiis finita sunt per Bla. Wil. (*így!*) anno etcetera 65to, hora quidem 10^a in nocte.

III. ISIDORUS EPISCOPUS HISPALENSIS. DE SUMMO BONO LIBRI III. *Saec. XV.*

Ivrétben, papíron, két hasábosan, vastag vonású folyóírással írva. Rubrikálva. A XV. század első feléből. 60 levél.

59b. l. (*vörössel.*) Explicit liber tertius Ysidori de summo bono. Anno domini millesimo cccc^o tricesimo nono.

IV. SERMONES BREVES DE SANCTIS. *Saec. XV.*

Ivrétben, papíron, két hasábosan, folyóírással írva; vörös kezdőbetűkkel. A XV. század első harmadából. 30 levél.

A beszédek közt egyik magyarországi Szent-Erzsébetről szól.

V. SERMONES DE TEMPORE. *Saec. XIV—XV.*

69 ivrétű papír-levél, szabálytalanul keretelve, két hasáiban, folyóírással írva. Rubrikálatlan. Igen fekete tintával írva. A XIV. század végéről, vagy a XV. század elejéről.

Hozzá járul két idegen kéziratból való papírlevél. Egyiken egy canon-jogi munka tartalomjegyzéke, a másikon német beszéd-töredékek. Ez utóbbinak üres hátlapján:

Thomas Lercher. Anno etcetera xl^o (1440.)

Beke, Index, 589^{VII} sz.

127. (*G₅. III. 5.*) DE DOCTRINA CHRISTIANA. *Saec. XV.*

Ivrétű papírkézirat, egy hasábosan, nagy, ormótlan betűs kurzívval írva. Egyszerű vörös kezdőbetűkkel. A XV. század első negyedéből.

Fehér disznóbőrrel bevont kapcsos deszkakötésben. Rajta vaslánczhorog.

Beke, Index, 497. sz.

128. (*G₅. III. 15.*) I. INNOCENTIUS V. PAPA, SUMMA CANONUM POENITENTIALIUM. *Saec. XV.*

Ivrétű papírkézirat, két hasábosan, durva félkurzívval írva. Rubrikálva. A XV. század első feléből.

Elején egy 1420-ban Ratiborban kelt közjegyzői oklevél egykorú másolata. A szövegben legyel glosszák.

II. SERMONES SACRI. ACCEDIT TRACTATUS DE CONFESSIONE MONACHORUM. *Saec. XV.*

Ivrétű papírkézirat, több kézre valló, vastag vonású kurzívval írva. Egyszerű vörös kezdőbetűkkel. A XV. század elejéről.

Szarvasbőrrel bevont s rézgombokkal kivert deszkakötésben.

Beke, Index, 529. sz.

129. (*F₅. VI. 14.*) I. ALPHONSUS PETRUS, DE VIRTUTIBUS ET VITIIS. — DE NOMINIBUS SALVATORIS. *Saec. XV.*

Negyedrétű hártýakézirat, két hasábosan, félkurzívval írva. Rubrikálatlan. A XV. század közepéről. Elején csonka.

II. SERMONES. *Saec. XV.*

Hártýakézirat negyedréttben; két hasábban csinos apró folyóírással írva. A XV. század elejéről. Elöl csonka.

III. VITA SANCTAE ELIZABETHAE. ACCEDIT: SANCTUS THOMAS DE AQUINO, SERMO DE JUDICIO. — EXPOSITIO DECALOGI. *Saec. XV.*

Negyedrétben, vastag durva hártýán. Két kéz írása; az első Szent-Erzsébet életrajzát írta le 22 levelen, sűrű csúnya kurzívval; a másik a többit toldotta hozzá, írása sokkal csinosabb és olvashatóbb. Végül csonka. A XV. század elejéről.

Egykorú durva bőrkötésben, első tábláján pergamentre irt rézkeretes címkével.

Beke, Index, 418. sz.

130. (*F₅. III. 11.*) I. JOHANNES ANDREAE BONONIENSIS, LECTURA SUPER ARBORIBUS CONSANGUNITATIS, AFFINITATIS ET COGNATIONIS SPIRITUALIS. *Saec. XV.*

Ivrétű, 18 papírelvéből álló kézirat a XV. század elejéről. Egy hasábosan, jó folyóírással írva.

Kolofon (vörössel): Explicit apparatus domini Johannis Andree, aleluja, aleluja, aleluja.

II. SERMONES DE TEMPORE. *Saec. XV.*

Ivrétű papírkézirat 160 levélen; több kéz írása, kurzívval és félkurzívval egy hasábosan írva.

A két kéziratot a XV. században egybe folyó levélszámozással látták el.

A CXXVI. levél *b.* oldalán, az egyik beszéd után:

Anno domini 1422°, in die crucificationis Christi domini.

Zöld szarvasbőrrel bevont, áthajtós kapcsokkal és rézgombokkal ellátott deszkakötésben.

A kötés előlapján a XV. század végétől való írással.

Iste liber pertinet ad altarem sanctorum Nicolai et Katherine in Lewtscha in hospitali.

Beke Index, 298. sz.

Magyar Könyvszemle, 1880. 340. l.

131. (*J₅. IV. 11.*) EPISTOLA AD HUSSITAS. *Anni 1418.* — TRACTATUS DE SALUTE.

Negyedrétű kézirat hártýával kevert papíron. 150 levél.

Kolofon (142b. l.): Explicit epistola ad hussitas scripta anno domini millesimo quadringentesimo xvij^o., sabbato ante Alexii (*igy!*) mense Augusti in magnis tribulationibus etcetera. Finito libro sit laus et gloria Christo.

A *Tractatus de salute* végén (149a l.):

Infunde potum ut bibat ex eo totum.

Rézgombos, fehér bőrrel bevont deszkakötésben.

Első táblájának belső oldalán ezen bejegyzés:

Legatus est iste liber domino Augustino plebano in | Meynhardsdorff terre Scepusiensis per dominum Nicolaum Czipser altaristam ecclesie Beate Virginis Marie qui obiit in vigilia Corporis Christi anno domini m^o cccc^o xxx nono.

Az 1a. l. felső szélén a XV. század végéről való írással:

Libe capelle Sancti Georgii in Lewza.

Beke, Index, 608. sz.

Magyar Könyvszemle, 1880. 336. l.

132. (*K₅*, VI. 8.) WYNANDUS MAGISTER, OPUSCULA. — VARIJ TRACTATUS ALCHIMISTICI. — ALANUS PHILOSOPHICUS. — TURBA PHILOSOPHORUM. — RUDIANUS, LIBER TRIUM VERBORUM. — SANCTUS THOMAS DE AQUINO, EXPOSITIO SUPER TURBAM PHILOSOPHORUM.¹ — CONCORDANTIA PHILOSOPHORUM. — ADALBERTI ORTULANI LIBER. — ARNOLDI DE NOVA VILLA ROSARIUM PHILOSOPHORUM. *Saec.* XV.

Negyedrétű papírkézirat. Több közel egykorú másoló munkája; végig egy hasábosan, félkurzívval írva. Vörös czimékkel s kezdőbetűkkel.

1a. l. (vörössel): In nomine domini nostri Jesu Christi et per virtutem ipsius nominatus est liber Gloria mundi, lux solis, via princeps celestis. Hic incipiunt operationes vere et perfecte lapidis.

10a. l. (alúl. vörössel): Explicit primus liber magistri Wynandi, finitus anno domini m^o cccc xxij per Siluestrum.

10b. l. (vörössel): Sequitur de multiplicatione lapidis veri.

13a. l. (vörössel): Explicit tractatus de multiplicatione veri lapidis magistri Wynandi, finitum per Silvestrum Geyszcher sub anno domini etcetera.

13b. l. Expositiones rerum mineralium. *Ugyanazon Szilveszter által írva; végződik a 22a. lapon.*

25a. l. (más írással): Tractatus et enarratio philosophorum de lapide.

¹ Apokrif.

38a. l. Explicit compendium artis secrete per dominum Johanem de Tyczczin.

51a. l. Incipit (*opus?*) de auctore Thesaurus philosophie nominatum.

53b. l. Incipitur Alanus philosophicus.

60a. l. Hic incipit se Turba philosophorum.

78a. l. Incipit liber Rudiani trium verborum.

84a. l. Incipitur expositio sancti Thomae super Turbam philosophorum.

98a. l. Concordantia philosophorum.

132b. l. Explicit concordantia philosophorum, finita sabbato ante letare anno domini M° cccc° xxij°.

133a. l. Incipit liber octo capitulorum.

150a. l. Incipit liber magni Adalberti Ortulani.

215a. l. Explicit Rosarius editus per magistrum Arnoldum protectorem peritissimum in septem artibus, de Nova Villa. Anno domini m° cccc° xxj scriptus per Silvestrum.

253b. l. Explicit autor qui dicitur Lilium Intelligencie etcetera.

Hártya-borítékban.

Beke, Index, 404. sz.

133. (*G*₅. V. 25.) I. GUILLELMUS PARALDUS EPISCOPUS LUGDUNENSIS, SUMMA AUREA DE VIRTUTIBUS ET VITIIS. *Saec* XV.

Negyedrétű papírkézirat. Két másoló műve; az első formátlan, a második csinosabb folyóírást használt. Rubrikálva. A XV. század első feléből.

II. BERNARDINUS DE SENIS, DISTINCTIONES EXEMPLORUM VETERIS AC NOVI TESTAMENTI. *Saec*. XV.

Papíron, negyedréiben, egyhasábosan, igen durva, esetlen kurzíval írva. Vörös címekkel és kezdőbetűkkel. A XV. század második feléből.

III. HENRICUS DE HASSIA. EXPOSITIO SUPER DECEM PRAECEPTA. *Anni* 1422.

Negyedrétű papírkézirat, két hasábosan, félkurzíval írva. Rubrikálva.

Végén: Et sic finitur expositio decem preceptorum, tradita ab egregio viro sacre theologie doctore Henrico de Hassia in studio Wyennensi, scriptus a quodam scolare filio sutoris in Mülldorff anno domini m° cccc° xxij°.

Zöld szarvasbőrrel bevont deszkakötésben. Gombjai és kapcsai hiányoznak.

Az első tábla belsején Bécset illető kronológiai följegyzések vannak.

Beke, Index, 413. sz.

134. (*G₅. III. 4.*) VIRIDANUS, QUAESTIONES X. LIBRORUM ETHICORUM. *Anni 1424.*

Papír, ívrétben, két hasábosan több kéz által vetett folyóírással. Rubrikálatlan. 295 levél.

Végén (294b. l.) Expliciunt questiones librorum ethyconum reverendi magistri Viridani reportate in studio Wienensi anno domini M^o ccc^o lxxxxx vicesimo 4°.

Kötését csupasz deszkatablák alkotják; a vastag zsinórbordák közeibe a táblákra is átnyúló bőrdarabkák vannak ragasztva.

A táblák borítékleveleit X. századi írással fűdött kéziratlapok alkotják. Az első ezen XV. századi följegyzés:

Iste liber pertinet ad altarem sanctorum Nicolai et Katerine in Lewtscha in hospitali.

Beke, Index, 636. sz.

135. (*L₅. III. 29.*) SANCTA CATHARINA SENENSIS, REVELATIONES. *Anni 1425.*

Ívrétű papírkézirat 255 levélen, két hasábosan. jó félkurzívval írva. Vörös kezdőbetűkkel s címekkel; elől egy zöld kacsaringókkal díszített vörös kezdővel.

255b. l. Kolofon, (vörössel): Explicit liber beate virginis Katherine de Senis¹ sub habitu beati Dominici conditus per ipsam in vulgari et denique reductus in litteram simplici latinitate quasi de verbo ad verbum per quemdam ex suis filiis minimum ut legant libentius literati. Conscriptus et finitus est liber iste per me Johannem de Flandria in vigilia circumcisionis domini sub anno eiusdem 1425., de quo sit laus et gratiarum actio Christo amen.

Síma bőrrel bevont deszkekötésben. Gombjai és áthajtós kapcsai hiányoznak.

A 255b. lapon, a kolofon után, attól elütő, de annál nem sokkal fiatalabb írással ezen bejegyzés olvasható:

Obiit venerabilis dominus dominus Johannes Regenspogenplebanus ecclesie sancti Jacobi in Lewbena² anno domini M^o cccc^o xxxij. Testatus est hunc librum conventui Leubenensis ordinis fratrum predicatorum.

Alatta más írással:

Anno millesimo quadringentesimo nonagesimo secundo quarta-decima die Februarii ego frater Rudbertus Kasrër zu (*így!*) Salisburgo ordinis predicatorum codicem

¹ Sienai Szent-Katalint csak 1461-ben avatták szentté és itt 1425-ben *boldognak* íratik s hogy ezt a scriptor egyenlőnek vette a *szenttel*, mutatja, hogy Szent-Domonkost is beatusnak nevezi.

² Leoben, Stájerországban.

A többi, a lap alja el lévén rothadva, megsemmisült.

Ugyanezen írással az első tábla belső lapján ezek olvashatók:

Dominica 2^a in adventu domini incepti hunc codicem perlegere ego frater Rudbertus Kasrër ex Salisburgo anno domini m^o cccc^o nonagesimo primo. Et legi usque ad capitulum 14. anno eiusdem. Et anno 1492. die 14 Februarii ex toto legi et perlegi librum presentem.

Beke, Index, 91. sz.

136. (*F₅*, III. 12.) PASSIONALE. *Anni 1429.*

Ivrétben, papíron, két hasábosan, félkurzívval írva. 422 levél, melyből az utolsó 8 üres.

1a—2b. l. naptártábla az 1430—1481 évre.

3a. l. *Kezdődik a passionale*: Universum tempus presentis vite in quatuor distinguitur.

397a. l. *kolofon*: Et sic est finis huius passionalis et est finitum hec passionale hora vespertilia in villa, que dicitur Pinting prope Býstriciam¹ in die sancti Jacobi apostoli confessoris per Petrum Moravum dictum de Thyczin sub anno domini m^o cccc^o xxix^o. Hilff Got Maria berot.

Utánna registrum és a 399a—422a. lapokon pótlékul Szent-László király, Szent-Imre herceg, Szent-Demeter, Ádám és Éva s Szent-Patriczius legendája következik.

Sárga szarvasbőrrel bevont deszkakötésben, a melyről a kapcsok és veretek hiányoznak.

Az első tábla belsején ezen XV. századi följegyzés olvasható:

Presens liber passionalis sanctorum legatus est domui patrum sacerdotum in eodem commorantium per quendam dominum Valentinum Beisz inibi altaristam videlicet in hospitali Sancti Spiritus in Lewtscha. Et notavit ut mutuetur predicare pauperibus volentibus et in illo modo a domo illa alienetur sub omnipotentis dei et beatorum omnium, quorum honore illa ecclesia consecrata est maledictionem perpetuam. Et pro prefato domino Valentino ipsi fratres orent. Amen.

Beke, Index, 641. sz.

137. (*K₅*, I. 11.) DE VITA ET HONESTATE CLERICORUM LIBER TERTIUS. *Saec. XV.*

Nagy ivrétű papírkézirat, kerek minuszku-lakkal igen szépen írva, a XV. század elejéről. Az első oldalon a szöveg fölött tenyérnyi nagyságú miniált kép: hármás körívű kapuzat alatt kis emelvényen

¹ Nagyon hihető, hogy az erdélyi Besztercze s a hozzá közel felvő Szász-Péntek értendő; ez utóbbit oláhul Pintyik, németül Sächsisch-Pintiknek hívják.

áll Krisztus. jobbján három egyházi, balján három világi férfiú. akik kezeiket nyújtják a Krisztus által feléjük tartott két könyv után. Elég csinos kép.

A kódex sötét vörös borjúbőrrel bevont deszkatáblákba van kötve.

Az első tábla belsején:

Liber domini Johannis Benedicti de Wratislavia decretorum baccalaurei quod comparavit anno domini m^o cccc lxx. et tunc erat predicator in Cascha.

Ez alatt más XV-ik századi kézzel:

Nunc autem 24^{or} plebanorum regalium in Seepus frater-nitatis.

Beke, Index, 156. (?) sz.

Magyar Könyvszemle, 1880. évf. 345. l.

138. (*K₅. I. 12.*) MISSALE. *Saec. XV.*

Ivrétben, vastag hártán, nagy gót minuszkulával írva. Arany alapon festett, lombdiszes kezdőbetűi vannak. A kanon előtt lap-nagyságú feszület-kép, ponczolt arany alapra festve; az alakok, főleg az arcok torzak. Német munka a XV. század elejéről.

Az első kezdőbetűben WGT betűk. talán az illuminátor név-betűi.

Egykorú bronzveretes bőrkötésben.

Beke, Index, 284. sz.

139. (*G₅. IV. 2.*) TRACTATUS DE SUMMA TRINITATE ET DE FIDE CATHOLICA. *Saec. XV.*

Ivrétű kézirat, hártyaívekbe foglalt papírfüzetekkel, két hasábo-san folyóírással írva. 253 levél. A XV. század első harmadából.

253a. l. *kolofon*: Explicit tractatus de summa trinitate et de fide catholica, etcetera.

Egykorú, fehér disznóbőrrel bevont, áthajtós kapesokkal fel-szerelt deszkakötésben.

Az első oldal szélén ezen jegyzés:

Liber domini Augustini de Bartpha plebani quondam in Filra legatus fraternitati xxiii plebanorum civitatum regalium 1470.

Beke, Index, 576. sz.

140. (*K₅. I. 8.*) NICOLAUS PANORMITANUS ABBAS SICULUS, ARCHIEPISCOPUS, LECTURA SUPER QUARTUM LIBRUM DECRE TALIU. *Saec. XV.*

Nagy ivrétű kézirat papíron, gondos vonalzásra jó félkurzívval írva. Vörös kezdőbetűkkel. A XV. század elejéről.

Kezdeté: In nomine sancte et individue trinitatis incipit lectura quarti decretalium eximij decretorum doctoris domini Nicolai de Sicilia abbatis.

Végén: Adest finis huius libri.

A kézirat előtt 6 levélen, későbbi, a XV. század második feléből való írással *Conclusiones methaphisice*. Írója felvidéki német lehetett, mutatja két, a fejezetek czímei mellé szúrt rubrum: *Hilf got main berot* és *Nicolaus sich tzu* (Miklós, láss hozzá!)

Vékony deszkájú, erős, sötétvörös marokénnel borított kötésben, egyszerű, tömör rézveretekkel. A kötés ízléses préselése a Vitéz János könyveire emlékeztet. Az egész a jobb hazai készítmények közül való.

Az első tábla belsején:

Liber Johannis Benedicti de Wratis(*lavia*) decretorum baccalaurei quod comparavit anno m^o cccc^o lxj. Et tunc erat predicator in Cascha.¹

Beke, Index, 527. sz.

¹ Vessd össze a 138. számmal.

MAGYAR VONATKOZÁSÚ NÉMET UJSÁGLAPOK
A M. NEMZETI MÚZEUM BIRTOKÁBAN 1600—1711-IG.

Irta: DR. BLEYER JAKAB.

(Harmadik, befejező közlemény.)

A tizenhatéves háború legfényesebb fegyverténye Buda visszafoglalása, mely a következő évbe, 1686-ba esik. Természetes, hogy az ujságlapok száma, melyek a keresztény világnak ezt a nagy eseményt hírül hozták, rendkívül nagy:¹ a múzeum egymaga husznál több ilyen füzetet őriz, melyek nagyrészt metszetekkel is vannak diszítve. Az ez évi magyar tárgyú hírlapok alig is szólnak egyébről. De ezt az eseményt aztán alaposan kimerítik: legtöbbjük elbeszélő jellegű és prózában van írva, például a következő, mely szójátékkal vezeti be czímet: *Der Wohl-erhitzte brennend und verbrennte Ofen. Das ist | Eine richtige Erzählung dessen | Was vor dem Schlüssel zum Türckischen und Der Vor-Maur Christlicher Reiche | Der Könighchen Stadt Ofen | Zeit während der Beläger und Eroberung | In Grausamer Gegenwehr Türckisch- und unerhörtern Helden-Muth | Christlicher Seit | vorgegangen. Alles aus getreuer Nachricht zusammen gerichtet | und dem Geschicht-liebenden Leser zur Bewunderung dargestellt. Nebst dem eigentlichen Grund- und Abrise der Vestung | samt deren Belägerung | Vorstellung aller Approchen | Batterien und Resseln. Im Jahr 1686. —* (h. n., 4-r., 16 szott lap, 2 metszettel.) — Van azonban köztök néhány versbe szedett és elméledő tartalmú ujságlevél is: *Der eglende Currier | Mit sich bringend Die | mit Gottes Gnad durch die Kagserl. siegreiche Kriegs-Waffen glücklich mit stürmender Hand eroberte Vestung Ofen. Sambt einem Epitaphio oder Grabschrift deren in gemelten Ofen gelegenen*

¹ V. ö. Majláth Béla: *Buda visszavételének egykorú irodalma*. Pesti Napló, 1884-ki évf. szept. 7. (melléklet).

Guarnison. Anno 1686. — (H. n. 4-r., 4 sztlan lev.) — Sőt egy predikáció is, melyet Scheiden H. Bálint a magyar főváros visszafoglalása alkalmából a hálaadó isteni tiszteleten a trieri érsek-választó jelenlétében szeptember 14-én Coblenzben mondott: *Budana Victoria Donum Altissimi Oder Ausz deren Türckischen Feinden Händen | durch gnadenreiche Beystand desz allerhöchsten Gottes am 1. Septembr. losz gewordener Ungarische Sampson | An Dem im Trierischen Ertzstift am Tag der Erhöhung des Heil. Creutzes den 14. Septemb. 1686. wegen glorwürdiger Eroberung der Königl. Ungarischen Residentz | und starcken Vestung Ofen | Hochfeyerlich gehaltenen Danckfest in Gegenwart | Desz Hochwürdigsten Erztbischoffen | und Churfürstens zu Trier x. Vnd dessen Hcfftatt: Welt- und Clösterlicher Geistlichkeit | und allermanns Volckreicher Versamlung in der Mutter Gottes Pfarr- und Haubt-Kirchen zu Coblentz vorgestellt von H. Valentin Scheiden Der H. Schrift Doctorn, Proto-Not. Apost. Churfürstl. Trierischen Officialen, und Pfarrherrn daselbst. Trier | Im Jahr Christi 1686.* — (4-r., 16 szzott lap.) — Némely röpirat visszapillantást vet Buda multjára, és az ostrom leírásába beleszővi Budavár első elestének, valamint azon eredménytelen kísérleteknek elbeszélését is, melyekkel a keresztények a fontos várat évszázadokon át visszavívni igyekeztek: *Warhaffte Relation Oder eigentliche Beschreibung Der Königlichen Ungarischen Haupt-Stadt und Vestung Ofen | Worinnen nicht allein Ihre Belegene | vnd alle darinn vnd umb dieselbe sich befindliche Raritäten vnd Gebäue | sondern auch verschiedene Belagerungen vnd Eroberungen von Anno 1526. an | so Christlich als Türckischer Seiten beschehen; Insonderheit Die Belagerung vor 2. Jahren | wie auch die Jetzige bisz auf die Eroberung ermeldten Orts. Ausz glaubwürdigen Zeugnissen dem geneigten Leser vor Augen gestellet. Augspurg | Gedruckt vnd zu finden bey Joh. Jacob Schöning | 1686.* — (4-r., 30 szzott lap, 1 metszettel.) — Bármily szempontból foglalkozzanak azonban ezek a röpiratok Buda ostromával, mind kivétel nélkül nagy méltánylattal szól rólunk és roppant lelkes hangú. Az egyik ezt az eseményt oly fontosnak és oly örvendetesnek tartja a keresztényekre nézve, mintha Jeruzsálemet foglalták volna a pogányoktól vissza: *Gott Lob! Der Blut-Hund liegt darnieder: Wir haben Ofen wieder. Welches 145.*

Jahr unter das Türkische Joch gewesen ist: Mit dieser Warhafftiger Bericht Von der überaus herrlichen Eroberung Der Königl. Haupt-Stadt und Vestung Ofen | In Nieder-Ungarn | Wie solche mit Gottes Hülffe und Beystand an die Christen durch Sturm | den 2. Septembr. 1686. über gangen | da sie vorher den Türkischen Succurs zu dreyen mahlen geschlagen | und wie sie eine überaus herrliche Beute gemacht haben | Auch von der vergiessung vieles Menschen-Bluts | welches ein greulicher Aspect gewesen | und die Eroberung wohl der zu Jerusalem zu vergleichen. Gedruckt zu Franckfurt am Mayn | Anno 1686. — (4-r., 4 sztlan lev.)

És ebbe az általános örömbé és lelkesültségbe, melyet Buda elfoglalása az egész keresztény világban keltett, mint roppant dissonantia hangzik bele egy 1687-ki ujságlap, mely Finkenstein Fink lovagnak és társainak az ostrom alkalmából elkövetett árulásáról ad hírt: *Warhafftiger und gründlicher Bericht | Von der jüngsten in Ofen vorgehabten entsetzlichen Verrähterey | wie dieselbigen entdeckt; Und wie der Haupt-Verräther Finck von Finckenstein | deswegen zur gebührenden Straff gezogen | und hingerichtet worden. Anno 1687. — (H. n., 4-r., 8 szzott lap, 1 metszettel.)*

Az 1686-iki sikerek gyümölcsét a magyarság csak nagy későn. évtizedek múltán kezdte élvezni, az első termést a dinasztia foglalta le magának a pozsonyi országgyűlésen. A győzelmes hadjáratok következtében felszabadult Magyarországot az udvar tanácsosai hódított tartománynak tekintették, melynek nincs más joga, törvénye, alkotmánya, mint a király akarata. Az ország közjogi viszonyát uralkodójához új alapokra fektették, és nem az ő belátáson, annál kevésbbé jóakaraton múlt, hogy ezek az új intézkedések, melyekhez a magyar törvényhozás is hozzájárult, nemcsak egyoldalúlag a dinasztia érdekeit szolgálták, hanem Magyarországnak is fejlődése folyamán javára váltak. A nevezetes országgyűlés működését Lipót elsőszülött fiának, a kilencz éves József főhercegnek koronázása fejezte be, mely már az új törvények alapján nagy fényvel és pompával december 9-én Pozsonyban ment végbe. A korlátolt elméjű bécsi miniszterek meg voltak róla győződve, hogy Magyarország államférfiai ténykedésükért irántuk nagyobb hálára van kötelezve, mint a lángeszű hadvezé-

rek iránt, kik évszázados hódoltságából fölszabadították. Hivatalos és felhivatalos sajtójuk útján a külföldet is siettek erről meggyőzni. A múzeumban is van néhány ilyen nyomtatvány, melyek József koronázását adván hírül, efféle elméleteket hirdetnek. Később azután, mikor a magyarok nem egészen ezen bécsi urak szája ize szerint viselkedtek, ugyanily módon adtak a külföld előtt megbotránykozásuknak kifejezést. Ezek közt a füzetek közt legérdekesebbek Flämitzer Miklós Jánosnak¹ ebben és a következő években megjelent művei, melyekben, úgy látszik, a bécsi vezető körök gondolkodásmódját egészen hiven kifejezi. Halljuk csak, mint igyekszik egy 1687-ki röpiratában, mely az egyetemi és akadémiái könyvtárakban is megvan, és, úgy látszik, nagyon el volt terjedve, száz lapon át kimutatni: *Das | durch die Oesterreichische Clemenz wiederum Erquickte Königreich Ungarn. Das ist: Ausfürlicher Anzeig | wie das Königreich Ungarn bey erfreulicher inthronisierung Königs Josephi, aus dem Glorwürdigsten Erz Haus Oesterreich | Nicht allein aus dem Ubel der innerlichen Spaltungen in eine heilwärtige Einmüthigkeit erhoben | sondern auch in seinen Privilegiis, Juribus | Libertatibus und Gerechtigkeiten fest gesetzt | und restabiliert worden. Durch sonderbare Anmerkungen über die Dietal-Proposition de dato 31. Octobr. 1687. verfasst von J. N. F.* — (H. n., 4-r., 100 szott lap.) Sem Flämitzer, sem a többi röpiratok szerzői, kik az új közjogi határozatokat ismertetik, a magyarsággal szemben nem lépnek föl támadólag, hangjuk leereszkedő, sőt barátságos, mint ebben az időben közvetlenül a pozsonyi országgyűlés után a bécsi politikusoké is. Meg voltak viselkedésünkkel elégedve és nem győzték diszitó jelzőkkel, melyekkel bennünket elhalmoztak, mint például a következő ujságlap: *Vorstellung der Von dem Groszmächtigsten | Unüberwindlichstē Römischen Käyser Leopoldi I. Und Magdalena Theresia, Beyden regierenden Käyserl. Majestäten | an dero Erst-geboren Erb-Printzen und Stammens-Mehrern Josepho Primo, Ertz-Hertzen zu Oesterreich | x. x. beschehener Grossherrlich- und Glorwürdigsten Crönung des hoch- und weltberühmten Königreichs Hungarn | und dero incorporirten Provinzien | x. und wie selbe nechst Göttlicher Obsorg | in Anwesen-*

¹ Chr. G. Jöcher, Allg. Gelehrten Lexicon, (Lipce, 1787.) II. k. 1126. l. és Szinnyei József, Magyar Írók Élete, III. k. 546. l.

heit zweyer Cardinalen | Ambassadeurn, Ertz-Bischoff und Bischöffen | vieler Fürsten | Grafen | und unzehligen Adels | in der gewöhnlichen Hungarischen Crönungs-Stadt Preszburg glücklich vollzogen worden | den 9. Tag Decembris, Anno 1687. — (H. n., 4-r., 4 sztlan lev.)

Ép oly érdeklődéssel mint a pozsonyi országgyűlés tárgyalásait és a koronázási ünnepségeket, kísérik az egykorú ujság-levelek az ez évi hadmiveleteket is. Különösen az úgynevezett mohácsi győzelem keltett már nevénél fogva is roppant lelkesedést, és a múzeumban két-három olyan hirlap van, melyek hasábjait egészen ennek az ütközetnek szentelik: *Relation Der von der Christlichen Armee | wieder dero Erbfeind | bey dem Berg Harsan, unweit Siclos erhaltenen Victori. — Ausz dem Chur-Bayerischen Feld-Lager bey Barniewar | dem 14. Augusti | Anno 1687. — (H. n., 4-r., 4 sztlan lev.)* — Van egy prédikáció, melyet a mohácsi győzelem alkalmából Mülberger János Joákim evangélikus prédikátor augusztus 31-én Regensburgban a Szent-Háromság templomában mondott: *III. Latrones Hierochuntici Turcici. Das ist: Einfältige | doch Schriffmässige Vergleichung der Hierochuntischen und Türckischen Mörder | Darunter die armen Christen mehrmalen gefallen: Diszmal aber von dem Grossen Zebaoth | Vermittelst einer herrlichen gesegneten Victori 1² Augusti dieses 1687. Jahrs in Ungarn | in der Gegend Mohaz und Siklos, &c. gnädigst erhalten worden. An dem | in des H. Röm. Reichs Freyen Stadt Regensburg angestellten solennen Danck- und Victori-Fest | Auf den XIII. Sonntag nach Trinitat. war der 31¹ August aus demselben ordentlichen H. Evangelio | beschrieben von dem Evangelisten Luca, Cap. X. V. 23—37. Bey Volckreicher freudiger Versammlung der Evangelischen Gemein | in der Kirchen zur Heiligen Dreyfaltigkeit vorge-tragen | Und auf vieles Begehren und Ansuchen zum Druck übergeben Von Joh. Joachim Mülberger | Ex. Prediger allda. Regensburg | gedruckt bey Joh. Georg Hofman. — (4-r., 26 sztlan lev.)* — Több ujságlap kiterjeszkedik az összes hadmiveletekre, melyek ebben az évben az egész keleten a félhold ellen irányultak, és Velenczének Morea felszigetén kivívt sikereivel együtt ismerteti a mohácsi csatát: *Sieg-gekrönter Feld-Zug Desz Adlers und Leuens | Im 1687. Jahr Christi; vorgestellt In*

ausführlicher und warhaffter Erzählung der denckwürdigsten Victorien | womit der Allerhöchste die Waffen Römisch-käyserlicher Majestät | in Ungarn | durch eine unvergleichliche Haupt-Victori | und der Durchl. Republic Venedig in Morea | durch einen herrlichen Feld-Sieg | wie auch durch Eroberung der festen Plätze Patrasso | Lepanto | Corintto | x. diesen | nunmehr geendigten | Sommer über | gesegnet und herrlich gemacht: Dazu gleichfalls Das Jenige mit eingeruckt ist | was in diesem obgenannten Jahr | von den Polnischen und Moscovitischen Kriegs-Verichtungen wider den Erbfeind | das Gerücht | durch gute Correspondentz-Federn | ausgesagt. Wobey das neuliche Haupt-Treffen | bey Mohatz | in Ungarn; wie auch das Venetianische in Morea | samt denen Vestungen Patrasso und Lepanto | in Kupffer zu sehen: Dem Gunst-wollenden Leser mitgetheilt | Durch Martialis Adlerhold. Gedruckt im obgemeldten 1687 sten Jahr | und zu finden In Nürnberg | bey Johann Andreæ Endters Seel. Söhnen. — (4-r., 138 szzott lap, 3 metszettel.) — Négy másik terjedelmes reláció szintén az egész évi hadműveletekre terjeszkedik ki, és kettő közülük szemléltetés kedvéért és a magyar táborba indulók okulására metszetekkel van díszítve: az egyik Eszéket és környékét tünteti fel két metszetben, a másik pedig hét darab térképpel van ellátva Magyarországról, Erdélyről és Horvátországról. Az utóbbi címe a következő: *Der Wegen des Höchst-tapferen Käyser-Adlers Helden-Thaten Sieg-berühmte Donau-Flusz | oder Eine genaue Darstellung aller derer Königreiche | Provinzen | Gespannschaften und Städten | so an und um die Donau herumer liegen | da dann in sonderheit die bis hieher durch die Christliche Waffen herrlichst bestrittene Siege und Eroberungen in dem Königreiche Hungarn kürztlich bemercket worden. Allen liebhabern der Novelln | Insonderheit aber denen | so anietzo zu Felde ziehen | und grosse Land-Carten nicht bequem bey sich führen können | zu lieb in so kleinem Format herausgegeben | von Einem Liebhaber der Erd-Beschreibung. Nürnberg | In Verlegung Peter Paulus Bleul | Kunst- und Buch-Händlers 1687.* — (4-r., 32. szzott lap, számos metszettel.) — Egy heti lapból is van egy szám a múzeumi apró nyomtatványok közt, mely november 12-iki kelettel Pozsonyból hoz új híreket. Valamennyi tudósítás szinte mámoros a lelkesedéstől, és a közvéleményben

majdnem észrevétlenül és öntudatlanul gyökeret vert a hit, hogy immár megérkezett ideje annak, hogy Konstantinápoly elfoglalásával a pogány török a keresztény Európából végleg kiűzessék. Ezt a magasröptű eszmét azonban az udvar kiesinyes politikusai, kik a császárnak XIV. Lajos ellen való gyűlöletéből elősködtek, nem tudták felfogni, bár, ha jobban érdeklődtek volna iránta, az egykorú Zsurnalisztika teljesen népszerű módon fölvilágosíthatta volna őket jelentőségéről. így például a következő röpirat: *Triumphirender Reichs-Adler | Welcher so wol gegen Orient als Occident seine Flügel aufs glücklichste ausbreitet | Insonderheit nunmehr gegen Constantinopel | Wie und welcher Gestalt solcher importanten Ort Mittelst vorhengender Eroberung Der unüberwindlichsten Dardanellen | möchte occupiret | Und Sodann mit dem Erb-Feind ein ewiger Friede gestiftet werden. Gedruckt im Jahr 1687. — (H. n. 4-r. 36 szzott lap.)*

A következő évben, 1688-ban, Flämitzernek ismét egy röpiratával találkozunk, melyben azonban már egész más hangon beszél rólunk és közjogi helyzetünket a maga álláspontjából egész más érvekkel igyekszik tisztázni: *Der in Böhmische Hosen ausgekleidete Ungarische Libertiner. Oder des Glorwürdigsten Erzhäuses Oesterreich Festgesetztes Souverain- und Erb-Recht Im Königreich Ungarn. Das ist Eine Genuin und ausführliche Demonstration und gründliche Deduction, aus was für Grund-Ursachen die noch für währende Ungarische Rebellion sich entsponnen. Mit was perduellischer Perfidia die Stände und Unterthanen desz Königreichs gegen die höchstgerecht und befugsame Verordnungen Ihro Kaiserl. Majestät die Waffen geführt | dadurch nicht allein ipso facto aller gehabten Privilegien und Freiheiten verwürcket | sondern auch denen von Gott gesegneten Siegreichen Waffen allerhöchstgedachter Kaiserl. Mayest. sich selbst tamquam jure belli subactos zu Erb-eignen Unterthanen pflichtig gemacht haben. Alles in refutationem einiger suppressis nominibus Authorum. Typographorum & locorum, zu Vertheidigung der Rebelischen Impietät, in offenen Druck heraus gegebenen Scripten, aus den bewährten Gesetzen Gött- und Natürlicher | auch Geist- und Weltlicher Rechten | wie auch aus denen Doctrinis | Sententiis & decisionibus der fürnehmsten alt und neuen Theologischen | Juristischen*

*Politischen | Historischen und Militarischen Scriptorum roboret und verfasst Durch einen Oesterreichischen Unterthan der Röm. Kais. Maj. hievor gewesnen Hauptmann | nachmals General Auditor Leutenannten Johan Nicol. Flämtzer. Gedruckt zu Würtzburg bey Hiob Hertzen | und bey Johann Ziegern zu finden. Anno 1688. — (h. n., 128. szzott lap.)*¹ — De Flämtzer nemcsak Magyarország közjogi állását fejtegette az isteni, emberi, történeti és sok egyéb jog alapján, hanem Erdélyét is, melyet 1687-ben lotharingiai Károly a császár számára meghódított. Hadd álljon itt ezen röpiratnak is a címe, mely ugyan valamivel rövidebb az előbbinél, de tudakosságban még azon is túltesz: *Sieben-Bürgens Oesterreichischer Messias | Oder: Das durch den Glorwürdigsten Oesterreichischen Leopoldum | Aus dem Rachen der Barbarischen Dienstbarkeit erlöste Fürstenthum Siebenbürgen | Das ist: Gründliche Demonstration mit was unwidertreiblichem Recht | die Röm. Kayserl. Majest. das herrliche Fürstenthum Siebenbürgen | als ein aculsum von dem Königreich Ungarn | wiederum aus der schönsten Dienstbarkeit des Ottomannischen Barbars gerissen | und dem Königreich Ungarn einverleibet haben. Alles aus wol solidirten fundamentis, des Rechts aller Völkerschafften | und der Doctrinæ Politicæ, wie nicht weniger der Gött- und natürlichen | auch gemein geschriebenen geist und weltlichen Rechten: Item ex historia seu temporum teste etc. luce veritatis: Zelo Christiano abgefasst. Von Aller höchstgedachter Röm. Kayserl. Majest. hievor über eine Compagnia Teutschen Fusz-Volckes | bestellt gewestem Hauptmann | nochmals aber in causis castrensibus Vice-General-Auditore. Johann Nicolao Flemizer. Im Jahr | Dar Inn Siebenbürgen aVs Der TVrcken sChWerē DienstbarkeIt erLöset War. In Verlegung | Johann Ziegers in Nürnberg. Gedruckt zu Würtzburg | bey Hiob Hertzen | 1689. — (4-r., 128 szzott lap.)*

A többi ujságlap, melyek 1688-ból a múzeum birtokában vannak, majdnem mind Nándor-Fejérvár visszafoglalásáról szólnak. A hangulat, mely bennük visszatükröződik, körülbelül ugyan olyan, mint mikor két évvel annakelőtte Buda a keresztények kezébe jutott: *Das in die 167. Jahr und Tage lang unter dem Türckischen Joch gewesene nunmehr aber durch die Sieg-reichen*

¹ V. Ö. Marczali Henrik, Világtörténet. Ujkor, II. k. 429—428.

*Waffen der Christen glücklich wieder erlösete Belgrad Oder Griechischweissenburg: Das ist: Ausführlicher Bericht | Was maszen durch G.Ottes sonderbaren Beystand | auch höchst-rühmlichen und preisz-würdigen Helden-Muth Ihrer Churf. Durchl. in Bähern die Stadt und Festung Griechischweissenburg | als der Schlüssel zum Königreich Ungarn | mit starcker Belägerung und glückl. Eroberung seinem rechtmässigen Herrn | Ihrer Käyserlichen Majestät | den 6. Septembr. st. n. dieses 1688-sten Jahres wieder überliefert und eingehändigt worden; Dabey absonderlich zu befinden | was von Tage zu Tage vorgegangen | auch was so wohl von hohen Officirn | als gemeinen Soldaten blesziret und geblieben. Leipzig | im Durchgange des Rathauses zu bekommen. — (4-r., 10 sztlan lev., 1 metszettel: Belgrád ostroma bajor Miksa képével.) — Egy prédikációnk is van ezen alkalomból, melyet Dalhover Marcellianus atya Freisingben Bajorországbán tartott: *Erfreuliche Schlüssel-Benthe Oder Sig-Predig Wegen Preysz-würdigst | Von Ihro Churfürstlich Durchleuchtigkeit ausz Bayrn | den 6. September | Anno 1688. durch Sturm eroberter Haupt-Vestung Belgrad Oder Griechischweissenburg Erfreulichst abgelegt In dem Hochfürstlichen Thumb-Stift zu Freysing In Gegenwart einer frohlockenden Volcks-Mänge Durch P. Pr. Marcellianum Dalhover, Ord. S. Francisci Reformat. Provinciae Bavariae, Theologum, und desz Hoch-Fürstlichen Thumb-Stifts zu Freysing Ordinari-Predigern | und Poenitentiarium. Cum Facultate Superiorum. München | In Verlag Johann Hermann von Gelder | Chur-Fürstl. Hof-Buchhandlern. Gedruckt bey Sebastian Rauch | im Jahr Christi 1688. — (4-., 38 szzott lap, hiányos.) — Még egy érdekes füzetet őriz a múzeum ebből az évből, mely huszonkilencz keresztény hősnek arczképét hozza, kik mint vezérek a török ellen folytatott hadakozásban kitűntek, köztük csak egy magyar: Pálffy János Károly gróf.¹**

A következő év harczy sikerei még meseszerűbbek voltak,

¹ Weller ebből az évből egy figyelemre méltó verses röpirat czímet közli, mely XIV. Lajosnak a törökökkel való kaczérokodásáról szól és *Budán a német nyomdában látott napvilágot*. A fővárosi könyvtárakban nem tudtam ráakadni; Weller szerint Ulmban őriztetik. A *Régi Magyar Könyvtár* II. kötete nem említi. L. Weller E., *Annalen der poetischen National-Literatur der Deutschen im XVI. und XVII. Jahrhundert.* (Freiburg, 1862–64.) 1093. sz.

Lajos bádeni örgróf merész előnyomulása a Balkán szívébe egész Európa bámulatát vonta magára. Vagy tizenkét relációt találtam a múzeumban, melyek a nagy tehetségű ifjú fővezér balkáni hadvezetéséről és különösen nissai és viddini győzelmeiről adnak hírt. A legtöbb tudósítás, úgy látszik, a harcztéren készült, sok legalább onnan van kelezve: *Umständlicher Bericht | Wegen Desz von dem Kayserlichen Kriegs-Heer unter Führung desz H. Margrafen Ludwig Wilhelm zu Baaden und Hochberg x. Hochfürstl. Durchl. den 20. und 30. Augusti erhaltenen Herrlichen Siegs | De dato aus dem Feldleger bey Batokin | den. 3. September. 1689. — (H. n., 4-., 4 sztlan lev.) —* Az egyik meg épen Konstantinápolyból van datálva és állítólag török eredeti nyomán íródott: *Extract Aus Gewissen Schreiben | So von der Gegend Sophia und Adrianopel | wegen der letztern Cristlichen Siegreichen Victori bey Nissa | anhero überbracht | und aus dem Türckischen ins Teutsche übersetzt worden. Sub Dato Constantinopel | den 2. Octobr. Anno 1689. — (H. n., 4-r., 4 sztlan lev.) —* Érdekes a következő nyomtatvány is, mely szélesebb látókör alapján itéli meg a török világhatalom sülyedését: *Extract Dreyer verschiedener Schreiben | Deren der erste was sich mit denen Türckischen Rebellen in Asien; der andere | bey Einnerung des Schlosses Tegetebator, und der dritte | bey dem zwischen dem Hn. Grafen von Drasowitz und denen Türcken bey Wihitz in Bosnia vorgegangenen Treffen | passiret ist | in sich hält. — (H. és é. (1689) n., 4-r., 2 sztlan lev.) —* Bádeni Lajosnak egész déli hadjáratát egy 1690-iki nyomtatvány öleli fel, mely nagy térképen pontosan feltünteti hadi útját, a nevezetesebb ütközetek helyeinek megjelölésével: *Das zwar hochmütig aber Gudemüthigte Türckis. Hund-Gemarr | Unter der regierung Des Unüberwindlichsten Grossen Leopolds Durch kluge Conduiti und Anführung Des Tapffermütig- und Siegs-glücklichen | Teutschen Durchleuchtigen Helden Scanderbegs | Ludwig Wilhelms von Baden-Baden | Dessen theils rühmlichen Thaten: Sampt des Türckischen Mond-Reichs Steigen und Abnehmen: Mit zugleich wohl-eingerichteter Darstellung und Kupffer-Bildnusz der ordentlichen Land-Strasse | wie solche über Nissa | Sofia | und Adrianopel | bisz auf Constantinopel | gewöhnlich; und was für Orte sich auf selbiger befinden | so denen Curieuxen Teutschen | zum Theil noch unwissend. Alles in belie-*

biger Kürtze | doch kernhafft verabfasset. Gedruckt im Jahr 1690. — (H. n., 4-r., 30 szzott lap, 1 metszettel.)

Az 1690. év hangulata távolról sem olyan lelkes. Lipót, mint az egyik ujságlap hírül adja, kész lett volna a pápa ellenkezése daczára békét is kötni, ha a portán a háborúpárt újra fölül nem kerekedik. Szertelen gyűlöletében le tudott volna mondani azokról a káprázatos kilátásokról, melyekkel magyarországi sikerei kecsegtették, csakhogy egész hadi erejét XIV. Lajos ellen fordíthassa. A békealkudozások, melyek, úgy látszik, a külföldön mindenütt nagy kedvetlenséget keltettek, ily módon megghiúsultak és a háborút tovább kellett folytatni. Ez azonban ebben az évben a császáriakra nézve kedvezőtlen fordulatot vett. Kanizsa az év elején ugyan megadta magát, miről négy ujság hoz tudósítást, de október 6-ikán Nándor-Fejérvár, melynek visszafoglalása két évvel előbb Európa-szerte oly határtalan örömet keltett, újra a törökök kezébe jutott. A múzeumban csak egy nyomtatványt találtam, mely erről a leverő eseményről egész röviden hirt ad, másutt sem tudtam többre akadni: *Umständlicher Bericht Vom unglücklichen Verlust Der Vestung Griechisch-Weissenburg.* — (H. és é. (1690) n., 4-r., 2 sztlan levél.) — Hozzáköteve: *Käyserliche Ratification, Der von Dero Generalität mit der Türckischen Besatzung Der Vestung Canischa Geschlossenen Accords-Puncten.* — (h. é. (1690.) n., 4-r., 2 sztlan lev.) — Van még ebből az évből egy hírlap, mely Nagy-Várad ostromával foglalkozik.

A következő esztendő legfényesebb fegyverténye a szalánkeméni véres diadal, mely Belgrád elestét teljesen elfeledtette. Az összes magyar vonatkozású ujságlapok, melyek 1691-ből a múzeum birtokában vannak, erről a győzelemről hoznak híreket, kivéven egyet, mely Hussaynak, a hollandi békeközvetítőnek küldetéséről szól. Körülbelül tíz röpirat jelent meg a szalánkeméni ütközet alkalmából, hozzáértve Lajos örgróf hivatalos relációjának lenyomatait. A leglelkesebb és talán legérdekesebb a következő füzet, mely a győzelem alkalmából tartott római ünnepségeknek és annak a zászlónak leírását adja, melyet a császár a pápának küldött: *Relation, Deren in der Weltberühmten Stadt Rom | Nach erhaltenen Advis, Welchergestalten die Käyserl. siegreiche Kriegs-Waffen | unter Commando Jh. Fürstl. Durchl. Printzen Ludwigs von Baaden | Das Türckische Kriegs-Heer | unweit Salankement*

in Schlavonien aufs Haupt geschlagen | dessen völliges Lager erobert | Und Vormittelst so gloriös erstrittenen Victoria | Disz-fals celebrirten vieltägigen grossen Freuden-Soleñitäten; Nebst Einer eigentlichen Beschreibung des Türckischen grossen Fahnens so in gehaltener Battaille erobert | und welcher von Ihro Kayserl Majestät Ih. Päbstlichen Heiligkeit Innocentio XII. zum Sieges-Zeichen nacher Rom überschickt worden. Anno M.DC.XCI. — (H. n., 4-r., 4 sztlan lev.)

A következő években a háború minden jelentősebb esemény nélkül tovább folyt. Nem is akadtam sem a múzeumi, sem az egyetemi és akadémiai könyvtárakban 1696-ig olyan nyomtatványra, mely a magyar-török harcztérről hozna híreket. Még az 1695-iki lugosi vereségnek sincs nyoma, melyben a derék Veterani tábornok életét veszté. Csak 1696-ból van egy hirlapunk, mely Frigyes Ágost száz választónak kétes értékű temesvári győzelméről magasztalóan értesít: *Der in diesem 1696sten Heil Jahr continuirte Türcken-Krieg Vnd Christen-Sieg | Das ist: Gründlich und warhafftiger Bericht | wie der von dem Türckischen Grosz-Sultan dem Königreich Ungarn und Siebenbürgen angedrohte Einfall von Sr. Churfürstl. Durchl. zu Sachsen mit der Röm. Käiserl. Majestät und Mit-Allirten Haupt-Armée Nach einem langen und desperaten Treffen | heldenmüthig und tapffer abgewendet | und solches gefährliche Dessein glücklich hintertrieben worden. — Chur Sachsen den Türcken in Ungarn besieget: Der Sultan vor Friedrich Augusten erliegt! — Wien | Gedruckt bey Hans Peter Schilling | Anno 1696. — (4-r., 8 szlan lev.)*

Az 1697. év magyar tárgyú röpiratokban, úgy látszik, még szegényebb. A múzeum egészben egy ujságlapnak van birtokában, mely savoyai Eugén herczegnek világra szóló zentai győzelméről szól: *Relations-Diarium Der grossen | Zwischen denen Käyserl. und Türckischen Kriegs-Waffen den II. dieses Monats Septemb. unter dem Commando Ihrer Durchl. Printzen Eugenio von Savoyen | unweit Senta und Klein-Kanischa vorbey gegangenen blutigen Feld-Schlacht | In Welcher Die Unsere über die Muselmänner überausz glorieus victorisiret | deren in 22000 Mann auff der Wahl-Statt ritterlich erlegt | viel der Feind gefangen genommen | und daneben bey fast das völlige feindliche Lager | ohne sondern Verlust der unsern | glücklich erobert.*

*Erstlich gedruckt zu Wien | Im Jahr 1697. — (4-r., 4 sztan lev.) —*¹

1798-ból szintén csak egy nyomtatványunk van, az is csak közvetve magyar vonatkozású: a zentai csata után a megmenekült szultán bőjtöt, bűnbánatot és vezeklést rendel el Konstantinápolyban: *Mandat Des itzt-regierenden Türckischen SULTANS, welches er an die Ottomannische Pforte nach Konstantinopel den 30. September 1697. wegen eines Fast- Busz- und Beth-Tages ausgefertigt. Nebst etlicher Poetischen Gedancken communicirt Von Bohuslav Serasky. S. J. Gedruckt im Jahr 1698. — (H. n., 4-r., 4 sztan lev.)*

A következő esztendő aztán végett vetett ennek a hosszú háborúnak, mely ez utolsó években a nyugati közvéleményt már nem nagyon érdekelte. Úgy látszik, befejezése is meglehetősen hidegen hagyta, mert a múzeum ugyan négy tudósítást őriz, melyek a karloviczi békéről ujságnak, de hangjuk nagyon száraz, erősen hivatalos vagy félhivatalos színezetű. Ebben a tekintetben csak a következő füzet tesz kivételt:² *Kurtze Beschreibung Der Kriegs- und Friedens Begebnissen | im Königreich Hungarn unter dem Durchleuchtigsten | Großmächtigsten | und unüberwündlichsten Röm. Kâyser | auch zu Hungarn und Böhheimb König und Herrn | Herrn Leopoldo I. dem Grossen | Ertz-Hertzogen zu Oestereich etc. etc. dann auch deren nahmhafftigsten vom Erbfeind Christlichen Nahnems eroberten Vestungen | Städt- und Schlössern | erhaltenen Sieg- und glorreichen Victorien; und endlichen des zwischen höchstgedachter Röm. Kâyserl. und Königl. Majest. Cron Pohlen | Moscau | der Republik zu Venedig und der Ottomanischen Porten getroffenen vil erwünschten Fridens-Schlusses. Dem diser Materi Unwissenden | doch darnach verlangenden geneigten Leser zu Lieb und Ehren in dieses Jahr-Buch beygedruckt. — (H. és é. (1699.) n., 4-r., 9 sztan lev.)*

A karloviczi béke után a nyugati közvélemény, melynek figyelmét századokon át úgyszólván csak a török harcok fordí-

¹ Weller E. azonban három lelkes szavú verses hírlap címét közli a zentai győzelemről: *Annalen der poetischen National-Literatur der Deutschen im XVI. und XVII. Jahrhundert*, 1284., 1285. és 1282.¹sz.

² Weller E. is említ egy melegebb hangulatú verses ujságot, mely a karloviczi békekötés alkalmából íródott. Id. m. 1287. sz.

tották hazánkra, már sokkal lanyhábban érdeklődik irántunk. Orgánumai is, az újságlapok és röpiratok, melyeknek török küzdelmeink nyújtották a leggazdagabb és legérdekesebb anyagot, a háború befejeztével, ha foglalkoznak is velünk, egészen más jellegűek. Aránylag csekély is azoknak a nyomtatványoknak száma, melyek 1699-től a szatmári békekötésig a magyar viszonyokat ismertetik. A múzeum meg épen a legérdekesebb röpiratoknak nincs birtokában. Legnagyobb részük hivatalos iratoknak, kiáltványoknak lenyomatai, melyeket vagy József király, vagy Rákóczi Ferencz bocsátott ki.¹

A hires *Ragotzische Kriegsflamme* című füzet két példányban is megvan a múzeumban, de azonkívül megvan az egyetemi és akadémiái könyvtárakban. Ugyanebből az évből, 1704-ből a múzeum egy másik nyomtatványt őriz, mely Rákóczi Ferencznek 1703-ki manifestumával foglalkozik.² Egy 1705-iki röpirat a magyarországi zavarokat meglehetősen tájékozottsággal a lelkiismereti kényszernek tulajdonítja, de abban alighanem téved, mikor ezt a türelmetlenséget a pápaság rovására írja; a mi történetünk Lipót alatt mást mutat: *Die Ungarische und Sevennesische Unruhen | Worin Das durch seinen Gewissens-Zwang sich selbst verdamrende | und dem Etat höchstschädliche Pabstthum | Allen Absonderlich Christlichen Etats-Leuthen bey gegenwärtigen wunderlichen Conjunctionen, Zu ferner Erwekung vorgestellt wird | Nebst einen Anhang aus Hr. Puffendorffio diese Materie betreffend von Einem um den Schaden Josephs Bekümmerten, Cölln | bey Piere Marteau | 1705. — (4-r. 120 szott lap.)*

Egy 1706-iki röpirat Rákóczi békepontjait közli, melyeket a közvetítő tengeri hatalmakhoz intézett, hogy a magyarság és királya közt egyességet létesítsenek: *Friedens-Puncten | Welche Von Seithen der Hungarischen Deputation Der Löbl. Mediation Der Durchläuchtigsten Königin von Grosz-Britannien Und der Herren General-Staaten | Der vereynigten Niederlanden Herrn Abgesandten | und durch selbige Ihrer Kays. und Königl. Maj. Comission den 15. Junii eingegeben | auch durch diese wieder*

¹ A Rákóczi-korra vonatkozó röpiratoknak igen szép, de persze távolról sem teljes összeállítását adja Ballagi Aladár a Pallas Nagy Lexikonában, XIV. k. 384—386. l.

² Czimét l. Régi Magy. Könyvtár, III. k. 4464. sz.

beantwortet worden. Regensburg | Druckts Augustus Haackwitz | Anno 1706. — (4-r. 10 sztlan lev.)

A következő évből két nyomtatvány József királynak két kibocsátványát közli, melyekben a magyarokat a forradalmi mozgalmakból való visszatérésre szólítja fel. A második röpirat azonkívül Eszterházy Pál nádornak az ónodi határozatok ellenében a keresztény világ valamennyi államához intézett 1707 augusztus 20-ikán kelt manifestumát, valamint a királyhoz hű maradt uraknak, megyéknek és városoknak névjegyzékét foglalja magában.¹

1708-ból két röpirat más-más kiadásban József király meghívását tartalmazza a február 29-ikén megnyíló pozsonyi országgyűlésre,² egy 1709-iki füzet pedig a királynak újabb kiáltványát adja közre, melyben kijelenti, hogy mindazokat, kik négy hét alatt az ő hűségére vissza nem térnek, mint a haza ellenségeit száműzni fogja: *Kayserliche und Königliche Erklärung vermög welcher | die Häupter fürwehrender Hungarischen Empörung | und die ihnen Anhängige | so in Zeit der bestimmten 4. wochen nicht wieder zum vorigen Gehorsam kommen | als Feinde des Vaterlandes verwiesen und verbannet werden. — (H. és é. (1709) n., 4-r., 4 sztlan lev.)*

Sorozatunkban a két utolsó nyomtatvány 1711-ből való. Az egyik a szatmári békekötés pontjait közli,³ a másik pedig Pálffy János gróf május 2-iki jelentését tartalmazza, melyet Debreczenből Bécsbe küldött: *Extract-Schreibens aus Debrezin. Von dem Kayserl. General-Feld-Marschall | Herrn Graffen von Balfy. an einen vornehmen Minister in Wien unterm 2. May 1711. abgangen. — (H. n., 4-r., 2 sztlan lev.)*

És evvel dolgozatomnak végéhez értem. Nem nagy czélt tűztem ki magamnak értekezésem elején, és ha filologusaink előtt sikerült a bevezetésben jelölt feladat értékét és jelentőségét nyilvánvalóvá tennem, elértem azt, amit ígértem, és a mire törekedtem. Filologusaink előtt, mondom, mert történetíróink bizonyára addig is meg voltak győződve ilyen könyvészeti vállalat nagy fontosságáról. Lehetetlen, hogy ők vizsgálódásaik folyamán,

¹ Czimüket l. Régi Magyar Könyvtár, III. k. 4576. és 4577. sz.

² Az egyiknek czímét l. u. ott, III. k. 4578. sz.

³ Czimét l. u. ott, III. k. 4796. sz.

⁴ V. ö. Acsády id. m. (A magyar nemzet története, VII. k.) 678. l.

ha ebbe az irányba terelődtek, számtalanszor meg nem érezték volna a mult idők beszédes közvetlenségét, letűnt századok élő lehelletét, mely ezekből a poros, elsárgult, igénytelen levelekből a kutató felé árad. Az anyag egybehordása azonban filológiai természeténél fogva a filologusra tartozik, míg feldolgozása és értékesítése nagyrészt a történetíró feladata.

VIDÉKI KÖNYVTÁRAINK 1899-BEN.¹

A múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelősége a lefolyt évben 35 törvényhatósági, községi, felekezeti és egyesületi múzeum és könyvtár felett gyakorolta a felügyeletet.

Ez intézetek a következők:

Az árva-vármegyei Csaplovits-könyvtár Alsó-Kubinban, az aradi Kölcsey-egyesület múzeuma, Bars vármegye múzeuma Aranyos-Maróton, a budai könyvtár, (a budai könyvtár-egyesület tulajdona,) a hunyadmegyei történelmi és régészeti társulat múzeuma Déván, az esztergom-vidéki régészeti és történelmi társulat múzeuma Esztergomban, a felkai Táttra-múzeum, (a felkai Táttra-múzeum-egylet tulajdona,) az alsófehérmegyei történelmi, régészeti és természettudományi egylet múzeuma Gyulafehérváron, a halasi ev. ref. főgimnázium múzeuma és könyvtára, a kecskeméti városi múzeum és könyvtár, a keszthelyi balatoni múzeum, (a balatoni múzeum-egyesület tulajdona,) az erdélyrészi Kárpát-egyesület múzeuma Kolozsvárott, a losonczy városi közkönyvtár, a mosonmegyei történelmi és régészeti egylet múzeuma Magyaróvárott, a nagyenyedi Bethlen-főiskola múzeuma és könyvtára, a biharmegyei és nagyváradi régészeti és történelmi egylet múzeuma Nagyváradon, a szabolcsvármegyei múzeum Nyiregyházán, a törvényhatósági közkönyvtár Nyiregyházán, a poprádi Kárpát-múzeum, (a magyarországi Kárpát-egyesület tulajdona,) a pozsonyi orvos- és természettudományi egyesület múzeuma, a pozsonyi városi múzeum, a székely nemzeti múzeum Sepsi-Szentgyörgyön, (Háromszék vár-

¹ Kivonat a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelőségének 1899. évi működéséről a nm. vallás- és közoktatásügyi miniszterhez intézett jelentéséből.

,megye tulajdona.) Sopron vármegye és Sopron sz. kir. város régiségi múzeuma, a szabadkai városi múzeum és közkönyvtár, (a szabadkai közkönyvtár- és múzeum-egyesület tulajdona,) a szegedi Somogyi-könyvtár és városi múzeum, a tolna-vármegyei múzeum Szegzárdon, a csongrád-vármegyei történelmi és régészeti társulat múzeuma Szentesen, a délmagyarországi természettudományi társulat múzeuma Temesvárott, a délmagyarországi történelmi és régészeti múzeum-társulat múzeuma Temesvárott, a temesvári városi könyvtár, a tiszafüredi múzeum és közkönyvtár, (a tiszafüredi múzeum- és könyvtár-egylet tulajdona,) a múzeumi tót társaság múzeuma Turócz-Szentmártonban, a váczi múzeum, (a váczi múzeum-egyesület tulajdona,) a verseczi városi múzeum, a bács-bodrogh-vármegyei történelmi társulat múzeuma Zomborban.

Ezek közül az árva-vármegyei Csaplovics-könyvtárra, a budai könyvtárra, a losonczy városi közkönyvtárra, a poprádi Kárpát-múzeumra, a pozsonyi orvos- és természettudományi egyesület múzeumára, a szegedi Somogyi-könyvtárra és városi múzeumra és a temesvári városi könyvtárra a felügyelet az 1899. év folyamán terjesztett ki.

A felsoroltakon kívül, állami segílyt kérelmezve, annak elnyerése esetére az orsz. főfelügyelőség ellenőrzése elfogadására késznek nyilatkoztak a jászberényi városi múzeum, a felsőmagyarországi múzeum Kassán, a komáromi városi és megyei történeti és régészeti egyesület komáromi múzeuma, a nagyszebeni Kárpát-egyesület múzeuma.

Végül a keletkezőben levő múzeumok és könyvtárak közül a következők jelentkeztek abból a célból, hogy az állami felügyelet reájuk kiterjesztessék: a hont-vármegyei múzeum-társulat múzeuma Ipolyságon, a borsod-miskolczy közművelődési és múzeum-egyesület múzeuma Miskolczon, a nagybányai városi múzeum, a pécsi városi múzeum és könyvtár, a pozsonyi városi nyilvános könyvtár, a selmeczbányai városi múzeum és könyvtár és a vas-vármegyei kultúr-egyesület múzeuma és könyvtára Szombathelyen.

Az itt felsorolt intézetek közül a nagyméltóságu vallás- és közoktatásügyi miniszterium az 1899. évi állami javadalomból a múzeumok és könyvtárak országos tanácsának az orsz. főfelügyelőséggel egyetértőleg felterjesztett javaslata alapján 1900 január

4-ikén 91834/1899. sz. alatt hozott magas elhatározásával 19-et részesített segélyben.

E segélyekből tisztán könyvtári czélokra a következő tételek jutottak:

az árva-vármegyei Csaplovits-könyvtárnak Alsó-Kubinban könyvanyagának rendezésére 800 kor., az aradi Kölcsey-egyesületnek az Atzél-könyvtár vételárának törlesztésére több éven át adandó segély első részleteül 1000 korona, a halasi ev. ref. egyháznak a főgimnáziumi könyvtár rendezésére 1000 kor., a kecskeméti városi múzeum és könyvtárnak a könyvtár kiegészítésére 600 kor., a szabadkai városi múzeum- és közkönyvtárnak a könyvtár gyarapítására 600 kor., a délmagyarországi történelmi és régészeti múzeum-társulatnak Temesvárott múzeuma régészeti szakkönyvtárának gyarapítására 600 kor., a tiszafüredi múzeum- és közkönyvtárnak a könyvtár gyarapítására 400 kor., a turóc-szentmártoni múzeumi tót társaságnak könyvtára gyarapítására 600 kor., összesen: 5600 korona.

Segélyezésre ajánltatott még a budai könyvtár, de az ez iránt tett javaslat, fedezet hiányában, nem volt figyelembe vehető.

E helyütt említendő azon nagylelkű adomány, melylyel a nagyméltóságu pénzügyminiszterium gyarapította a hazai múzeumokat és könyvtárakat, midőn »Az osztrák-magyar monarchia írásban és képen« című kiadvány I—XVI. köteteiből 100 példányt bocsátott a hazai gyűjtemények között való szétosztás végett az országos főfelügyelőség rendelkezésére. A főfelügyelőség hatáskörébe tartozó gyűjteményeken kívül eddig 44 fővárosi és vidéki könyvtár részesült ez adományban.

Ugyancsak a főfelügyelőség közbejöttével kapta meg 34 vidéki múzeum és könyvtár és 3 szakember Darnay Kálmán »Sümege vidékének őskora« című régészeti kiadványát.

A sajtóügyi köteles példányok útján való gyarapításra a főfelügyelőség a budapesti székes-fővárosi könyvtárat, a debreczeni ev. ref. főiskola könyvtárát, a fiumei városi könyvtárat, a Győrben alapítandó nyilvános könyvtárat, a felsőmagyarországi múzeum könyvtárát Kassán, a kolozsvári Ferencz-József tud.-egyetem és az erdélyi múzeum egyesített könyvtárait, a nagyváradi kir. jogakadémiai könyvtárat, a nyíregyházai törvényhatósági könyvtárat,

a Pécssett, Pozsonyban és Selmeczbányán alapítandó városi könyvtárakat, a szegedi Somogyi-könyvtárat, a vasvármegyei kultur-egyesület szombathelyi könyvtárat és a temesvári városi könyvtárat hozta annak idején a miniszteriumnál javaslatba. A részletekben e javaslat jelentékeny kiegészítéseket igényelvén, az ez irányban tett újabb felterjesztés csak 1900 január elején nyerte meg a miniszter úr ö Nagyméltósága végleges jóváhagyását s végrehajtása az 1900. év feladatát képezi.

A főfelügyelőség tagjai a szervezési szabályzatban előírt felügyelői körutaikon a lefolyt évben sem elégedtek meg a hatáskörükbe tartozó intézetek megvizsgálásával, hanem más, tőlük független gyűjtemények megtekintését is felvették programjukba.

Fejérpataky László orsz. felügyelő Alsó-Kubinban Árva vármegye Csaplovits-könyvtárát, Aradon a Kölcsey-egyesület gyűjteményeit s a szabadságharcz emlékeiből rendezett kiállítását, Balassa-Gyarmaton a nógrád-vármegyei múzeum gyűjteményeit, Egerben az érseki főegyházmegyei (illetve liceumi) könyvtárat és a ciszterczi rend házi és tanári könyvtárát, Esztergomban a főegyházmegyei, a primási és a városi könyvtárakat, Fiumében a városi könyvtárat, Győrött a püspöki nagyobb papnevelő-intézet és a karmelita rendház könyvtárait, Halason az ev. ref. főgimnázium könyvtárát, Kecskeméten a városi könyvtárat és az ev. ref. főgimnázium könyvtárát, Miskolczon az ev. ref. főgimnázium könyvtárát, Nagy-Kanizsán a kegyes tanítórend házi és gimnáziumi könyvtárait, Nyíregyházán a szabolcs-vármegyei törvényhatósági könyvtárat, Pécssett a püspöki könyvtárat, a ciszterciek r. kath. főgimnáziuma s a m. kir. állami reáliskola könyvtárait, Pozsonyban a nyilvános könyvtárt és a Toldy-kör könyvtárát, Sopronban Sopron vármegye és Sopron sz. kir. város régészeti múzeumát és az ág. ev. liceum könyvtárát, Szabadkán a városi közkönyvtárat, Szombathelyen a püspöki könyvtárat, a papnevelő-intézet és a premontrei rend főgimnáziumának könyvtárait és a városi közkönyvtárat, Temesvárott a városi könyvtárat és a temesvár-józsefvárosi polgári olvasó-egylet könyvtárát, Tiszafüreden a közkönyvtárat, Trencsénben a kegyes tanító-rend házi könyvtárát és a trencsénmegyei természettudományi egyesület könyvtárát, Turóc-Szentmártonban a múzeumi tót társaság könyvtárát

s az egykori Matica Slovenska lefoglalt és zár alá helyezett gyűjteményeit, és Verseczen a községi iskolák egyesített könyvtárát tekintette meg.

Ezenkívül Fraknói Vilmos orsz. főfelügyelő október hó folyamán Fejérpataky László orsz. felügyelő és Schönherr Gyula főfelügyelőségi titkár kíséretében Pozsonyba utazva, a létesítendő városi nyilvános könyvtár érdekében tartott előértekezletet vezette.

Dr. Schönherr Gyula orsz. főfelügyelőségi titkár hivatalos megbízásból csatlakozva Fejérpataky László orsz. felügyelőhöz, ennek második turóc-szentmártoni útja alkalmával szintén részt vett a tót múzeum megvizsgálásában. Továbbá dr. Esztegár László, a ki a titkárt római tartózkodása alatt helyettesítette, Bécsben járt hivatalos kiküldetésben, hogy egy alább említendő osztrák kiadvány ügyéről, mely Ausztria és Magyarország könyvtárainak leírását tartalmazza, tájékozást szerezzen.

Annak a kötelességüknek, hogy évi jelentésekben számoljanak be állapotukról és működésükről, a főfelügyelőség alá tartozó könyvtárak közül a szegedi, tiszafüredi és a turóc-szentmártoni gyűjtemények vezetői tettek eleget. Ezen évi jelentéseken kívül hivatalos adatokat érkeztek az alsókubini Csaplovits-könyvtárról, az aradi Kölcsey-egyesület gyűjteményeiről, az eperjesi ág. ev. főiskola könyvtáráról, a fiumei városi könyvtárról, a kecskeméti ev. ref. jogakadémia könyvtáráról, a komáromi vármegyei könyvtárról, a nagyenyedi Bethlen-főiskola könyvtáráról, a pozsonyi Toldy-kör könyvtáráról, a sárospataki ev. ref. főiskola könyvtáráról, a soproni városi könyvtárról, a szabadkai városi közkönyvtárról, a szombathelyi és a zombori városi könyvtárakról.

A felsorolt intézetek közül az alsókubini Csaplovits-könyvtárnál a gyűjtemények végleges elhelyezése céljából nélkülözhetetlen építkezés már sokáig nem lévén halasztható, az előzetes tárgyalások ez irányban már megindultak. Az orsz. főfelügyelőség az illetékes tényezőkkel érintkezésbe lépven, igyekezett befolyását érvényesíteni, hogy e fontos kérdés a tudományos igények kielégítésével oldathassék meg.

Az a bizalom, melylyel a vidéki múzeumok és könyvtárak az orsz. főfelügyelőség intézménye iránt viseltetnek, még számos más ügyben adott alkalmat az orsz. főfelügyelőnek közbenjárói tiszte gyakorlására.

Ezek közül csak a nevezetesebbeket kívánjuk itt felsorolni:

Szabolcs vármegye alispánja a nyiregyházi törvényhatósági közkönyvtár fejlesztése tárgyában kért és kapott a főfelügyelőségtől szakértői utbaigazítást.

A bács-bodrogh-vármegyei történelmi társulat zombori múzeuma részére a m. tud. akadémia kiadványait óhajtván megszerezni, kérése tolmácsoltatott az akadémia főtktkári hivatalánál.

Kassa város hatóságánál a felsőmagyarországi múzeum könyvtárának nyilvánossá tétele,

Szeged város hatóságánál a Somogyi-könyvtár katalógusának kinyomtatása érdekében tett a főfelügyelőség lépéseket.

A főfelügyelőség körlevelet intézett a természettudományi múzeumok és a nagyobb nyilvános könyvtárak vezetőihez, megszerzésre ajánlva dr. Lendl Adolf és Lakatos Károly »A természet« című folyóiratát.

Végül a főfelügyelőség teljes befolyását latba vetette az iránt, hogy a Pozsonyban tervezett nyilvános könyvtár az állam, a városi hatóság és a társadalom együttes működésével mielőbb létesíttessék; és az ország különböző részeiben, egyebek közt Besztercebányán és Sátoraljaújhelyen, megindította a mozgalmat, hogy múzeumok és könyvtárak szervezésére a társadalmi tényezők hajlandóságát felébressze.

Azon feladatok, a melyek a hazai múzeumok és könyvtárak fejlesztése tekintetében a hivatalos tényezőkre és a társadalomra háramlanak, mindenekelőtt azt követelik, hogy a Magyarországon létező közművelődési fontossággal bíró nyilvános gyűjtemények állapotáról állandóan tájékoztatva legyünk.

Az országos főfelügyelőség ennek a szükségletnek kívánt megfelelni, midőn a hazai múzeumok és könyvtárak mai állapotát ismertető zsebkönyv közrebocsátását 1899. évi munkaprogramm-jába felvette.

A zsebkönyv első évfolyamába eredetileg csupán a hazai könyvtárak anyagát szándékozott felvenni. Hogy azonban ez évenként folytatandó kiadványnak már első évfolyama is jogosan viselje a »hazai múzeumok és könyvtárak czimkönyve« címet, a múzeumok közül egyelőre legalább azokat fel kellett venni a munka keretébe, a melyek nyilvánossági jelleggel bírnak, a további

évfolyamokra hagyva az iskolai múzeumok és egyéb, a nyilvánosságot csak közvetve szolgáló gyűjtemények ismertetését.

A szükséges adatokat a legbiztosabb forrásból, az intézetek vezetőitől óhajtván összegyűjteni, a főfelügyelőség 1695 fővárosi és vidéki könyvtárhoz küldött szét kérdőíveket; ezekből 916 érkezett vissza és 700-nál több használatot fel a kiadás céljaira. A múzeumok ismertetéséhez a már előző évben kibocsátott kérdőívek adatai szolgáltaták az anyagot, mely úgy a könyvtári, mint a múzeumi résznél a főfelügyelőség tagjainak uti jelentései, az egyes intézetek évi jelentései és egyéb ügyiratok adataiból nyert kiegészítést.

Igy jött létre az Athenaeum irodalmi és nyomdai részvénytársulat kiadásában az orsz. főfelügyelőség első kiadványa, a *Magyar Minerva*, melynek első évfolyamát dr. Schönherr Gyula orsz. főfelügyelőségi titkár és dr. Esztegár László nemz. múzeumi asszisztens szerkesztettek.

Az első évfolyam 23 iven 61 múzeum és 696 könyvtár ismertetését tartalmazza, bemutatva rövid leírásban keletkezésük és fejlődésük történetét, tényleges állapotukat és a nyilvánosságra gyakorolt hatásukat, felsorolva a rájuk vonatkozó irodalmat, tájékoztat nyújtva használatuk módozatairól és hivatalos adatok alapján ismertetve állományukat és személyzeti viszonyait.

A következő folyamban a főfelügyelőség mindennek előtt a múzeumoknak és a könyvtáraknak szánt rész között fennálló aránytalanságot óhajtja megszüntetni, az összes múzeumi jelleggel bíró gyűjteményeket felvéve a munka keretébe. Egyébként pedig különös gondot fog arra fordítani, hogy az évfolyamok váltakozva az intézetek egyes csoportjai (régészeti, iparművészeti, néprajzi, természettudományi gyűjtemények, közkönyvtárak, hatóságok iskolák, kaszinók könyvtárai, egyházi könyvtárak, nép- és vándorkönyvtárak stb.) teljességével tűnjenek ki s ekként a vállalat a maga egészében ezen hazai közművelődési intézmények ismeretének nélkülözhetetlen forrása legyen.

A kiadvány könyvtári részéhez hivatalosan összegyűjtött anyagot a főfelügyelőség egy egyidejűleg megjelent bécsi kiadvány, az »Adressbuch der Bibliotheken der oesterreich-ungarischen Monarchie« szerkesztőinek is rendelkezésére bocsátotta, hozzá akarva járulni ezáltal annak a fontos célnak eléréséhez, hogy

a külföld lehetőleg hű képet nyerjen a hazai könyvtári viszonyok felől.

Az eddigiek azon munkásságról kívántak képet nyújtani, a melylyel a főfelügyelőség a közvetlen hatáskörébe tartozó kérdések elintézésével iparkodott kötelességének eleget tenni. Vannak ezeken kívül oly ügyek, melyek szoros összefüggésben állanak ugyan az orsz. főfelügyelőség által képviselt kulturai feladatokkal, de annak szervezeti szabályzata által a múzeumok és könyvtárak országos tanácsának ügykörébe utalvák, és így a főfelügyelőség azokkal szemközt csupán a kezdeményezés szerepét igényelheti magának.

Ezek között nem utolsó helyet foglal el az a fontos kérdés, hogy a vidéki múzeumok és könyvtárak kezelésére alkalmas szakemberek kiképzését mikép lehetne a tanárképzés ügyével szoros kapcsolatban hozni. Tekintettel arra a nagy befolyásra, melyet vidéken működő középiskolai tanáraink az illető hely tudományos és kulturális törekvéseire gyakorolhatnak, kétségtelen, hogy a középiskolai tanári kar képzettségétől, gyakorlati ismereteitől és egyszerűségétől függ nagyrészt a vidéki múzeumok és könyvtárak ügyének fellendülése és jövőndő virágzása is. Fejérpataky László orsz. felügyelőnek e kérdésben az orsz. főfelügyelőség előtt fekvő szakvéleménye a mellett foglal állást, hogy a nyelvészeti, történelmi és a természetrajzi szakokra készülő tanárjelöltek számára az orsz. főfelügyelőség által a magyar nemzeti múzeum illető gyűjteménytáraiban kötelező múzeumi és könyvtári tanfolyamok rendeztessenek. Az ezen felfogás alapján kidolgozandó részletes tervezetet az illetékes tényezők meghallgatása után az országos tanács lesz hivatva megvitatni és a végrehajtás tárgyában a nagyméltóságu vallás és közoktatásügyi minisztérium elé javaslatot terjeszteni.

A nép- és vándorkönyvtárak szervezése és gyarapítása érdekében kifejtendő tevékenység az említett szervezeti szabályzat értelmében kizárólag az országos tanács feladatai közé tartozik, a főfelügyelőség azonban az ügy érdekére való tekintettel nem zárkozhattott el azon erkölcsi kötelezettség elől, hogy e fontos kulturális kérdést figyelemmel kísérje és támogatására a rendelkezésére álló eszközöket felhasználja.

Az 1898. évi állami javadalomból a miniszter a dunántúli, az erdélyrészi és a felsőmagyarországi közművelődési egyesületeknek egyenként 500—500 frtnyi segélyt juttatott abból a

célból, hogy az illető országrészek területén alapított népkönyvtáraikat fejlesszék és új népkönyvtárakat szervezzenek.

A lefolyt 1899. évben az erdélyrészi és a felvidéki magyar közművelődési egyesületek hasonló célra ugyancsak 500—500 frtnyi segílyt kaptak; ezen kívül mind a három egyesület nagyobb számban részesült »Az osztrák-magyar monarchia írásban és képen« hazai könyvtáraink közt szétosztásra szánt példányaiból.

A három közművelődési egyesületen kívül az országos főfelügyelőség útján állami támogatásért folyamodtak még a kassai Kazinczy-kör és a kassai nemzeti szövetség, azonban sem ezeknek, sem az 1898. évben folyamodó nagyváradai Szigligeti-társaságnak kérvényei nem kerülhettek érdemleges tárgyalás alá s egyáltalában az országban létező népkönyvtárak rendszeres segélyezésének kérdésével mindaddig nem lehet foglalkozni, míg a hivatott tényezők meg nem állapodhatnak azon vezérelveken, a melyek alapján a legtöbb eredménnyel egyesíthetik erőiket a népnevelés e fontos tényezőinek fejlesztésére.

Az országos főfelügyelőségnek e kérdésben elfoglalt álláspontját az 1898. év végén adott munkaprogrammja körvonalozta.¹

Ennek érvényesítése érdekében az előkészítő intézkedések már a lefolyt év folyamán megindítottak.

Lépések tettek az iránt, hogy a népkönyvtárak céljaira alkalmas könyvek jegyzékbe foglaltassanak. E végből a főfelügyelőség összeköttetésbe lépett a nagyméltóságú kereskedelmi és földmívelési m. kir. minisztériumokkal, s tájékozta magát az előbbinek a munkások nevelése érdekében megindított irodalmi vállalatai felől, valamint megszerezte azon jegyzékeket, a melyeket az utóbbi minisztérium a gazdasági ismeretek terjesztésére szolgáló művekről vezetett.

A két minisztériummal folytatott érintkezés és különösen az azok kiküldötteivel tartott értekezlet meggyőzte a főfelügyelőséget a felől, hogy a népkönyvtárak szervezésében csak akkor járhat el céltudatosan, s a rendelkezésére álló eszközöket akkor használhatja fel eredményesen, ha működését beilleszti ama nagy akció keretébe, melyet a földmívelésügyi és kereskedelmi minisz-

¹ L. Magyar Könyvszemle, 1899. évf. 35. l.

teriumok a gazdasági népkönyvtárak szervezése és az ipari népoktatás fejlesztése érdekében kifejteneik.

A főfelügyelőség mindezen itt érintett kérdéseket a legközelebbi jövőben szándékozik az országos tanácsban megvitatás tárgyává tenni; jelentésében ezuttal csupán azt kívánta jelezni, hogy az 1899. év teendőiből a múzeumok és könyvtárak fejlesztésére vonatkozó munkásság mellett az e célzt közvetve szolgáló kérdések tanulmányozása sem volt kizárva.

A múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelősége igyekezett hű képet mutatni be működésének második éve lefolyásáról különös súlyt fektetve azon hatás feltüntetésére, melyet a hazai könyvtárakkal folytatott állandó érintkezésben tudományos gyűjteményeink fejlesztésére gyakorolt.

A főfelügyelőség a számos feladatnak, mely e téren reá háramlík, csak igen kis részét oldhatta meg; — hiszen még mindig a kezdet nehézségével kell küzdenie, s csak most, a harmadik évben, juttatta a magas kormány s a törvényhozás jóindulata abba a helyzetbe, hogy az eddiginél nagyobb erővel foghat törekvései megvalósításához.

MAGYAR KÖNYVESHÁZ.

(Adalékok Szabó Károly és Hellebrant Árpád Régi Magyar
Könyvtárához.)

Idegen nyelvű külföldi nyomtatványok hazai szerzőktől a
bécsi udvari könyvtárban.

KLUCH JÁNOSTÓL.

(Második, közlemény.)¹

36.

[44.] *(Bécs), 1659.*

Articuli (diaetales) Posonienses Anni M. DC. LIX.

2r. A—Bb=50 sztlan lev.

A RMK. III. k. 2049. számától eltérő kiadás.

37.

[45.] *Bécs. 1664.*

Serényi Joannes Carolus Comes. Sapiens fortitudo et fortis
sapientia gloriosae partheno-martyris Catharinae, sub auspiciis
Augustissimi Romanorum Imperatoris Leopoldi, Hungariae et
Bohemiae regis, archiducis Austriae, &c. in Basilica D. Stephani
Proto-Martyris Celebrata ab Illustrissimo Oratore Joanne Carolo
S. R. I. Comite Sereni, Logices Auditore, deferente Praenobili,
Strenuo, & Clarissimo D. Balthasare a Nollaren de Nollenstain,
AA. LL. & Phil. Doctore, Sac: Caes: Majest: Consiliario, Comite
Palatino, Equite Aurato &c. Et in Antiquissima ac Celeberrima
Universitate Viennensi Inclytae Facultatis Philosophicae p. t.
Decano Spectabili. Viennae Austriae, Typis Matthaei Cosmerovij,
S. C. M. Aulae Typographi, 1664.

4r. A—B=8 sztlan lev.

¹ Az első közleményt lásd ez évfolyam I. füzetének 80—90. lapjain.

38.

[46.] *Bécs 1665.*

Ozoli Franciscus Connubium Dei Et Hominis In Igne Divini Spiritus, Oratoria Dictione Celebratum Per Rev. Nobilem ac Doctissimum Dominum Franciscum Ozoli, AA. LL. & Phil. Baccalau-reum, SS. Theologiae Auditorem, Illustrissimi & Reverendissimi Episcopi Jaurinensis, &c ea Collegio Pazmaniano Alumnum. Deferente Admodum Reverendo Patre Henrico Herdingh, è Soc: Jesu, SS. Theol: Doctore, & in Caesareo Academico Collegio Praefecto Studiorum Generali, nec non Facultatis Theologicae p. t. Decano. In Basilica Divi Stephani Proto-Martyris nono Kalendas Junij Anno M. DC. LXV. Viennae Austriae, Typis Matthaei Cosmerovij, Sac. Caes. Majest. Aulae Typographi.

4r. A—B=8 sztlan lev. Ajánlva van nagy mihályi Nagy-mihály Istvánnak.

39.

[47.] *Bécs, 1666.*

Révay de Reva Stephanus-Franciscus: Imperium Amoris in Igne Divini Spiritus oratoria dictiona celebratum per Reverendum, Spectabilem, ac Magnificum Dominum Stephanum Franciscum Revay de Reva, Liberum Baronem de Sklabina, &c. Comitatus Turocziensis perpetuum Comitem, Sacro S. Theologiae Auditorem, ex Collegio Pazmaniano Alumnum. Deferente Reverendissimo Domino, Domino Paulo Zherniz, SS. Theologiae Doctore. Decano Kirchbergensi, &c. Inclytae Facultatis Theologicae Spectabili Decano. Viennae Austriae, Typis Susannae Rickesin Viduae. 1666.

4-r. A=8 sztlan lev. Elül: czim 1 lev.

40.

[48.] *Frankfurt, 1666.*

Lucius, Joannes: Joannis Lucii, de regno Dalmatiae et Croatiae libri sex. Francofurti, Apud Joannem Blaeu. Anno M. DC. LXVI.

6r. A—R₃=474 szzott lap. Elül: cziml. + tartalom = 2 levél + 5 térkép és 2 nemzedékrendi táblázat.

RMK. III. 2322. sz. a. le van irva a munka ugyanezen évi amsterdami kiadása s ezen frankfurti kiadás meg van említve Grässe után.

41.

[49.] *Bécs, 1668.*

Owczarowicz Joannes: Expeditio coclestis In Orbem a nato in carne Deo bene adornata. In Basilicâ D. Stephani Proto-

Martyris, Nomine Inclytae Facultatis Theologicae Deferente Reverendissimo, Perillustri & Amplissimo Domino, Domino Jodoco à Brendt dicto Höpfner, SS. Theol. Doct. Praeposito in Mattser, Reverend^{mi} & Illust^{mi} Principis & Dni Dni Wenceslai Episcopi Passavien: Consiliario, Officiali & in Spiritualibus Vicario Generali Infer. Austriae, nec non Inclytae Facult: Theol: p. t. Decano Spectabili. Per Reverendum Nobilem ac Doctissimum Dominum Joannem Owoczarowicz AA. LL. & Philosophiae Magistrum SS. Theologiae Auditorem, Collegy Pazmaniani Alunnum. Panegyricâ Dictione celebrata Ipsâ soLeMnitate DIVInI Verbi In Carne natI. Viennae Austriae, Typis Matthaei Cosmerovÿ, S. C. M. Typographie.

4-r. A=4 sztlan lev.

Ajánlva van erdődi gróf Pálffy János Antalnak.

42.

[50.] Bécs, 1669.

Meszarich Andreas: Favonius caelestis sive Spiritus Sanctus in sibilo aerae tenuis orbem recreans: Nomine Inclytae Facultatis Theologicae, In Basilica D. Stephani Proto-Martyris Oratoriâ dictione honoratus; Deferente Revendissimo Domino, Domino Jodoco à Brendt dicto Höpfner, SS. Theologiae Doctore, Collegy Ecclesiae Matticensis Praepositio, S. C. M. Celsissimi Principis Episcopi Passaviensis Consiliario, Officiali, & Vicario Generali infra Onasum: Facultatis Theol. p. t. Decano Spectabili Perorante Reverendo, Nobili, Excellenti, ac Doctissimo Domino Andrea Meszarich, AA. LL. & Phil. Magistro SS. Theol. Audit. Collegy Pazmaniani Alumno, Ad Senatum Populumq; Academicum pro soLeMnitate adVEntVs splrItVs sanCtI. Viennae Austriae, Typis Matthaei Cosmerovÿ, S. C. M. Aulæ Typographi.

4-r. A—B₂ = 12 sztlan lev.

Ajánlva van gróf Kollonics Lipót, nyitrai püspöknek.

43.

[51.] Bécs, 1671.

Gaian Michael: Spiritus Fortitudinis Firmando Orbi datus, Nunc Recurrente Anniversario, Sacroque Pentecostes die, Ab Inclyta Viennensi Theologica Facultate In Basilica D. Stephani Proto-Martyris Panegyrica Oratione. deferente Admodum Reverendo & Religioso P. Cornelio Gentilotto, è Soc: Jesu SS. Theologiae Doctore, ejusdemque Facultatis p. t. Decano Spectabili Per Reverendum, Nobilem, Excellentem, ac Doctissimum Dominum Michaellem Gaian AA. LL. & Phil. Magistrum, SS. Theol. Auditorem, Illustrissimi, ac Reverendissimi Domini Episcopi Agriensis

Alumnum è Collegio Pazmaniano celebratus. Viennae Austriae Typis Joannis Baptistae Haque. Anno M. DC. LXXI.

4-r. 6 sztlan levél.

Ajánlva van Heidenreichstaini gróf Volekra Theophilnak.

44.

[52.] *Strassburg. 1671.*

Kreuchel Elias Bernhardus: Quod Deus bene vertere jubeat! Enarrationem Orationis, Ab Alexandro Magno Ad Milites Suos, Iam Iam Cum Persis Ad Issum In Cilicia Conflicturos Habitae, Sicut ea apud Curtium lib. 3. cap. 10. reperitur, Sub Praesidio, Samuelis Schallesii Eloq. Proffess. Publ. h. t. In Collegio Philosophico Decani, Praeceptoris Sui Omni Observantia Colendi, Ad disputandum Publicè More Academico propositam pro virili defendet Author Elias Bernhardus Krevchel, Neosoliensis, Montanus, Pannonius. Die 15. Novembr. horis matutinis. Argentorati Excudebat Johannes Wilhelmus Tidemann. Anno, M. DC. LXXI.

4-r. A—C=12 sztlan lev.

45.

[53.] *Bécs, 1672.*

Winckler Franciscus-Josephus: SS. Comas Et Damianus. Summâ medendi scientiâ, & facillimâ subveniendi omnibus promptitudine Divini In Terris Medici, Inclytae Facultatis Medicae Patroni Tutelares, Annua Panegyri Dilaudati. Sub Auspiciis Praenobilis, Magnifici & Excellentissimi Viri, Domini Petri Leonardi De Mont-Quintin, Philos. & Medic. Doctoris, nec non Inclytae Facultatis Medicae p. t. Decani Spectabilis. A Nobili, Excellenti & Doctiss. Dn. Francisco Josepho Winckler, Philos. Magistro, ac Saluberr. Medicin. Candidat. ADaVgVstas Et InCLytas Aras CathedraLis ECCLesiae Viennensis Sancti Stephani. Viennae Austriae. Tipis Michaelis Thurmeyer, Academici Tipographi.

4-r. A—B₃=7 sztlan lev.

Ajánlva van gróf Csáky László, szent-gotthárdi apátnak. Nagyon valószínű, hogy a szerző magyar, szepesmegyei származású.

46.

[54.] *H. n. 1673.*

Justus de Palma, Florentinus (álnév): Justi, de Palma, Florentini, Austriacae Austeritatis, ejusdemque Continuationis Confirmatio. Hoc est, absurdissimae Eviscerationis, Austriacam Clementiam depraedicantis Refutatio. Ex qua Orbis Christianus, & justitiam causae, pro Libertate Hungarica agentium, & injustissi-

mam Leopoldi, Regis Hungariae, ejusdemq; Libertatum oppressio-
nem, cognoscere & dijudicare poterit. In defensionem communis
Reipublicae Hungaricae ejusdemq; Libertatum edita, Anno FaMILIA
AUstrlae, VIndICE JehoVa, perIblt, SeD JUstUs CeU paLMa
Vireblt. Psal. 1. v. 3.

4r. A—S=141 szzott lap.

Utána következik: Continuatio Austriacae Austeritatis, Cui,
pro meliori Lumine & Informatione Lectoris, ipsa etiam Austriaca
Austeritas, denuò excusa, praemissa est.

Második levelén: Austriaca Austeritas, in qua ostenditur:
Quibus modis & quo jure florentissimum quondam liberrimumque
Hungariae Regium, An. 1670. Armis Regiis infestatum, & quod
Comitatus Ditionis Regiae concernit, defacto occupatum sit:
Summaque in Libertatis Majestate à Ferdinando Primo, Everti
coeperit; Leopoldo Primo autem Contra omnia Jura, Divina &
Humana, Humanitatus loquendo, via non sit eversum: ab Authore
Anonymo singulari fide conscripta, Anno quò, regnantis Leopoldi
prIMI aetate sVbLeste rVlnatVr Pannonia. (=1671) Venetiis, Typis
Fratrum Veracii, Constantini, & Speracii.

4r. A—C₂=10 sztlan lev.

Utána következik: Austriacae Austeritatis Continuatio in
qua processus per Leopoldum Primum Contra Hungaros Criminis
laesae Majestatis accusatos, instituti, Iniquitas & Illegalitas unà
cum Sangvineo Tribunali ostenditur, à Genuino quodam Patriae
delineata. EVigILablt DoMInVs & ConfrInget hostes VerItatls
(= 1672) Venetiis Typis Haeredum Magnanimi, Audacis & Bellicosii.

C₃—G=18 sztlan levél. (Összesen: A—G=28 sztlan lev.)

V. ö. R. M. K. II. k. 1293, III. k. 2638 sz.

47.

[55.] Bécs. 1674.

Glatz, Paulus Josephus: Divino Plenus Spiritu Divus Ivo
Inclytæ Facultatis Juridicæ Tutelariorum In Divi Stephani Protomar-
tyris Basilica, Feria III. Pentecostes Oratoria dictione Deferente.
Praenobili ac Clarissimo Domino Michaeli Hager, Juris Utriusque
Doctore, Inclytæ Facultatis Juridicæ pro Tempore Decano spec-
tabili Celebratus à Nobili ac perdocto Domino Paulo Josepho
Glatz, Hungaro Oggauense AA. LL. & Philosophiæ Baccareo (*így*),
Guris Utriusque Studioso. Anno Salutis M. DC. LXXIV. Die 25.
Máj. Viennæ Austriae, Typis Matthæi Cosmerovij, S. C. M.
Aulæ Typographi.

4r. A₂—B₄=6 sztlan lev.

Ajánlva van gróf Esterházy Pálnak.

48.

[56.] *Bécs. 1676.*

Gabriely, Joannes Chrysostomus: Eloquentia muta, in verbo, infante, expressa, et annua natalis Domini solennitate in Basilica D. Proto-Martyris Stephani Senatui, Populoq: Academico, oratoria dictione exposita. Deferente Admodum Rev. Eximio, et Clarissimo Patre F. Nicolao Donellano SS. Theologiae Doctore, Ord. Eremitarum S. Augustini; & in Antiquis: & Celeberr: Universitate Vien: Theol: Moralis Professore Ordinario, nec non Facultatis Theologicae Pro-Decano Spectabili. Per. Rever: Nobilem ac Doctissimum Dominum Joannem Chrysost: Gabriely AA. LL. & Philosophiae Magistrum, SS. Theologiae Auditorem, Collegij Pazmaniani Alumnium. Viennae Austriae, Typis, Joannis Baptistae Hacque Universitatis Vienensis Typogr. 1676.

4r. A=4 sztlán levél. Elül: cím, ajánlás (Gróf Kollonics Lipót bécsújhelyi püspöknek) 2 levél.

49.

[a 2755. számhoz.] *Jena. 1676.*

Kleschius, Daniel: Quod. felix. faustumque Deus. ter-opt. ter. max. esse. jubeat! M. Daniel Kleschius, P. L. Caes. SS. Th. Bacc. Post. Decennem. Scholasticam. Provinciam stb. (Lásd tovább Szabó Károly, Régi Magyar Könyvtár, III. 2755. sz.)

4r. 4 sztlán lev.+elül: Klesch Dániel rézm. arcképe, végül: Olaszi (Olassius) rézm. képe Klesch ezen sajátkezű megjegyzésével: Abriss meiner Gefängnüss und gewaltsamen Haftnehmung, geschehen den 11. Decembr. 1673. durch die Colalthischen Völker.

50.

[57.] *Jena, 1676.*

Klesch, Daniel: Quod Deus bene vertat! Primum scholae senatoriae Jenensis Sub Novo Rectore M. Daniele Kleschio, P. L. Caes. SS. Theol. Bacc. etc. periculum a primae classis discipulis tentatum publico examine auctumnali speciminis loco productum. aliquot declamatiunculis, quarum seriem sequens pagina exhibet. Dicatum amplissimo inclytæ civitatis magistratui consulari et senatorio Jenæ A. O. R. M DC LXXVI. Mense Novemb. d. 3. Literis Johannis Wertheri. Typographi Ducalis.

4r. 2 sztlán lev.

51.

[58.] *Jena, 1677.*

Kleschius, Daniel: In Nomine Jesu Redivivi! Poema & Drama Paschale, Jesu Christo, Primo & Ultimo, sine Principio & sine Termino, Angelorum & Hominum Imperatori Semper Augusto.

Regi Regum, Domino Dominorum, Archiduci Australis, Subsolanae, Borealis, Favoniae, Superioris & Inf. Plagae Serenissimo, Principi Pacis & Patriae Coelestis Celsissimo, Dynastae Perpetuo Illustrissimo, Coelorum & Terrarum Monarchae Absoluto, Toparchae Haereditario, Mundi, Peccati, Inferni Domitori, Dominatori, Triumphatori Opt. Max. Victori Gloriosissimo, Invictissimo, Duci Vitae Redivivo Potentissimo, Ecclesiae Suae Protectori & Pontifici Sanctissimo, Academiarum & Scholarum Inspectori, ac Patrono Munificentissimo, Rectori Totius Universi Magnificentissimo Domino, Autori & Fautori Ordinis Nostri Clementissimo, Gratosissimo, Nec Non Celeberrimae & Florentissimae Academiae Jenensis Rectori p. t. Magnifico Viro Nobilissimo, Amplissimo atque Excellentissimo Dn. Casparo Posnero, Natural. Phil. Prof. Publ. longe famigeratissimo, Et caeterarum in hac Universitate Facultatum Decanis ac Professoribus, Sacrum à Pube Scholastica Ludi Literarii Senatorii Jenensis Actu Publico ac Solenni Productum Moderatore M. Dan. Kleschio, P. L. Caes. Theol. Baccal. quond. Past. & Insp. in Hung. n. t. Ejusd. L. Rectore. Anno M DC LXXVII. Solennibus Paschalibus. Jenae, Typis Johannis Nisi.

Ivr. 2 szatlan lev.

52.

[59.] *Jena, 1677.*

Kleschius, Daniel: I. N. D. N. I. C. Festorum Anniversariorum et Primariorum Nativitatis Resurrectionis Adscensionis Christi et Visibilis Effusionis Spiritus Sancti i. e. Pentekostes Certis Statisque Temporum Periodis Iisque Fixis, Partim Mobilibus, Partim Immobilebus Fastorum Diebus Recurrentium Solennitates Seorsim Singulae Suis Hymnis In Senatorio Jenensi Decantatae Deo Tri-Uni & Uni-Trino Sacrae et Serenissimis Principibus Ac Dominis Dn. Rudolpho Augusto et Dn. Antonio Ulrico Fratribus Germanis Vere Germanis Ducibus Brunsvicensibus et Lunaeburgensium etc. etc. Dominis Meis Clementissimis Demississime Dicatae A Peregrino Et Extorri Pannone M. Dan. kleschio, N. H. P. L. Caes. Theol. Baccal. antid. hác Eccl. Olass. in Hung. Antistite Insp. & Ven. Consist. XXIV. Regal. Adessore Primario Oratore etc. hactenus in Exilio Scholae Jen. Rectore Jenae Anno τῆς χριστογονίας M DC LXXVII. Typis Johannis Jacobi Bouhoferi.

Nagy 4r. A₄=4 szatlan lev.

53.

[60.] *Bécs, 1679.*

Zrinyi, Adamus Comes: Disputatio Juridica, Sev Assertiones De Tutela Et Cura. Universam pupillorū a minorum, Tutorum atque Curatorum materiam dogmatis moralibus, Ethicis, Historicis,

Politiciis, atq; sententijs, Jureque Austriaco illustratam continentes. Sub Auspiciis Augustissimi & Invictissimi Romanorum Imperatoris Leopoldi I. Auctoritate Et Consensu Praenobilium, Strenuorum, Magnificorum, Clarissimorum, atque Consultissimorum Virorum, &c. Magnifici Domini Rectoris spectabilis Domini Decani, DD. Seniorum Sac. Caes. Majest. Consiliariorum, &c. atq; totius Amplissimi J. C. Collegij In Antiquissima ac Celeberrima Universitate Viennensi Praeside Praenobili Magnifico Clarissimo, ac Consultissimo Viro D. Georgio Wohiniz, U. J. Doct. Aulæ & Judiciorum Advocato Viennae, Codicis Professore Ordinario, Episcopalisque Consistorij Viennensis Consiliario. Ventilationi propositae Ab Illustrissimo Domino Adamo Comite à Zrinio J. U. A. Anno 1679. *Mense Martio Die 24 horis pomeridianis in consueto.* J. C. Auditorio. Viennae Austriae, Typis Joan. Van Ghelen, Universit. Typographi.

2r. A—T=37 sztlan lev. Elül: czim, ajánlás (I. Lipót császárnak) 2 sztlan lev. keltezés (hónap és nap) téntával irva.

54.

[61.] *Bécs, 1679.*

Böytös, Stephanus: Spiritus Sanctus dexteræ paternæ digitus in die Pentecostes Primitivæ Ecclesiæ exhibitus eodem die Anno M. DC. LXXIX. Oratione Academica In Basilica Divi Stephani Proto-Martyris, jussu Reverendissimi & Clarissimi Domini Domini Laurentij Grüner SS. Theol. Doct. Cathedralis Ecclesiæ Viennensis Canonici, Reverendissimi & Celsissimi Principis Episcopi Viennensis Consiliarij Consistorialis; nec non Inclytæ Facultatis Theol. p. t. Decani Spectabilis. Per Reverendum Nobilem, Excellentem ac Doctissimum Dominum Stephanum Böytös de Eger-Vára, AA. LL. & Philosophiæ Magistrum, SS. Theologiæ Auditorem Collegij Pazmaniani Alumnum. Viennae Austriae, Typis Joan. Van Ghelen, Universit. Typographi. 1679.

4r. A=4 sztlan lev. Elül: czim, ajánlás (báró Koháry István, füleki főkapitánynak) 2 sztlan lev.

55.

[62.] *Bécs, 1680.*

Udvarhelyi, Joannes-Ignatius: Anima Ecclesiæ Christianæ, Sive Spiritus Sanctus Meliorem Christi Fidelibus vitam inspirans; In Basilica D. Stephani Proto-Martyris Dictione Academica Celebratus, Deferente Reverendissimo, Et Clarissimo Domino, Domino Laurentio Grüner, SS. Theol. Doctore Cathedralis Ecclesiæ Viennensis Canonico, Reverendissimi, & Celsissimi Episcopi Viennensis Consiliario

Consistoriali, nec non Inclytae Facultatis Theologicae p. t. Decano spectabili. Per Reverendum, Nobilem, Excellentem, Ac Doctissimum Dominum Joan: Ignatium Udvarhelyi AA. LL. & Phil. Magistrum, SS. Theol. Auditorem, Collegij Pazmaniani Alumnum. Anno M. DC. LXXX. Viennae Austriae, Apud Leopoldum Voigt, Universitatis Typographum.

4r. A—B=8 sztlan lev.

Ajánlva van Horváth György, választott korbaviai püspökek, egri káptalani nagyprépostnak.

56.

[63.] *Olmütz. 1680.*

Nosticzius, Joannes Baptista: Gallicinium Catholicum Luthero-Evangelicos ad seriam agnitionem veritatis Suscitans. Seu Professio Fidei Romano-Catholicae, Dialogo Familiari Conversi, & Praedicantis Proposita. Amicis in Consilium, Dubys in auxilium, Conversis in Solatium. Per Joannem Baptistam Nosticzius. Non ut confundam vos haec scribo, sed ut fratres meos charissimos moneo. 1. Cor. 4. V. 4. Cum Licentia Superiorum. Olomucii, Typis Joannis Josephi Kylian, Anno Christi M. DC. LXXX.

8r. A—C₄=39 szzott lap. Elül: cím, ajánlás, az olvasóhoz 9 sztlan lev., hátúl: 1 tábla.

Ajánlását, mely Szelepchény György, esztergomi érseknek szól, aláírja: Joann: Bapt: Nosticzius D. H. azaz D. (helység neve?) Hungarus.

KÜLFÖLDI SZEMLE.

A POROSZ ALLAMI KÖNYVTÁRAK LAJSTROMOZÁSI RENDSZERE.

Irta: SZABÓ ERVIN.

A porosz királyi kormány 1899 május 10-ikén kelt rendeletével új szabályzatot léptetett életbe a porosz könyvtárak betűrendes katalógusának és a nagy porosz összkatalógusnak készítésénél követendő eljárás tárgyában.¹ Ez a szabályzat az 1892 február 29-én kelt »Instruktion für die Herstellung der Zettel des alphabetischen Cataloges« helyébe lépett, amely összesen 18 §-ban foglalja össze a címmásolásra érvényes irányelveket. Az angol könyvtár-egyesület katalógizálási szabályzata 48 rövid szakaszból áll. Az új porosz utasítás két részben összesen 233 paragrafust számlál. Már e számokból is következtethetjük, hogy más jellegű és a katalógizálás legaprólékosabb kérdéseire is megfelelő munkálattal van dolgunk.

A kötetnyi terjedelmű szabályzat tartalma tulajdonképpen két részből áll. Az első rész (15 oldalon) tartalmazza a betűrendes czédulakatalógus czímeinek fölvételére, és (60 oldalon) a betűrendes katalógusok czímeinek elrendezésére vonatkozó utasításokat, a vallás-, közoktatás- és orvosügyi miniszter végrehajtó-rendeletével, a második rész 10 oldalon a porosz összkatalógusra vonatkozó utasítást. A tulajdonképeni szöveg alig foglal el többet a könyv felénél, míg a másik felét nagyszámú példagyűjtemény, idegen írásmódok átírását mutató schémák, rövidítések jegyzéke, az új czédulák mintái és gondos tárgymutatók töltik ki. Sajnálattal nélkülözzük a munkalat létrejöttének történetével megismertető bevezetést.

¹ Instruktionen für die alphabetischen Kataloge der preussischen Bibliotheken und für den preussischen Gesamtkatalog. Vom 10. Mai 1899. Berlin: A. Asher & Co. 1899. 163. l. 8-adrét. Ára 4.50 márka.

Csak a Poroszország nagyobb tudományos könyvtáraiban meglevő nyomtatványoknak összeírása, és nem — mint kívánnók — az összes, a német birodalomban nyomtatott könyvek jegyzékének összeállítása a munkát célja. S ebből is ki vannak zárva egyelőre az egyetemi és iskolai nyomtatványok, térképek és zeneművek, kivágások és önálló czimlap nélküli különnyomatok.

E korlátozás teljesen helyesnek tetszik, ha tekintetbe vesszük, hogy a legkevesebb könyvtár katalogizálja a nyomtatványok ezen csoportjait a tulajdonképeni könyvekkel együtt; már pedig többféle katalogusnak folytonos összehasonlítása a legnehezebb, mert a kezdő munkát nagyon megnövesztené, anélkül, hogy az elért eredmény a hozott áldozattal fölerne. Ellenben örömmel olvassuk, hogy az összkatalogus kiterjesztése ezen nyomtatványokra és egyéb könyvtárak készleteire, valamint a katalogus kinyomatása később lesz megfontolás tárgya. Reméljük, hogy a bevezető munkát sikere majd ezen kibővítést és ezzel magasabb könyvészeti feladatok teljesítését biztosítja.

Hogy pedig a siker nem marad el, arról jórészt kezeskedik azon nagyon ügyes és szellemes eljárás, amelyet a résztvevő könyvtárak készleteinek összehasonlításánál és följegyzésénél követnek. Első gondolatunk, ha az eljárás módját kell megállapítanunk, bizonyára az lesz, hogy valamelyik, vagy inkább a legnagyobb könyvtárt kell megbízni az összeírással, olykép, hogy a könyvtárak katalogusaikat részletenként beküldenék a munkát vezető könyvtárba s itt a többletet egy közös katalogusba bevezetnék. A porosz összkatalogus máskép jön létre. Az összeírás alapja a berlini kir. könyvtárnak, mint legnagyobbnak a könyvkészlete. De az új katalogus nem a könyvtár meglevő czédula-katalogusának bekebelezésével készül, nem is a könyvtárban, nem is egy helyen. A munkát »keresztülvitele és az előállítandó katalogus megőrzése és igazgatása céljából« Berlinben ügyvivőséget (»Geschäftsstelle«) állítottak föl, amelynek személyzete a közvetlen vezetéssel megbízott főnökből és a kellő számú munkatársból áll s amely az »összkatalogus - bizottság« (»Gesamtkatalogs - Kommission«) felügyelete alatt működik. (Hogy ki az ügyvivőség főnöke, kik és milyen funkcionáriusok a bizottság tagjai, azt bizony szintén szeretnénk volna a bevezetésből megtudni.) Az ügyvivőség ellátja a könyvtárakat, és pedig egyelőre 1. a berlini királyi, 2. a boroszlói, 3. hallei, 4. marburgi, 5. bonni, 6. münsteri. 7. göttingeni, 8. kieli, 9. greifswaldi, 10. königsbergi és 11. berlini egyetemi könyvtárakat a szükséges nyomtatvány-készlettel. Az összkatalogus czédulája (amelynek mintája az utasításhoz van mellékelve) 11 cm. magas és 16 cm. széles, három mezőre van osztva, egyik a rendszavak, másik a czimmásolat, harmadik a könyvtárakat képviselő 1—40 számjegy számára. Az utaló-czédulák sárgák.

Az eljárás a következő: Az ügyvivőség *lemásolja* a berlini kir. könyvtár betűrendes czédula-katalogusát és azt naponként egymást követő, betűrendben haladó részletekben *körözteti* a munkálatban résztvevő tizenegy könyvtárnál, abban a sorrendben, amint fent elsoroltuk őket. Az a könyvtár, amely az elküldött részletet legelőször kapja meg, megjelöli azon czédulákat (a czédulán levő és a könyvtárt jelző szám befoglalásával (22), amelyek nála is meglévő könyvről szólnak, többletéről pedig új czédulákat vesz fel, és az így bővített katalogus részletet megérkezése után legfeljebb 48 órával az utána következő könyvtárnak küldi el. Ez szintén megjelöli birtokát, új czédulákat ír többletéről és 48 óra multával tovább küldi; így megy az utolsó könyvtárig, amely az összkatalogusba való beillesztés céljából ismét az ügyvivőséghez juttatja vissza.

Amikor a küldemény a könyvtárba megérkezett, az összehasonlítással megbízott hivatalnok saját katalogusának megfelelő részletét czimról czimre »beledolgozza« az összkatalogus épen kapott részletébe. A czimek fölvételére és betűrendbe sorozására, általában az összkatalogusra vonatkozó utasítással együtt, a betűrendes katalogusra vonatkozó utasítás szabályai irányadók, anélkül azonban, hogy az egyes könyvtárpéldányt illető jelzéseket (mint pl. helyi jelzés, szerzeményi szám, több példány, kötés stb.) is figyelembe vennék. Csupán a példány hiányosságát jelzi, olyformán, hogy a könyvtár-jelző számot nem behurkolja (l. fent), hanem csak aláhúzza; a hiány terjedelméről pedig rövid jelentést ír, de nem a czédulán magán, hanem mindennemű pótló jegyzetek fölvételére szolgáló színes rovatolt lapon, amelyet a hozzátartozó cím után soroz. Ugyanezt teszi, ha látja, hogy az eredeti fölvétel alapjául szolgáló példány nem teljes vagy kevésbé hiányos, vagy ha nem ért egyet a címnek az összkatalogusban adott helylyel, vagy a cím-másolatot helytelennek tartja vagy egyéb aggályai vannak. Ha a saját katalogusában oly címre akad, amelynek az összkatalogusra érvényes rendezési elvek szerint más helyen kellene állnia, akkor különbözőképen jár el, aszerint, amint ez a cím a már *összehasonlított* vagy a csak ezután *összehasonlítandó* részlethez tartozik. Az első esetben lemásolja és a másolatot egy »maradozó« (»Nachzügler«) feliratú borítékban a katalogusrészlet végére teszi, a második esetben saját katalogusában eszközölt javítással vagy utalással gondoskodik arról, hogy a cím később még egyszer és megfelelő helyén hasonlították össze. Ha a másolat vagy összehasonlítás alapjául akár a könyv maga, akár a bibliografiai szabatosság modern elvei szerint ujabban fölvett czimmásolat szolgál, ezt úgy a leíró, mint az összehasonlító hivatalnok jelzi, és pedig az első neve aláhúzásával, a második saját névaláírásával. Végül minden az összkatalogus számára leírt vagy össze-

használt cizmet saját katalógusában állandó helyen állandó jelzéssel lát el és a minden küldeményt kísérő irat rovatait kitölti.

Amikor a küldemény az ügyvivőséghez visszaérkezett, először is a maradozókat vagy beosztják, vagy az esetben, ha már megvannak az összkatalógusban, megsemmisítik. Azután érdemileg elintézik a színes formulárekon levő megjegyzéseket, amikor is az érdekelt könyvtárt, ha az a munkálat elvei egységességének érdekében van, az elintézés módjáról értesítik. Erre azon művek cizmeit, amelyek csak *egy* könyvtárban vannak meg, ha ugyan helyességüket már a leírásuknál meg nem állapították, maguk a könyvek vagy megbízható bibliográfiák alapján felülvizsgálják. Végül még egyszer átvizsgálják a czédulákat, különösen sorrendjük helyességére való tekintettel.

Az összehasonlításnak ezen deczentralizációja mindenesetre nagy idő- és munkamegtakarítást és a résztvevő könyvtárak szabályos működésének megóvását jelenti. Mily zavart és mennyi idővesztést okoz az, ha a könyvtár katalógusának egy részletét állandóan nélkülözni kénytelen. Mennyivel több ellenőrzés, összehasonlítás, könyvküldözgetés szükséges s mennyivel több tévedés csúszhat be a munkálatba, ha két könyv azonosságának megállapítása végett az idegen könyvtár nem mindig kifogástalan czímmásolatát vagy pedig a berlini kir. könyvtárnak, illetőleg a többi könyvtáraknak új és a bibliografiai kívánalmaknak teljesen megfelelő czímmásolatát kell az illető könyvvel összehasonlítani. Végül, ha ezen eljárás mellett, amikor naponként 300 czédula küldetik ki összehasonlításra, a munka tartamát tizenkét évre teszik, mennyivel több időbe kerülne csak ugyanazon munkának is *egy* helyen való végzése oly hivatalnokok által, akik az összehasonlítandó katalógusok egymástól különböző berendezésével ismerősök egyáltalán nem lehetnek.

A munkálat keresztülvitele még így is sok nehézségbe kell hogy ütközzék és hibák és tévedések nem lesznek elkerülhetők. Tulajdonképen csak akkor lehetne tökéletes, ha valamennyi könyvtár katalógusai egyforma elvek szerint volnának készítve. De arra várni, illetőleg azt kívánni, hogy a könyvtárak katalógusait az új utasítás értelmében megelőzőleg átdolgozzák, nem lehet, ha csak nem akarjuk magának az összkatalógusnak létrejöttét évekkal, sőt évtizedekkel hátráltatni. Az összkatalógus egységességének elengedhetetlen előfeltétele az alfabetikus katalógus készítésére vonatkozó utasításnak kibocsátása, épp úgy, amint az összkatalógus folytatása s a könyvtárak czímmásolati teendőinek könnyítése nyomtatott czímmásolatoknak beszerzésével más alapon nem képzelhető. Nemcsak mint katalógizálási szabályzat, hanem szintén mint a könyvtárak együttműködésének

egy másik alakja érdemli meg tehát a porosz utasítás figyelmünket.

A betűrendes katalogus számára való utasítás a Działko-féle »Instruktionen . . .« alapul vételével készült s meglátszik rajta a praktikus, az ósdi hosszadalmasságot s sallangot nem tűrő tudós keze műve. Bibliografiai szempontból talán kíváncsatos a lehető ragaszkodás a másolandó könyvczímhez, úgy, ahogy az a könyvön áll, de a betűrendes katalogus célja nem más, mint hogy a könyvnek létezéséről gyorsan meggyőződhessünk. Minél egyszerűbb, átnézetesebb, egyöntetűbb a katalogus, annál jobban szolgálja e célt.

Az utasítás első része 25 §-ban általános szabályokat állapít meg. Alapszabály az, hogy a címek fölvételére maguk a nyomtatványok szolgálnak, nem közvetett források. Ez az előírás a tudományos bibliografiák gyakran túlságos igénybevételének veszi elejét. A címek lényeges részeit bibliografiai pontossággal kell följegyezni, mellékes dolgokban azonban lehetőleg rövidíteni. Minden mű, szabály szerint minden kiadása és minden fordítása saját lapot kap, amelynek csak az előlapjára írnak. A wolfenbütteli könyvtárban ugyanazon műnek lehetőleg valamennyi kiadását egy lapra vezetik.

Érdekesekek a 2. és 3. §-ban lévő fogalommeghatározások, amelyek a címek különböző részeit és fajait állapítják meg. Eszerint a *címlapnál* vagy *tágabb értelemben vett címnél* (Titelblatt oder Titel im weiteren Sinn) meg kell különböztetni: *a)* a *tulajdonképeni címet* vagy egyszerűen *címet* (der eigentliche Titel oder Titel schlechtweg), azaz a nyomtatvány megnevezését; *b)* a *szerző megnevezését* (die Verfasserangabe), azaz a szerző, kiadó, fordító stb. nevét és rangját; *c)* a *megjelenési jelzést* (der Erscheinungsvermerk: Impressum), azaz helyet, kiadót, évet, nyomdászt. A címek különböző neveinek megnevezésére pedig a következő kifejezések szolgálnak: borítékcím (Umschlagtitel), előcím (Vortitel) a címlapot megelőző, megjelenési jelzés nélküli cím számára, belső cím (Zwischentitel), fejcím (Kopftitel), végcím vagy kolofon (Schlusstittel), főcím (Haupttitel) azon cím számára, amely a könyv legteljesebb és legáltalánosabb leírását tartalmazza: kétség esetén főcímnek tekintendő a betűrendes beosztás számára irányadó cím, gyűjteményes munkáknál az összecsím (Gesammttitel), amely azonban — nagyon helyesen — nem lehet kiadócím (Verlagstitel, pl. Olcsó könyvtár, Reclam's Universal-Bibliothek); mellékcím (Nebentitel), mely azonos a főcímmel; különc cím (Sondertitel), nagyobb egész egy részének a címe; végül alkalmi cím (Präsentationstitel), amely csupán az alkalomról szól, amelyből a könyvet közzétették.

A főcím kivételével minden címet megelőz a megnevezése.

Erről úgy látszik a példák összeállításánál megfélekeztek, mert a 70 példa egyikénél sem alkalmazták. Ha a főcímet is meg kell külön jelölni (pl. hogy borítékcím, előcím),¹ ez a megnevezés a fölvétel végére jön. Különczímek fölvételénél a különczím jelzés helyére = lép (pl. Magyar Nemzet Története ... 1. = Magyarország a királyság megalapításáig stb.)

A czédulákon használatos írásmód, a görög kivételével, tisztán a latin. Mig Bismarck élt, a pángermán chauvinizmus ilyesmit nem tűrt volna. De miért kell a görög írást megtartani? Az eredeti írást a cím előtt megnevezik (pl. [Orosz és Ant.] csak F. (fraktur) és F. és Ant. (fraktura és antiqua keveréke) jön végül. Kizárólag arabs-számok használatnak. Tipografiai és helyesírási sajátságok figyelembevétele nélkül mindenütt a *modern helyesírást* követik; csupán a chronogrammoknál veszik át a számjegyeket helyettesítő nagybetűket.¹

A fölvétel terjedelmét már a bevezető szakasz a cím lényeges részeire szorítja. A 7. §. még fokozza ezt a tendenciát. Részletes címek nagyon rövidítendőek, de a cím kezdete megmarad s a fölvételnek alakra és tartalomra érthető mondatszerkezetnek kell lennie. Mindaz azonban, ami a könyv biztos meghatározásánál mellőzhető, elmarad; a személyi adatokat, ha csak nem egynevű szerzők megkülönböztetésére szolgálnak, elhagyják; gyűjteményes munkák és folyóiratok munkatársai közül csak az első, ha kiadók (Herausgeber) vannak megnevezve, akkor csak ezek és pedig az első kettő vétetik föl; a nyomdász csak akkor, ha kiadócég (Verleger) nincs megnevezve; ha több kiadócég szerepel, akkor csak a németországiak vétetnek föl valamennyien. Külföldiek közül csak a főcég. Ugyancsak mindig fölveszik a bizományost. Mikép járnak el, ha — ami gyakran megesik — több bizományos szerepel a címlapon, arról nem szól az utasítás; valamint nem tudjuk, miért oly fontos a bizományos felvétele. Nagyon követésre méltó ellenben az, hogy a kiadó illetőleg nyomtatócégnek csupán nevét veszik föl, s még a megnevezett társ neve is elmarad. De már csak a reálkatalogushan engedhető meg az, hogy művek, melyek címe később — ha csak lényegtelenül is — megváltozott, csupán az első cím alatt vétetnek föl.

Meg van szabva a részek rendje is. A fölvétel rendje a tulajdonképeni cím és a szerzőjelzés tekintetében szigorúan követi a címlap rendjét. Amde amikor oly nagyon törekedtek rövidsége, következtelen az eljárás, ha a szerző nevét akkor is leírják újra a címbe, ha az mint rendszó már egyszer ki van emelve. A másolat többi részeit meghatározott sorrendben veszik föl és pedig

¹ Miért ragaszkodunk mi a th-ákhoz, ie-ekhez stb., mikor már Németországban is elhagyják e régiessegeket? Vajjon a mi föladatunk-e a német nyelv tisztaságát megvédeni?

egy-kötetes munkáknál a címét és a szerző nevét követi: *a)* a kiadás, *b)* hely, kiadó, év, *c)* lapszám, *d)* alak (25 cm-ig 8°, 35-ig 4°, 45-ig 2°, 45-ön felül n. 2°), *e)* egyéb címek felsorolása, *f)* a fordítás (minden címnek a fordítása, ha az nem ó-klasszikus, germán vagy román nyelvű). Többkötetes v. háromnál több önálló lapszámozásu műnél a lapszámozás elmarad; a sorrend: *a)* kiadás, *b)* kötet- v. rész-szám, *c)* hely, kiadó, év, *d)* könyvkötetek darabszáma, *e)* alak, *f)* az egyes kötetek esetleges különczímei, *g)* a fordítás. A megjelenési jelzéssel új sort kezdenek, valamint minden külön címmel. — Bár az utasítás első sorban az összkatalógusra van tekintettel, a könyvtárak saját katalógusaira is kötelező; nagyon föltűn őszért, hogy a szignaturáról, annak helyéről a czédulák sorrendjéről említés sem történik.

Hiányos vagy hibás címeket zárójelben kiegészítenek és helyesbítenek és pedig német nyelven. Különösen ügyelni kell erre a keresztnevék, névtelen szerzők nevei, névváltoztatások, kiadók, fordítók, év, hely stb. tekintetében. Füzetenkint megjelent műnél az első illetőleg utolsó füzet megjelenési évét is fölveszik. Különös esetekben a kiegészítés forrását is megnevezzik. Ha nincs cím, költenek. Ha önálló művek vannak összekötve, az első darab fölvétele után a többi meg számozzák és ugyanazon czédulára veszik föl ezen jegyzettel: Hozzá kötte: 1., 2. stb. Azonkívül mindegyikről külön czédulát is felvesznek. Elég volna ez is. Utaló-czédulát általában sokat vesznek föl. Utalni kell különösen: kiadókról, átdolgozókról, magyarázókról, fordítókról, előszavak, bevezetések, utószavak szerzőiről; illusztrátorokról és zeneszerzőkről, névtelen címekben előforduló személynevekről; önálló művekről, amelyek másokkal együtt, közös címlappal jelentek meg. Nem kell utalni *egy* szerző művei gyűjteményes kiadásának különczímeiről. Az utalások bibliografiai szabadságot nem igényelnek, de csak annyira rövidíthetők, hogy biztosan megismerhetők maradjanak és az utalás oka iránt ne jöjjünk zavarba. Nézzük meg azonban a példákat s azt látjuk, hogy az utalások tényleg oly rövidek, hogy azokból a főczédula megtekintése nélkül semmit sem tudunk meg. Főlöszleges munkaszaporítás az is, hogy ha egy könyvről több utalóczédula van, az utalás mindenikről nem közvetlenül a főczédulára, hanem fokozatosan a közbeeső két-három utalóczédulára történik, pl. Pacificusról előbb Sincerusra s csak Sincerusról a főczédulára, melynek rendszava Schleiermacher. Nem lehetne Pacificusról egyenesen Schleiermacherre utalni? Helyes, hogy az utalásokon a rendszót, amelyre utalnak, aláhúzzák; minek kell azonban a főczédulán a kiadó és fordító nevének kezdőbetűjét kétszer, egyéb szavak kezdőbetűjét, amelyekről utalnak, egyszerűen aláhúzni? Az utalóczédulán a gyorsabb áttekinthetőség okából erre szükség van; de ugyan ki nézi még meg a rövid utalást, ha a főczédula van kezében?

Az általános utasítás végén több mint kétszáz gyakran előforduló szónak állandó rövidítését találjuk. Említésre méltó, hogy egy szó valamennyi alakjának a rövidítése ugyanaz, pl. ed. jelentése: edidit, ediderunt, edited, editio, edition, editione, editus; s hogy ilyen állandó rövidítések is előfordulnak, mint Gov. Pr. Off. helyett Government Printing Office, Mém. cour. helyett Mémoire couronné, wohlf. helyett wohlfeil stb.; pl. = planche és plate, T = Teil, Tomus, Tome, Tomo, Tom, stb.

211 §-ból áll az utasítás második fele, a címek rendjéről. 4 részre oszlik; az elsőben (1—47 §§.) általános határozatok vannak az elrendezésről a szerző neve vagy a cím alatt, a 2. rész (48—150. §§.) részletesen tárgyalja az elrendezést a szerző neve alatt, a 3. rész (151—208. §§.) a cím alatti elrendezésről, a 4. rész (209—211. §§.) a szerzőnevek és címek egymásközi elrendezéséről szól; végül a 211. §. záró és átmeneti intézkedéseket tartalmaz. Befejezi az utasítást részletes tárgymutató.

Alapelvül szolgál, hogy a művek elrendezésénél irányadó a szerző neve; csak ha ez ki nem deríthető, a cím. A mű létrejötténél másodsorban számbaveendő személyekről, azaz kiadókról, fordítókról stb. csak utalás történik. Tekintetbe nem vétetnek azon személyek, hatóságok, testületek stb. nevei, amelyeknek kezdeményezésére vagy segítségével a mű megjelent. A betűrendnél a német abéczé irányadó; de i és j közt különbség nem tétetik. Minden önálló szó az elrendezésnél külön jön számba, nem pedig több szó együtt, mint betűknek szakadatlan sora.

A szerző fogalmat a könyv tulajdonképeni írójának nevének kell tágitani, ha nem akarjuk, hogy a tárgyi rendszavak túlságos számmal szerepeljenek. A porosz utasítás szerint chrestomathiák, anthologiák, énekes, ima- és daloskönyvek, kivonatok, szemelvények, monda-, mese-, közmondás-, talány-, népdalgyűjtemények, tárgyilag korlátolt törvénygyűjtemények, fölratok, szövegek kiadásai, műemlékek képmásai a kiadó neve alatt vétetnek föl. A fordító neve a rendszó, a mikor a fordításnak pl. mint nyelvemléknek, önálló jelentősége van (pl. Ulfilas gót bibliája — ULFILAS, alatt utalással BIBLIA-ról). Az átdolgozóé, ha az átdolgozás az eredeti szövegtől annyira eltér, hogy önálló műnek tekinthető (pl. MAROT Cinquante pseumes de David — utalás nélkül Psalmi-ról). A művész szerepel mint szerző képzőművészeti és zeneműveknél; a rajzoló, metsző, kiadó, szövegíró nevével szabályszerint utalás történik. A régi disszertációkra nézve az általános szabály irányadó. Hivatalos nyomtatványok, törvények, szabadalmak, bullák, pástorlevelek rendszava a kibocsátó neve, ha meg van nevezve a címlapon (pl. Code Napoleon — NAPOLÉON I. alatt). A gyűjtő, kereskedő neve rendszó katalógusoknál, árjegyzékeknél; ha azonban a gyűjtőn kívül szerző is van megnevezve,

ennek a neve rendszó. Ellenben indexek, repertoriumok azon mű cizme alá soroztatnak, amelyre vonatkoznak s a szerző csak utalást kap, s évkönyvek, szaknaptákák, társulatok évi jelentései és egyéb folyóiratjellegű sorozatok rendszava a cím és nem a szerző. Otto Hübner Geographisch-statistische Tabellen . . . rendszava nem HÜBNER hanem TABELLEN.

Fontosak azok a határozatok, amelyek több szerzőtől származó művekre vonatkoznak. Sokan talán nem eléggé szabatosnak mondják majd az eziránt előirt eljárást. Hogy gyűjteményes munka önálló cízzel csak e cím alatt vétetik föl, utalással a kiadóról, még hagyján; de nem fogja kielégíteni a kicsinyes igényeket az, hogy gyűjteményes műveknél, amelyek nem bibliografiailag önálló kötetekből állanak, nem a szerzők, hanem a kiadó és pedig csupán az első kettő kap utalást (pl. Real-Encyclopädie des classischen Altertums. Von Bähr, Baumstark u. s. w. und dem Herausgeber Pauly. — Rendszó: REAL-ENCYKLOPÄDIE, utalással PAULI-ról); ha kiadó nincs megnevezve, csak az első szerző kap utalást (pl. Das Tierreich von Heck, Matschie, v. Martens, Dürigen, Staby, Krieghoff. — Rendszó: TIERREICH, utalással csak HECK-ről). Egy egyes munka, amely több szerzőtől való, az első alá jön; a többiről utalás történik (pl. Kinder- und Hausmärchen. Gesammelt durch die Brüder Grimm — JAKOB GRIMM alá utalással Wilhelm GRIMM-ről). Ugyan ez az eljárás levelezések, tárgyalások, párbeszédtek tekintetében.

Névtelen könyvek rendszavának megállapításánál túlságosan tág meghatározás az, hogy a rendszó a cízből vétetik. — Névtelennek tekintik a munkát akkor is, ha a szerző betűkkel vagy mint más mű szerzője, vagy nem névhez hasonló kifejezéssel van megjelölve. Ellenben szerzőnévnek tekintik az állandó álneveket, még akkor is, ha a szerző igazi neve ismeretes, pl. Pierre LOTI, utalással Julien VIAUD-ról; ellenben ha munkák főképen címük alatt ismertek, pl. a keleti irodalom, franczia és angol románczok stb., akkor a szerző neve lesz ugyan rendszó, de általános utalás történik a címről is.

A szerző neve alatt való elrendezésnél alapszabály az, hogy ugyanazon szerző mindig ugyanazon név alatt vétetik föl és pedig mindig eredeti és teljes nevén. Tekintetbe nem vett nevekről utalás történik, ha szükségesnek látszik.

Részletes utasítások vonatkoznak a régi római, régi görög, byzanci, középkori keleti, héber, indus stb. nevek és egyházi és világi méltóságok neveinek mértékadó alakjaira és sorrendjükre. A modern keresztneveket illetőleg említendő, hogy a szerző nemzetiiségének nyelvében leghasználatosabb formájukban iratnak; ha a használat ph és f, c és k között ingadozik, akkor f illetőleg k választandó (Josef, Adolf, de: Christoph; Karl, Klara, Viktoria). Sze-

mélyek neveit, akiknek állandó vezetéknévük nincs, kiegészítik az ország, a hivatal nevével, pápa szóval, püspökök neveit a megye, fejedelmi nőt a fejedelmi férj nevével. Ebben a fejezetben magyar nevekkal is találkozunk és pedig kétszer, a 77. és a 102. §-ban Petőfi nevével; a 89. §. pedig azt szabja meg, hogy magyar kettős neveknél szabályszerint a második név a rendszó, utalással az elsőről. Példák: Szőnyi NAGY István, utalással Szőnyi-ről és Kőrösi CSOMA Sándor, utalással Kőrösi-ről. Az a sokszor hangoztatott kívánság, hogy a Schmidt, Meier s t. eff. nevek a betürendes katalogusban állandóan ugyanazon alakra redukálva forduljanak elő, a porosz katalogusban sem valósult meg: ezeket is mindig a szerző által használt formában írják, tehát megkülönböztetik Maier (v. Majer), Mair, Mayer és Mayr; Meier (v. Mejer), Meir, Meyer és Meyr. Magyarban ilyenek: Kovács és Kováts, Horvát és Horváth, Kőrösi, Kőrösy, Kőrössi és Kőrössy stb.

A névnek mindig ragnélküli (nominativusi) alakja a rendszó; s ha többféle alakja ismeretes, mindig a helyes vagy használatosabb, utalással a másik alakról (pl. VERGILIUS Maro, utalással VIRGILIUS-ról). Ha a szerző később más nevet vett föl, a későbbi név a rendszó, kivéve, hogy az eredeti már annyira meggyökeresedett a használatban, hogy a szerző nagyobbára az alatt ismeretes (tehát Benjamin Earl of BEACONSFIELD, utalással DISRAELI-ről; de Francis BACON, utalással VERULAM-ról és Saint Albans-ról).

Bő példagyűjtemény illusztrálja különböző szerzők azonos neveinek elrendezésére vonatkozó szabályokat. Megemlítendő, hogy a személynév megelőzi a családnevet és hogy különböző szerzők teljesen azonos nevei műveik időrendjében rendeztetnek el.

Ugyanazon szerző művei a következő sorrendben követik egymást:

1. összegyűjtött művek; 2. gyűjtemények műveiből; 3. töredékek; 4. kivonatok, szemelvények; 5. egyes művek. Az egyes művek betürendbe helyeztetnek; az eredeti szöveg megelőzi a fordítást, de polyglottok megelőzik az eredetit is. Ez a rendelkezés maga után vonja, hogy fordításoknak is rendszava nem a fordított cím, hanem az eredeti; mivel azonban a fordítottról utalás történik s az utalások az elrendezés tekintetében a főczédulákkal egyenlő elbánásban részesülnek, ebből hátrány nem származhatik. Az egymásra következő kiadásokat időrendben helyezik el; ha a megjelenés éve ismeretlen, megelőzik az évszámmal bírót és a helynév ill. a kiadócég vagy a nyomdász neve szerint rendeztetnek el.

Mindig a legnehezebb és legbonyolultabb volt oly művek katalogizálása, a melyeknek szerzője nem ismeretes és így tárgyi

rendszavakat kell megállapítani. 60 §-ban szól a porosz utasítás a cím alatt való elrendezésről, anélkül, hogy sikerült volna a kérdést olyformán megoldania, hogy kétség és ingadozás ne fordulhatna elő. Nem fogadta ugyan el azt a gyakran hangoztatott, de kevésszer alkalmazott elvet, hogy a cím értelmét legnyomatékosabban kifejező szó legyen a rendszó; de mert nem tisztán formai ismérveket ír elő, az eljárás nem mondható egyöntetűnek.

Alapelvek ezek: ugyanazt a művet mindenkor ugyanazon címmel kell beosztani és ugyanazon szavakat mindenkor ugyanazon alakban írni. Ha csak a használatban más nem gyökeresedett meg, mindig az eredeti cím lesz az elrendezés alapja; a tekintetbe nem vett címről szükség esetén utalás történik.

Ingadozások és különböző fölvételek azért lesznek bőven, mert nem az egész cím, hanem annak csak azon részei vétetnek az elrendezés szempontjából tekintetbe, a melyek a mű tartalmát jelzik. Mindazon szavak és mondatok, a melyek a tulajdonképeni címet csak bejelentik vagy bevezetik, a melyek a címhez a szerző megnevezést is hozzáfűzik, magyarázó vagy bővítő kifejezések, a mű eredetéről, alkalmi voltáról, czéljáról szóló bevezető adatok nem jönnek tekintetbe; viszont lehet szükség esetén a tulajdonképeni címet a címlap más — vagyis épen megelőzőleg figyelembe nem veendőnek mondott — részeiből kiegészíteni.

Közönséges alaku címeknél rendszó az első substantivum regens, bármily esetben álljon is; vagyis az első, sem kiegészítői sem határozói viszonyban nem álló főnév vagy főnévnek tekintett szó. (Archaeologische ZEITUNG. WIR und das Beste in der Welt. Das RECHNEN mit Dezimal-Brüchen). Ha azonban az első substantivum regens csupán a mű terjedelmét vagy a mű más részeihez való viszonyát jelöli (ilyenek: Volumen, Pars, Liber, Continuatio, Nachtrag, Supplement, Beiheft stb.), akkor a legközelebb tőle függő főnév lesz rendszó; és a mellőzött főnévről utalás csak az esetben történik, ha az az *idézéskor* a címnek állandó alkotórésze. Ugyancsak mellőzik az ilyenféle kifejezéseket: quae supersunt, Cenno, Commentatio, Disputatio, Dissertatio, Epistola stb., valamint az ily fordulatokat: in Betreff. auf dem Gebiete, auf Grund, relating to, pour servir à, határozatlan címzéseket, dátumokat vagy rendszámokat stb. Ezek csak tökéletes azonosságnál jönnek tekintetbe.

Összetételek úgy szerepelnek, mint egy szó pl. GOETHE-GESELLSCHAFT. Ilyenek még: név és cím pl. RICHARD WAGNER-VEREIN; határozószók és névutók pl. PRO MEMORIA: kiegészítők, a melyek főneveikkel egy egységes fogalomra olvadtak össze, pl. LEGIS ACTIO. BEAUX-ARTS, CHEMIN DE FER, UNITED STATES; melléneveknél oly jelzők, amelyek azok jelentését lényegesen módosítják, pl. NICHT-

CHRISTLICH, CHRISTLICH-SOZIAL; de königlich PREUS-SISCH. — Összetett összetételek ellenben fölbontatnak: Staats- und Lebensgeschichte = STAATSGESCHICHTE und Lebensgeschichte, Geological and Natural History Survey = Geological SURVEY, utalással NATURAL HISTORY SURVEY.

Amikor a cím teljes vagy rövidített mondat, akkor — a névelő mellőzésével — az első szó a rendszó.

A tárgyi rendszavak abban az alakban iratnak, amelyben a címbe előfordulnak; de ha a rendszó oly szótól vagy mondat-tól függ, amely tekintetbe nem vétetik, a ragtalan alakja lesz rendszó. A rendszavak írásában a szokásos helyesírást követik; ugyancsak legszokásosabb alakjukban írják azon szavakat, amelyek csak kevésbé térnek el, pl. Bullettino és Bulletino ezalatt BOL-LETTINO; rövidített (aposztrofált) szavak teljes alakjukban jönnek számba. Érdekes, hogy az álnevet rejtő képrejtvényt is meg kell fejteni és róla utalni, ha előfordul.

A tárgyi rendszavaknál is megtaláljuk a tárgyi és a betü-rendes katalogus elveinek összecserélését a következő rendelkezésekben: ha ugyanazon mű különböző, egymástól független kiadásainak a címei különbözők, akkor irányadó az a cím, amelyen a mű leginkább ismeretes; ugyanazon mű fordításainak rendszava az ereti cím. S az ingadozó használatnak is tág tere nyílik, amikor az előbbieket, ha kétséges, hogy melyik a leginkább ismeretes cím, a legjellemzőbb *vagy* a betürendben első cím alá rendezik el, vagy amikor folytatásos munkák különböző címzeire azt az eljárást írják elő, hogy az eredeti cím az irányadó; de ha az eredeti cím a megjelenés után »nemsokára« megszűnt, akkor a folytatásos cím az irányadó; utalás persze mindkét esetben történik. Ha azonban különböző címek periodikus művekben fordulnak elő, akkor szabály szerint mindenik cím önálló rendszó lesz, különösen ha a címváltozással együtt új kötetsszámozás is kezdődött; bő utalásokat itt is kell adni.

A negyedik rész két §-ban intézkedik szerzőnevek és címek egymásközi elrendezéséről. Nem csinálnak, mint az néhol megtörtént, két katalogust: egyet a személyi, másikat a tárgyi rendszavak alatt elrendezett művek számára, hanem valamennyi címet egy sorrendbe állítják. Könnyebb tájékozás kedvéért a tárgyi rendszavak megelőzik a hasonlóhangzású személyi rendszavakat, akkor is, ha ez személynév. Ha az azonos rendszó alatt elrendezendő címek száma igen nagy és az alosztályok száma tekintélyes, akkor ajánlatos, hogy a szabályok alapján megállapított beosztás átnézete előzze meg az ily címecsoportot.

Hogy az összkatalogus munkáját mikor kezdik meg, nem tudjuk. A betürendes katalogusra vonatkozó utasítás 1899 július 1-én lépett életbe. Végrehajtása csakis a czédulakatalogusnál

veendő legott foganatba. A rögtöni végrehajtás elé torlódó nehézségeket nem igen győzik le azzal, hogy — az átmeneti intézkedések értelmében — azon címekből, amelyek az eddigi rend megzavarása nélkül be nem illeszthetők, egy második betűrendet alkotnak s ezt addig vezetik, amig beolvasztása az alapkatalogussal könnyen foganatosítható. Oly könyvtárak, amelyeknek könyvkatalogusuk van, csakis katalogusaik teljes vagy részleges átdolgozásánál alkalmazzák az új szabályokat, régi katalogusaikban csak akkor, ha az zavaró ellenmondások nélkül lehetséges.

A tudomány és a könyvtárak érdekei egyaránt megkövetelik egységes katalogizálási szabályok követését. Angliában, Amerikában már régen, s most már Olaszországban és Franciaországban is meghonosodtak. Előreláthatólag az egész német birodalom könyvtárai is elfogadják majd a porosz szabályzatot. Vajjon Magyarországon e téren is addig várnak, amig éppen a német példát lehet majd követni?

TÁRCZA.

ÉVNEGYEDES JELENTÉS A MAGYAR NEMZ. MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK ÁLLAPOTÁRÓL

1900 ÁPRILIS 1-TŐL JÚNIUS 30-ÁIG.

I.

A *nyomtatványi osztály* anyaga a lefolyt évnegyedben köteles példányokban 2651 db., áthelyezés útján 6 db., ajándék útján 172 db., vétel útján 98 db., összesen 2927 db. nyomtatványnyal gyarapodott. Ezen felül köteles példányok czímén beérkezett: hivatalos irat 297 db., zárszámadás 1572 db., színlap 2106 db., falragasz 558 db., perirat 13 db., műsor 478 db., gyászjelentés 1558 db., püspöki körlevél 98 db., alapszabály 249 db., vegyes 568 db., összesen 7497 darab aprónyomtatvány.

Vételre fordítottatott 607 korona 76 fillér, 132 márka 10 fill. és 30 frank.

A nyomtatványi osztályt ajándékaikkal a következők gyarapították: A múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelősége, az Apollo irod. r. t. (4 db.), a bács-bodrog-vármegyei történelmi társulat Zomborból, a baranyamegyei gazdasági egyesület Pécsről, a bécsi cs. és kir. központi statisztikai hivatal (2 db.), a belügy-minisztérium (5 db.), Bezerédi Pál Szegzárdról (2 db.), a budapesti bölcsészeti kar dékáni hivatala (32 db.), Cholnoky Imre Szatmárról, a chicagói John Crerar Library, az erdélyi múzeum-egylet, az esztergomi főszékesegyházi káptalan, Fejérpataky László (2 db.), a földmivelésügyi minisztérium (2 db.), Fraknói Vilmos (13 db.), a frankfurti Rothschild-könyvtár, özv. Gohl Antalné (5 db.), Gohl Odönné (2 db.), Hampel József, Horváth Ödön Eperjesről (4 db.), Károlyi Árpád Bécsből, Kassay Lajos, a képviselőházi iroda (4 db.), a kereskedelemügyi minisztérium, Koncz József M.-Vásárhelyről, Kornis Elemér (2 db.), a krakói

tud. akadémia, Kutschera József, Losonczy Lajos Pozsonyból, a Magyar Könyvszemle szerkesztősége (7 db.), a Magyar Nyomdászat szerkesztősége (2 db.), a Magyar Tudományos Akadémia (4 db.), Oltványi Pál Szegedről (21 db.), az országos állatvédő egyesület (3 db.), az Országos Törvénytár szerkesztősége (3 db.), a pénzügyminiszterium, Péterfi Tamás, Count Plankett Dublinból, Pór Antal Esztergomból (2 db.), a posta és távirda vezérigazgatóság, a Schul- und Kirchenbote szerkesztősége, Singer Jakab Temesvárról, a Srpska manastriska stamparia Karloviczról, Szalay Imre (2 db.), Szeged polgármesteri hivatala (4 db.), a szegedi Dugonics-társaság, a Szent-István-Társulat, Szinnyi József, Temesvár város tanácsa, az ujvidéki Maticza Srpska (2 db.), a vallás- és közoktatásügyi miniszterium (3 db.), Velics László Kalksburgból, a würzburgi fizikai és orvosi társulat, a zirczi apát.

Nevezetesebb szerzemények: 1. Gerardus Arn. Hungariae ad omnes S. R. Sup. ordines supplex oratio. Ingolstadt, 1577. (59 márká 40 fillér); 2. Tetra evangelion. Brassó, 1562. (100 korona).

A könyvtár helyiségeiben 3268 egyén 8198 kötet nyomtatványt, kölcsönzés útján pedig 228 egyén 321 kötetet használt.

A lefolyt évnegyedben 976 munka osztályoztatott, a melyekről összesen 1269 czédula készült. Kötés alá készítettett 522 munka 545 kötetben. A köteles példányok átvételére berendezett helyiségbe a negyedév folyamán 507 csomag érkezett; ugyaninnen 1284 levél expedíáltatott, a melyből 358 reklamálás volt.

Június havában megkezdődött a könyvtár revíziója is. Június 1-től 16-ig az olvasóteremben, a kutatók termében elhelyezett, továbbá a Régi Magyar Könyvtár II. kötetéhez tartozó és külön felállított idegen nyelvű magyarországi nyomtatványok, a beosztályozott, de szintén külön elhelyezett XVI—XVIII. századi röpiratok, a kikölcsönzött és be nem érkezett munkák, a Wodianer-féle kiadvány számára kiválasztott és a párisi nemzetközi kiállításra küldött könyvek jelzései czédulákra íratván, a könyvek helyére beosztattak, hogy a revízió ez által is könnyítve legyen. Június 16-ától 30-áig pedig a délelőtti hivatalos órák alatt és délután 3-tól 6-ig revideáltatott 42 szakban 58,180 kötet.

II.

A *kézirattár* a lefolyt évnegyedben ajándék útján 1 db. kézirattal, vásárlás útján 74 db. kézirattal, 14 zeneművel, 2849 irodalmi levéllel és 1 csomag kéziratörmelékkal gyarapodott; ezeken kívül a levéltárból áttétetett 1 db. kézirat. Az összes gyarapodás tehát 2940 db. Ajándékozó volt Bíró Albert. A vásárlás útján való nagymérvű gyarapodást a nagym. vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak az a magas elhatározása idézte elő, a mely lehetővé tette, hogy Cohen Fr. bonni antikvártól a világ-

hírű Posonyi Sándor-féle kéziratgyűjtemény hungarikumainak egy tetemes része a Magyar Nemz. Múzeum részére szereztessék meg. Ezen az uton jutott a kéziratárba két és félezernél is több db. Pulszky Ferencz levelezéséből, a mi már a kéziratárban levő Pulszky-levelekkel együtt egyike a leggazdagabb és legérdekesebb hasonnemű gyűjteményeknek s egyike modern, politikai és kulturai történetünk legbecsesebb forrásainak. A Posonyi-gyűjtemény nagyhírű zeneművészeti részéből is sikerült több magyar vonatkozású darabot megszerezni, így eredeti leveleket többek közt Beethoventól, Haydntól, Lisztől, Mendelsóhtól; továbbá zenemű kéziratokat Albrechtsbergertől, Beethoventól, Diabellitől, Dopplertől, Glinkától, Lisztől és Wernertől. Mindezek a kéziratár gazdagságát és érdekességét egy újabb irányban emelik. A nevezetesebb szerzemények közül való Andronicus Tranquillius XVI. századbeli latin kézírata Gritti Lajosnak magyarországi viselt dolgairól, a mely Olschki firenzei antikvártól 550 frankon szereztetett meg.

Az évnegyed folyamán 51 kutató 136 kéziratot és 45 irod. levelet használt.

Feldolgoztatott 65 czédulán 86 kézirat és 136 czédulán 219 irod. levél. A negyedévi munkának jelentékeny része volt a Posonyi-gyűjteményből a kéziratár részére megszerzett anyag részletes bevezetése a kéziratári szerzeményi naplóba.

III.

A *hírlap-osztály* gyarapodása: *a)* köteles példányokból kimutatással csomagban 639 hírlap 12,974 száma, *b)* egyes számokban 3993 szám, *b)* vásárlás (Cyankali 1864. 6 kor. 10 fill. értékben) 1 hírlap 61 száma, összesen 630 hírlap 16,998 száma.

A könyvtár helyiségében 589 olvasó 1368 kötet hírlapot, házon kívül 14 olvasó 24 kötet hírlapot, összesen 603 olvasó 1392 kötet hírlapot használt.

Az évnegyedben czéduláztatott 53 hírlap 81 évfolyama, átnézetett 639 hírlap 12,944 száma; kötés alá adatott 258 hírlap.

A köteles példányok, melyek csomagokban érkeztek, a gyarapodási naplókönyvbe irattak (minden hírlapczím egyszer) és az 1900. évi hírlapokról ez évben külön nyilvántartási czédulák készültek, eddig összesen 788 czédula, bő magyarázattal.

IV.

A *levéltári osztály* anyaga vétel útján 1286, ajándék útján 618, örök letétemény útján 25 db. irattal, összesen 1932 db. irattal gyarapodott; ehhez járul örök letéteményül a rendesi Bárány család eddig még számba nem vett levéltára. Vételre

fordítottatott (a Posonyi-gyűjtemény vételárát nem számítva) 1437 kor. 7 fillér és 46 márká.

Az ajándékozók névsora: Forgách József, Halasy István, Horváth Lajos és Löbl Mátvás.

Az új szerzemények közül első sorban a Posonyi-féle kézirat gyűjteménynek a levéltárba került része említendő, mely mintegy 650 darabot számlál. Maga az egész gyűjtemény a Magyar Nemz. Múzeum és az országos levéltár által közösen vétetett meg, s a Múzeumot illető anyag legnagyobb része a kéziratgyűjtő gyarapította. A levéltárba került részből kiemelendő Zsigmond király 1392-iki adománylevele Stibor részére. Elsőrendű ritkaság Zsigmond supplicatioja a pápához 1435-ből Talloczi Maskó bán részére. Érdekes továbbá Anna főhercegnő levele Thurzó Elekhez 1522-ből. Az 1848/49-iki szabadságharczra vonatkozó iratok közül Bem, Guyon, Görgey, Damjanich levelei, továbbá Szalay László két tudósítása a frankfurti birodalmi gyűlésről, Rajasich szerb patriarcha memorandumja Wessenberg osztrák miniszterhez és a magyar miniszterium néhány hivatalos kiadványa érdemel említést.

E gyűjtemény kiegészítéseül szolgál a Gillhoffer és Ranschburg bécsi czégtől árverés útján megvett, 39 dbból álló iratgyűjtemény, mely II. Ulászló és II. Lajos egy-egy cseh nyelvű oklevelét, Brodarics István sajátkezű levelét 1524-ből, s több érdekes XVII—XIX. századi levelet tartalmaz.

Czímeres leveleink gyűjteménye, ide számítva az előző évnegyedben megvett Holló-féle gyűjtemény 3 armalisát, a következő darabokkal gyarapodott: 1. 1578. április 11. Pozsony, Rudolf címereslevele a Gönczy család részére. 2. 1659. július 28. Bécs, I. Lipót címereslevele a Holló család részére. 3. 1676. február 7. Krakkó, Holló Zsigmond lengyel indigenátusáról szóló oklevél. 4. 1782. augusztus 30. II. József címereslevele Rajkovich Károly részére.

Családi levéltáraink száma a rendesi Bárány család levéltárával 51-re emelkedett. A már régebben letéteményezett levéltárak közül a Forgách családé gyarapítására szolgál Thaly Kálmán 23 dbból, s a Görgei családjára Görgei István 2 dbból álló küldeménye.

A levéltárban 43 kutató 10,192 iratot és 1 nyomtatványt használt. Külső használaton 9 térítvényen 54 db. kölcsönöztetett ki.

Az új szerzeményeknek csak egy része dolgoztatott fel, miután az előző évnegyedben vásárolt második Véghegy-gyűjtemény és a Holló-féle gyűjtemény rendezése igen sok időt vett igénybe; az előbbinek a szerzeménykönyvbe való bevezetése most folyik, a már beiktatott rész 1809-ig 2339 darabot foglal magában. A Kossuth-iratok rendezése befejeztetett, most van folya-

matban az iratok lebélyegezése, melynek befejezte után a czédulakatalogus összeállítása és a szám szerinti összegezés is meg fog történni. A családi levéltárak közül a gróf Széchenyi család levéltára 547 köteggben végleg felállított s a kötegekről topografikus leltár készült, mely a levéltár indexei használatához nélkülözhetetlen mutatóul fog szolgálni. Részletes regestaszerű lajstrom készült a Thaly család levéltáráról s ugyanilyen kezdetett meg a Szent-Ivány család levéltáránál. Végül folyamatban van a Melczer család levéltárának rendezése és lajstromozása.

A BUDAPESTI MAGYAR KIRÁLYI TUDOMÁNY- EGYETEM KÖNYVTÁRA 1899-BEN.

A budapesti magyar királyi tudomány-egyetem könyvtárának 1899. évi állapotáról dr. *Ferenczi Zoltán* igazgató a következő jelentést intézte a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez:

A budapesti m. kir. tudomány-egyetem könyvtárának 1899. évi működéséről és állapotáról szóló igazgatói jelentésemet a legmélyebb tisztelettel a következőkben van szerencsém megtenni:

I. Az egyetemi könyvtárt az 1899. év kezdetén egy már régebben előre látott, de azért nem kevésbé fájdalmas veszteség érte országos híré igazgatójának, dr. *Szilágyi Sándornak* 1899. január 12-én, másfélheti kínos szenvedés után bekövetkezett halálával. Szilágyi Sándort Ő felsége 1878. október 12-én méltóztatott az egyetemi könyvtár igazgatójává kinevezni rendes egyetemi tanári ranggal, fizetéssel és két évtizedes pótlékkal. Működésének eredményei sokoldalúak és nagyszabásúak. Minden téren a soha nem csüggedő lelkesedés, törhetetlen kitartás mondhatni bámulatos adománya jellemezte s éppen ezért működését mindenütt siker koronázta. Itt e helyen ebből a működésből csak mint könyvtár-igazgatóról lehet szó s itt első sorban azt kell kiemelnem, hogy ez intézet nagyobb szabású, mondhatni országos jellegét az ő igazgatói kinevezésével nyerte meg, s így könyvtárunk életében az ő működésével új időszak nyílt meg, mely a könyvtár felvirágoztatásában és új alkotásokban mutat kiváló eredményeket. Az elért eredmények rajza befoglaltatván a könyvtár történetéről lelkiismeretes és avatott tollal dr. Máthé Sándor könyvtárőr által 1896-ban írt műben, azokra e jelentésem szűk körében kitérni nincs elég alkalom. De különben is boldogult emlékü elődöm nemcsak mint könyvtárigazgató, hanem mint a tudomány egyik kimagasló alakja hazánkban annyi és oly széles szellemi tereken működött, hogy emléket már is több emlékbeszéd örökíti és még fogja más is megörökíteni, melyekben baráti és tisztelő kezek rajzolják meg az elhunyt kiváló alakját s így ez is feleslegessé teszi

itt a bővebb kitérést. Jónak láttam azonban a mellett, a mik ez irányban történtek s történni fognak, kiválóan könyvtárunkban kifejtett működését is méltányoltatni abban az évi címjegyzékben, melynek 1878 óta összesen 23 kötete jelent meg az ő igazgatása alatt s mely tehát maga egy kis könyvtár s ezért e kötetben *Szilágyi Sándor* cz. alatt könyvtárunk egyik hivatalnokának, dr. Dézsi Lajos könyvtártisztnek s Szilágyi Sándor munkatársának meleg megemlékezését kiadtam, könyvtárunk nem maradhatván el abban az emlékezetmegőrzésben, melyben tudományos társulatok buzgolkodnak, midőn ő több mint 20 évig állott ez intézmény élén. Maga a január 15-iki gyászszerzetartás, melynek a kolozsvári egyetemi és erdélyi múzeum könyvtára megbízásából alulírt is tanuja volt, mindennél jobban mutatta, hogy mekkora volt a veszteség, mely a tudomány annyi körét érte s mely gyász méltó volt ő hozzá. Ebben maga a könyvtári személyzet is méltó gyászszal vett részt, letévéen koszoruját az egyetemi könyvtár díszes előcsarnokában felállított ravatalra, mely alkalommal a magyar tudományos akadémia, a magyar történelmi, heraldikai és genealogiai társaság búcsubeszédei mellett Dedek Crescens Lajos megható szép beszédben tolmácsolta a könyvtári hivatal fájdalmát, melyet e kötetben közölni szintén jónak láttam a dolog emlékezetéül. A tudományt az ő halálával ért nagy veszteség méltánylásául Budapest fő- és székvárosa tanácsa dízsírhelyet jelölt ki tetemei számára s a történelmi társulat egy emlék felállítására gyűjtést indított. A gyásznak e nagyszabású megnyilatkozása megtisztelő volt magára tudományos egyetemi intézetünkre nézve is. A könyvtárt ért e nagy veszteséget Nagyméltóságod is méltányolta s ezért elrendelni méltóztatott, hogy Toldy Ferencz gipszöntvényű mellszobrával együtt Szilágyi Sándor hasonló mellszobra is művészi kivitelben 400—400 koronáért Valerie de Dombravska lengyel szobrásznőtől a könyvtár számára megvételék.

Szilágyi Sándor elhunytával az egyetem mult évi rectora, dr. Mihalkovics Géza úr, dr. Máthé Sándor első őrzt bízta meg a helyettesítéssel, mely intézkedést Nagyméltóságod január 23-án 2458. sz. a. jóváhagyni méltóztatott s így az igazgatói teendőket 1899 december 18-ig ő végezte. Magának az igazgatói állásnak betöltése némi discussio tárgya volt abban az irányban, hogy vajjon fentartassék-e az igazgatói állás vagy valamely más módon történjék a könyvtár további vezetése; azonban a Tekint. Karok egyhangú véleménye után az önálló igazgató kinevezése mellett történvén megállapodás, a május 15-iki határidővel kihirdetett nyilvános pályázat alapján Nagyméltóságod előterjesztésére ő felsege alulírtat méltóztatott legkegyelmesebben kinevezni 1899 november hó 8-án. Nem mulaszthatom el azt, hogy Nagyméltóságod előtt azon kegyességéért, melylyel kitüntetni méltóztatott akkor,

midőn a hazai tudományosság e fontos állására engem terjesztett föl, ki ne fejezzem e helyen is legmelegebb hálámat és legmélyebb köszönetemet.

II. Könyvtárunk belső életének más oldalára térve, könyvbeszerzési évi általányunk 1899-ben is 12,000 frt állami dotaczióból és 2500 frt könyvtári illetékből állott. Ehhez járult rk. jövedelemben 80 frt 58 kr, együtt 14,580 frt 58 kr. Ez az összeg az egyes karok közt bizonyos $\%$ -ok szerint oszlik meg s így esett a hittudományi karra 12 $\%$ -ban 1749 frt 68 kr, a jog- és államtudományi karra 22 $\%$ -ban 3207 frt 72 kr, az orvosi karra 30 $\%$ -ban 4374 frt 18 kr, a bölcsészeti karra 36 $\%$ -ban 5249 frt. Ebből az összegből kiadatott könyvvásárlásra 10,419 frt 91 kr, könyvköttetésre 2987 frt 46 kr, vegyesekre 133 frt 36 kr, papírra és irodaszerekre 242 frt 87 kr, Garay János szobrának megvételére 800 frt, összesen: 14,583 frt 60 kr, azaz 3 frt 2 krral több.

Ez összegből, valamint ajándékokból gyarapodott a könyvtár 1798 művel, 2712 kötetben és 902 drb apróbb nyomtatvánnyal, melyekhez járul özv. Arany Lászlóné, Szalay Gizella úrnő adományából *Aristophanes* fordításának nagybecsű kézírata *Arany János*-tól I—III kötetben. Ezeket hozzáadva az 1898-ik évi állományhoz (224,699 kötet) könyvtárunk állománya 1899 végén 227,411 kötet, 41,088 apróbb nyomtatvány (volt 1898-ban 40,186 drb.), 1607 kézirat 444 drbban. Gyarapodott továbbá a lefolyt évben könyvtárunk egy nagyobb könyvgyűjtemény megvásárlásával is, ugyanis Nagyméltóságod 1899 augusztus 1-én 47,572. sz. a. megvásárolni méltóztatott 2500 frtban néhai Szilágyi Sándor könyvtárát, melyről azonnal egy jegyzék vétetett föl s ez 836 sorszám alatt 3798 darabot tüntet föl. Ennek feldolgozása még a jövő feladata s így most még meg nem határozható, hogy e becses gyűjteményből könyvtárunk gyarapodása mennyi lesz.

Könyveket ajándékoztak könyvtárunknak: a) Testületek és szerkesztőségek: M. kir. kormány, cs. és kir. közös kormány, osztrák cs. kormány, amerikai, dalmát, francia, horvát, indiai, olasz kormány, budapesti orosz főkonzuli hivatal, magyar képviselőház, Alsófehérm. alisp. hivatala, Varasdm., Budapest székesfőv. tanácsa, fővárosi közmunkák tanácsa, S.-Szent-György, Temesvár, Fiume, Zágráb vár. tanácsa, Orsz. Törvénytár szerk., M. kir. közp. statiszt. hivatal, horvát, osztrák, Budapest székesfővárosi statisztikai hivatalok, Institut international de statistique, budapesti, kolozsvári, miskolci keresk. és iparkamarák, esztergomi, kalocsai érseki hivatalok, veszprémi r. k. püspökség, zirczi apátság, csornai premontrei rendház, kolozsvári unit. egyház, cs. és kir. hadi levéltár, budapesti áll. rendőrség főkapitánysága, pécsi 8-ik honvédhuszár-ezred, pesti szegény-gyermekkorház, Állatvédő-Egyesület, M. kir. földtani intézet, Erdélyi Kárpát-egylet, orsz. vízipítési igazgatóság,

magyar mérnök- és építész-egylet, meteorologiai intézet, norvég meteor. int., egyetemi növényt. int., bécsi palaeontologiai int., ógyallai csillagda, bécsi egyet. csillagda, Comité intern. de poids et mesures à Sèvres, Det kgl. norske Videns kabersselskab (Throndhjem), Magy. heraldikai társ., Magyar jogász-egylet, Izr. m. irod. társ., Bács-Bodrogm. történelmi társulat, Hunyadm. történelmi társulat, Nagyváradi Szigligeti-társaság, Smithsonian Institution, Magyar Tud. Akad., bécsi cs. tud. akad., brüsseli belga akad., U. S. National-Museum (Washington), M. nemz. muz. könyvtára, magy. képviselőház könyvtára, frankfurti Rothschild-könyvt., Pester Lloyd, Pesti Hírlap, Pesti Napló, Archaeologiai Értesítő, Gyógyászat, Gyógyszerészeti Hetilap, Gyógyszerési Közlöny, Orvosi Hetilap, Magyar Iparművészet, Múcsarnok, Jogtud. Közl., Büntetőjog Tára, Magyar Nyelvőr, Magyar keresk. Múzeum, Technologiai Lapok, Magyar Nyomdászat, Magyar Ipar, Földművelési Értesítő, Magyar Nemzetgazda, Leopoldina, Központi Értesítő, Budapesti Közlöny, Fővárosi Közlöny, Kisdednevelés, Magyar Sion, Magyar Paedagogia, Jézus Szentséges Szívének Hírnöke, Magyar Szemle, Magyar-Zsidó Szemle, Kath. Egyh. Közlöny, Protest. egyházi és iskolai lap, Religio, Vasárn. Ujság, Ország-Világ, Erdélyi Múzeum, Ellenzék, Bolond Istók, Kakas Márton, Urambátyám, Üstökös, Borsszem Jankó szerkesztőségei, M. kir. államnyomda, Egyetemi nyomda, kolozsvári m. kir., zágrábi m. kir. egyetemek, egri érseki joglyceum, Kecskeméti jogakad., Máramarosszigeti ref. főisk., asuncióni, baltimorei John Hopkins, baseli, bécsi, berlini, breslaui, cagliarii, californiai, christianiai, darmstadti, edinburghi, glasgowi, greifswaldi, grenoblei, halle-wittenbergi, innsbrucki, jenai, koppenhágai, königsbergi, lillei, lyoni, pennsylvaniai, prágai, princetoni, stockholmi, tokiói, tübingeni, upsalai, utrechti egyetemek s a párisi Ecole normale superieure. *b)* Egyesek: özv. Arany Lászlóné, Barcza Imre (Budapest), özv. Becker-Denkenberg Károlyné szül. Mülinen Eleonora grófnő (Bécs), Berkeszi J. (Temesvár), Blau Lajos (Budapest), Bodor István (Rimaszombat), Borovszky Samu (Budapest), Bubics Zsigmond (Kassa), Szentmártoni Darnay Kálmán (Sümegeh), dr. Dézsi Lajos, Ecseri Lajos, dr. Erdélyi Pál (Budapest), Erdújhelyi Menyhért (Zenta), Fenyvessy Ferencz (Veszprém), dr. Ferdinándy Géza, Frederik Jenő (Budapest), Gál Kelemen (Kolozsvár), Heltai Ferencz (Budapest), Horion Ch. özvegye (Brüsszel), Horváth János és Károly (Budapest), Hradszky József (Szepeshely), dr. Janda József (Esztergom), Kalocsay E. (Csurgó), Kerntler Ferencz, Kollányi Ferencz (Budapest), Koncz József (Maros-Vásárhely), dr. Kőrösy József (Budapest), Krupec István (Pozsony), Kürz Antal, dr. Láng Lajos, Lipóczy György, dr. Mandello Gyula (Budapest), Marianescu Athanáz (N.-Várad), dr. Márki Sándor (Kolozsvár), Maszák Hugó, Mayer Gyuláné (sz.

Szüts Olga) és Szüts Irén (Budapest), Monro Thomas Kirkpatrick (Glasgow), Morgenstern Lina (Budapest), Móricz Károly (Kecskemét), Mongel D. A. (Mülheim a/d. Ruhr), Müller V., Némäti Kálmán, dr. Némethy Géza (Budapest.), Perl Imre (Sz.-Fehérvár), dr. Pertik Ottó, Pertl András, Pettkó Béla (Budapest.), Poszvék Sándor (Sopron), Raffay Ferencz, dr. Reiner János, dr. Schulek Vilmos, dr. Somló Bódog (Budapest), Stein M. A. (Lahore), Sziklay János, dr. Szilágyi Sándor, Szurmay Sándor, Temesváry Rezső, Tomka Sándor (Budapest), Tóth Mike (Kalocsa), dr. Török István (Kolozsvár), dr. Vámbéry Ruzstem (Budapest), Veres Samu (Rimaszombat), Wajdits J. (N.-Kanizsa), Walter Gyula, Wiener Moszkó (Budapest).

Ki kell emelnem még e helyt az adományokból azt, hogy Mayer Gyuláné sz. Szüts Olga és Szüts Irén úrhölgyek ajándékoztak 11 fényképet könyvtárunknak, melyek egyike a könyvtár tisztviselőit ábrázolja 1885-ből, a többi 10 drb. irodalmunk és közéletünk 10 kitünőségének arczképe. Továbbá Pettkó Béla úr ajándékozott hét darab érmet. Felhasználom a legnagyobb örömmel ezt az alkalmat arra, hogy a nemes adakozóknak e helyen is kifejezzem legmelegebb hálánkat.

De midőn ez eredményeket felsorolni szerencsém van, egyszerűs mind e helyen is ki kell a legmélyebb tisztelettel Nagyméltóságod előtt emelnem, hogy egyetemi könyvtárunk általánya a mi egyetemi viszonyaink mellett távolról sem elég. E körülmény okozta azt is, hogy évek lefolyta alatt a könyvtár a könyvtárusi számlák kifizetésével jelentékeny hátralékban maradt, mely iránt volt alkalmam a tekintetes Tanácsnak előterjesztést tenni. De még ha az összes hátralék kifizettetnék is, ez csak egyik oldala a kérdésnek; a jövő fejlődés nem kevésbé volna azért meggátolva, ha az általány nem emeltetnék. Ugyanis majdnem pontos adatok szerint már is összeállítottam azt, hogy ez általányból, mint az minden könyvtárnál így van s másként nem is lehet, az évi folyóiratok és folytatások igénybevesznek negyedévenként körülbelől 4000 koronát s így a 29,000 korona összes bevételből tisztán könyvek beszerzésére fordítható 24,650 koronából 16—17,000 korona már le van foglalva s így alig marad több valamivel 7000 koronánál új könyvekre s tehát a tanszékek szükségleteivel, az új s folyton növekvő tudományos irodalommal könyvtárunk lépést éppen nem tarthat. Mindezek az évi általány fölemelését teszik szükségessé már a legközelebbi jövőben, ha lépést kívánunk tartani könyvtárunk fejlesztésében a tudomány igényeivel s legyen szabad e helyt még azt is kiemelni, hogy noha egyetemünk egyike Európa legnagyobb egyetemeinek, könyvtárunk általánya egyike a legkisebbeknek.

IV. Könyvtárunk személyzetében a lefolyt évben történt

változásokra nézve, a könyvtárigazgató személyében történt változást már volt szerencsém említeni. E mellett kiemelendők még a következők: *a)* 1899 január 23-ikán Nagyméltóságod jóváhagyni méltóztatott az egyetem rectora azon intézkedését, hogy dr. Szilágyi Sándor halálával az igazgatói teendőket helyettes minőségben dr. Máthé Sándor első őr végezze. *b)* Dedek Crescens Lajos I. könyvtártisztnek 1899 július 6-ikán Ő felsége »udvari kápláni czímet« méltóztatott legkegyelmesebben adományozni. Ugyanőt Nagyméltóságod 1899 január 14-ikén 5511/1898. eln. sz. a. szeptember végeig a délutáni hivatalos idő alól fölmenteni s a kath. központi kongrua-bizottságban való működéssel megbízni méltóztatott, s őt a congrua-bizottság márczius havi ülésében titkárává választotta. Ugyanez időre egy kisegítő díjnak díjazására Nagyméltóságod 242 frtot utalt ki. Ugyan ő október 17-ikán 68,369. sz. a. a IX. fizetési osztály 1. fokozatába léptettetett elő. *c)* Jankovich Antal kisegítő tiszt 1899 szeptember 22-ikén betegsége miatt hosszabb szabadságot kapván, Nagyméltóságod kisegítő tiszt minőségben helyette Fiáth Károlyt méltóztatott havi 50 frt díjazással kinevezni 74,007/1899. sz. alatt. *d)* Czakó Elemér gyakornok 1899 július 26-ikán az iparművészeti múzeumhoz könyvtárnokká neveztetett ki s helyébe a helyettes igazgató Barbul Jenő egyetemi hallgatót alkalmazta.

V. A könyvtár használatát feltüntető táblázatokat I—IV. sz. a. van szerencsém mellékelni. Ezekhez azt jegyzem meg, hogy eddigelé csak az I—II. táblázat volt a jelentéshez mellékelve; de szükséges volt a jelentést a III—IV-ikkel, azaz a nyilvános olvasó-terem forgalmán kívül a dolgozó-szobában és folyóirati helyiségekben levő, valamint a kikölcsönzési forgalomra vonatkozó táblázatokkal kiegészíteni, hogy a kép a könyvtár használatáról teljes legyen.

Végül a külföldi könyvtárakkal és tudományos intézetekkel való érintkezéseinkről a következő jegyzék szól: 1. Bécsi cs. és kir. udvari könyvtár. 2. Bécsi cs. kir. egyetemi könyvtár. 3. Bécsi cs. és kir. udvari és állami levéltár. 4. Bécsi cs. és kir. közös pénzügymin. levéltár. 5. Bécsi cs. és kir. hadi levéltár. 5. Berlini kir. könyvtár. 7. Czernoviczi cs. kir. egyetemi könyvtár. 8. Drezdai kir. könyvtár. 9. Gráci cs. kir. egyetemi könyvtár. 10. Innsbrucki egyetemi könyvtár. 11. Krakói cs. kir. Jagelló-egyetemi könyvtár. 12. Lembergi cs. kir. egyetemi könyvtár. 13. Münchener kir. könyvtár. 14. Münchener udvari és állami levéltár. 15. Rákóczi főreáliskola igazgatósága (Csehország). 16. Spittali (Karinthia) kerületi kapitányság.

I. TÁBLÁZAT.

Az egyetemi könyvtár olvasótermét az 1899. évben látogatók foglalkozási ág szerinti kimutatása.

	Január	Február	Március	Április	Május	Junius	Szeptember	Október	November	December	Összesen
Jog- és államtud. hallgató	70	81	33	21	16	1	453	313	179	74	1241
Orvostanhallgató	12	8	6	1	2	—	87	39	23	11	189
Bölcsészethallgató	12	26	11	3	3	—	236	132	30	20	473
Gyógyszerészethallgató	—	1	—	—	—	—	1	3	1	4	10
Hittanhallgató	—	—	—	—	—	—	5	—	2	—	7
Műegyetemi hallgató	11	15	8	6	3	—	95	42	30	32	242
Közép- és szakisk. tanuló	1	2	2	18	10	4	2	9	5	3	56
Állatorvostanhallgató	—	1	—	—	—	—	5	10	5	10	31
Jog- és államtud. szigorló	4	5	2	5	1	2	25	10	14	1	69
Orvostani szigorló	2	—	1	1	1	—	16	2	—	1	24
Ügyvédjelölt és joggya- kornok	14	9	9	11	13	6	44	42	25	17	190
Tanár- és tanítójelölt	—	4	1	1	3	—	10	8	10	5	42
Magánzó	—	1	—	—	—	—	2	—	—	—	3
Hivatalnok	9	8	10	10	1	2	18	25	17	7	107
Hirlapíró és író	2	2	—	—	—	1	5	5	4	2	21
Tanár és tanító	1	5	2	3	4	1	18	10	4	5	53
Ügyvéd	—	2	2	—	1	—	2	—	2	3	12
Orvos	1	1	—	2	—	1	3	—	1	1	10
Lelkész	—	—	—	—	—	—	2	1	—	—	3
Katonatiszt	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Kereskedő	—	—	1	1	—	—	1	—	1	—	4
Mérnök	—	—	—	—	—	1	1	2	2	1	7
Művész	—	1	—	2	—	—	—	2	2	—	7
Vegyész	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	2
Gazdász	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Építész	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Gyógyszerész	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1
Erdész	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Összesen	139	174	88	85	58	20	1031	656	359	199	2809

A 2809 látogatási jogosultsággal bíró olvasó 49,034 izben vette igénybe az olvasótermet és itt 53,463 művet használt. Az erre vonatkozó részletes kimutatás a II. táblázatban foglaltatik.

II. TÁBLÁZAT.

Az egyetemi könyvtár közolvasótermének forgalma
az 1899. évben.

Hónap	Olvasók összege	A használt művek szakok szerint									A használt művek összege
		A.	B.	C.	D.	E.	F.	G.	H.	I.	
		Hittudom.	Jogtudom.	Államtud.	Orvostud.	Mathem. és term.-tud.	Bölcsész- és nevel.-tud.	Történelmi és földr.-tud.	Nyelvészet és irodalom	Egyet. encyel. és vegyesek	
Január	5796	17	2606	498	806	437	187	577	536	362	6026
Február	6212	15	2731	464	615	441	245	584	633	363	6391
Márczius	5281	23	2292	606	539	403	126	539	530	307	5365
Április	4252	14	2138	505	306	291	101	415	372	292	4434
Május	4349	5	2039	558	312	355	85	416	434	341	4545
Június	1778	4	786	259	164	119	50	179	202	206	1969
Szeptember	2789	9	1197	327	266	235	114	351	287	165	2951
Október	5634	12	2858	670	462	347	183	708	603	1080	6923
November	6183	10	3887	779	540	408	161	773	910	714	8182
Deczember	6760	5	2892	793	566	471	174	707	631	438	6677
Összesen	49034	114	23426	5459	4876	3507	1426	5249	5138	4268	53463

Az olvasóterem július és augusztus hónapban zárva volt.

Az olvasóterem július és augusztus hóban zárva volt.

III. TÁBLÁZAT.

A budapesti egyetemi könyvtár tanári dolgozó- és folyóirati termékében a használati forgalom az 1899. évben.

Hónap	Az olvasók száma	A használt művek szakok szerint												A használt művek száma	
		A.	B.	C.	D.	E.	F.	G.	H.	I.	Újsnyomtatvány	Folyóirat	Kézirat		Vegyes
		Hittudom.	Jogtudom.	Államtud.	Orvostud.	Mathematika és term.-tudom.	Biol.-selet- és nevelés-tud.	Történelem és földrajz	Nyelvészet és irodalom	Egyetemes encycl.					
Január ...	227	—	27	30	14	17	26	140	2	133	—	256	—	—	645
Február ...	259	1	44	21	11	20	21	170	13	130	4	325	—	—	760
Márczius ...	299	6	38	31	7	17	11	166	—	179	—	370	—	—	819
Április ...	261	—	26	34	11	14	3	86	—	140	2	380	—	—	696
Május ...	187	—	7	19	4	5	16	88	25	104	80	223	—	—	571
Június ...	184	—	3	6	10	2	5	60	9	66	82	178	—	—	421
Szeptemb.	192	22	92	48	16	21	80	42	59	101	—	258	—	—	747
Október ...	288	39	125	57	26	31	141	77	81	171	7	256	—	—	1011
November	357	27	111	65	51	47	159	39	66	90	2	186	10	73	925
Deczember	301	47	123	73	57	46	152	66	58	64	—	225	—	28	939
Összesen ...	2555	142	596	384	207	226	614	934	313	1178	177	2657	10	101	7534

IV. TÁBLÁZAT.

A budapesti egyetemi könyvtár könyvkölcsönzési forgalma
az 1899. évben.

Hónap	A kölcsönzők száma	A kölcsönvett művek szakok szerint												A kölcsönvett művek száma	
		A.	B.	C.	D.	E.	F.	G.	H.	I.	Ósnyomtatvány	Folyóirat	Kézirat		Vegyes
		Hittudom.	Jogtudom.	Államtud.	Orvostud.	Mathematika és term.-tudom.	Bölcsélet- és nevelés-tud.	Történelem és földrajz	Nyelvészet és irodalom	Egyetemes encycl.					
Január	309	66	104	43	20	18	57	265	216	63	10	70	14	2	948
Febr. ...	346	41	127	16	46	36	43	258	188	75	29	125	27	12	1023
Márcz.	363	72	105	41	41	14	41	266	287	48	16	106	14	1	1052
Április	333	46	105	37	33	28	73	308	268	21	11	146	2	3	1081
Május	317	61	126	13	27	24	59	268	237	101	78	129	7	21	1151
Június	437	105	147	63	36	28	114	530	371	129	20	212	30	4	1789
Július	126	34	60	19	9	7	22	136	151	24	—	107	7	—	576
Aug. ...	77	6	28	9	8	15	27	61	75	10	—	34	3	—	276
Szept ...	343	81	124	33	24	27	51	331	223	76	33	123	6	—	1132
Okt. ...	435	78	124	51	49	21	45	445	449	186	26	276	13	36	1799
Nov. ...	468	116	155	53	58	37	68	556	463	78	18	140	20	60	1822
Decz. ...	342	43	134	92	70	22	67	310	270	38	3	188	8	13	1258
Összes.	4596	749	1339	470	421	277	667	3734	3198	849	244	1656	151	152	13907

A MAGYAR TUD. AKADEMIA KÖNYVTÁRA 1899-BEN.

A Magyar Tud. Akadémia könyvtárának 1899. évi állapotáról *Heller Ágost* főkönyvtárnok a könyvtári bizottság 1900. február 7-ikén tartott ülésén a következő jelentéssel számolt be:

Szándékom e jelentésben röviden, de azért mégis kimerítően előadni, milyen a könyvtár állapota, mit végeztünk a lefolyt esztendőben és a jövő évben milyen munkálatok vannak tervben. Továbbá fel kell tüntetnem a könyvtári dotáció hováfordítását és néhány indítványt kell előterjesztenem, melyek a könyvtár fontos ügyeire vonatkoznak. Jelentésem végül a könyvtárral kapcsolatos gyűjteményekre: a levéltárra és a Goethe-gyűjteményre terjed ki.

A könyvtárnak eddigelé majdnem teljesen rendezetlen osztálya volt a theologiai, mely összesen 4854 műből, több mint 10,000 kötetből áll. Ezen osztály rendezése közel áll befejezéséhez, miután a katalógusok nemsokára elkészülnek és csak a leltár írása van hátra. Ezen szakon kívül a schematismusok osztálya is lajstromoztatott.

A könyvtár legnagyobb osztálya a történelem, melynek czédulakatalógusa a múlt évben elkészült; 5789 munkából áll.

Ezen gyarapodással a nagy katalógus jelenleg kerek számban 65,000 czédulát foglal magába. A legközelebbi időben tervbe vett teendők a következők: Az akadémiai kiadványcseréknek a külföldi tudományos intézetekkel rendbehozása, minthogy ez évek során zavarossá vált. E célból oly jegyzék készül, mely a könyvtárban található cserepéldányok leltárául szolgál. Ha elkészül e jegyzék, egyszersmind lehetséges lesz a sok hiányt a kiadványok sorozatában valahogyan pótolni.

Rendezni kell továbbá a Magyar Tudományos Akadémia saját kiadványait is, melyeknek nagy része egyáltalában nincs lajstromozva.

Az életírás osztályának lajstroma jelenleg utaló czédulákkal pótoltatik, melyek az életírásban tárgyalt személy nevét tüntetik föl. Mind e tervbe vett rendezések egy évi munkával aligha lesznek bevégezhetők.

A könyvtár udvari terme számára múlt évben két új szekrény készült, mely a theologiai osztály felállítását lehetőségessé tette és más kiszoruló osztályoknak ad helyet.

Csak mint jámbor óhajtást fejezem ki azt a kívánságot, hogy a könyvtár udvari részébe is vezettessék be az elektromos világítás, mert az ott elhelyezett könyvosztályok az esti órákban hozzáférhetetlenek.¹

¹ Ez az óhaj már azóta teljesült. Van most már elektromos világítás a könyvtártermek mindegyikében.

Áttérek az 1899-ik évben a könyvtárra fordított összegek részletezésére.

Kiadtunk:

Könyvvásárlásra és folyóiratokra	6856	kor.	64	fill.
Könyvkötésre	2738	»	60	»
Könyvlajstromozás, írási munkákra	1500	»	42	»
Bútorok, javítások	884	»	20	»
Irodai kiadások, szállítás és postai költség, kisebb nyomtatványok	678	»	14	»
Folyó kiadásokra készletben	341	»	20	»

Összes költség 12,999 kor. 20 fill.

Ha ez összegeket százalékokban fejezzük ki, esik könyvekre és folyóiratokra 52'74⁰/₀, kötésre 21'06⁰/₀, lajstromozásra 11'54⁰/₀, bútorokra és egyéb asztalos munkákra 6'8⁰/₀, irodai s egyéb kisebb kiadásokra 5'21⁰/₀, rendelkezésre 2'62⁰/₀.

Az idegen folyóiratok közel 2000 koronát vesznek igénybe, a mi aránylag nagy összeg, tekintve a rendelkezésre álló dotatiót. A szaklapoknak és szemléknek még hosszú sora tenné kívánatossá az előfizetést, de ez egyelőre lehetetlen.

A könyvkötés az egész könyvtári költség ötödrészét veszi igénybe. Ezt a százalékot megmagyarázza a számos cserepéldány és köteles példány bekötése, továbbá az is, hogy még mindig pótolni kell a régi mulasztásokat, melyek következtében a bekötetlen könyvek használat alatt vagy elrongyolódtak, vagy egyáltalában ki voltak zárva a használatból.

A könyvtár a lefolyt évben *Duka Tivadar*. Londonban lakó tagtársunktól küldött ajándékkal szép gyarapodást nyert. A könyvek majdnem mind az indiai irodalomra és a szanszkrit, tibeti s egyéb nyelvek tudományára vonatkoznak. Van összesen 68 darab könyv, melyek között néhány már-már nehezen megszerezhető, becses mű található.

Az ajándékozó kívánja, hogy az eddig a könyvtárnak ajándékozott, Indiára és különösen Kőrösi Csoma Sándorra vonatkozó könyvek, kéziratok, és egyéb emléktárgyak egy külön díszes szekrényben egyesítessenek, és hogy e szekrény költségét ő maga, mint adományozó, fogja viselni.

A Goethe-gyűjtemény számos kötetlen könyve mult évben bekötetett; költségét a kis Goethe-alap 1899-iki kamatai fedezték. Ugyanez összegből a frankfurti Goethe-érmet is beszeretem.

A könyvkölcsönzés folytonosan szaporodik, különösen a vidéki forgalmat illetőleg. Rendszerint hatóságok vagy iskolai igazgatóságok révén történik a kikölcsönzés, minek következtében a küldözgetés díjmentes.

A köteles példányok kezelése és rendbentartása, az elégtelen személyzetnél fogva, nagy nehézségeket okoz. Másrészt pedig a beküldött nyomtatványok becse a könyvtár szempontjából igen különböző. A nyomdák tulajdonosai nem olvasván figyelmesen a köteles nyomtatványokra vonatkozó törvényt, az akadémiai könyvtár temérdek oly nyomtatványt kap, melyek azt nem illetik, mint p. o. színházi lapokat, gyász- és családi jelentéseket, s. i. t. Ezek a nyomtatványok el sem helyezhetők s a könyvtári személyzet sem bírja e tömeget elrendezni.

Hogy a könyvtár e hiábavaló, csak a munkát és a postai költségeket növelő nyomtatványoktól szabaduljon, azt a javaslatot terjesztem elő, hogy a nyomdák körlevél útján kéressenek fel, hogy csak azokat a nyomtatványokat küldjék be, melyek a törvény értelmében az akadémiát illetik.

A könyvkikölcsönzési szabályzat a következő pontokkal toldandó meg: Szótárak lexikonok, egyáltalában az úgynevezett »Reference-Works«, melyek az olvasóteremben és a könyvtárban folytonosan használatban vannak, nem kölcsönözhetők ki házi használatra. Azért feltétlen szükséges szabálynak tartom ezt a pontot, mert a könyvtárban régi abuzus, hogy egyes szótárak éveken keresztül ki voltak kölcsönözve.

Hátra van még két, a könyvtárra nézve fontos ügy.

A könyvtári személyzet teljesen ki nem elégítő voltáról már a múlt évi jelentésemben tettem említést. Már egy éve húzódik ez az állapot, mely, hosszabb ideig fennállván, a könyvtár ügyeire nézve káros következményeket okozna. Az egyik alkönyvtárnok, ki már több mint két év óta nem is jöhetett a könyvtárba, most nyugdíjazását kéri. Midőn ez ügy elintézését kérem, egyszersmind kérem alkalmas egyének megbízását mihamarább kieszközölni.

A könyvtárhoz csatolt levéltár utolsó rendezése nem nevezhető sikerültnek. Az anyag 16 osztályra, egyes osztályok ismét alszakokra vannak felosztva. Minthogy pedig sok kézirat, melynek külsejére van a tartalom rá jegyezve, kolligátumokba van egybekötve, ily osztályozás hasznavehetetlen. De maga az általános és a szakkatalogus oly tökéletlen és fogyatékos, hogy a keresett kéziratnak feltalálása lehetetlen.

Szakfőnök véleményét kikérve, ez akként nyilatkozott, hogy a szakszámok elhagyandó és az összes iratok csupán csak négy osztályra lennének osztandók, ú. m.: 1. Kéziratok, 2. Missilis levelek, 3. Oklevelek, 4. Az Akadémiához benyújtott pályamunkák. Minden egyes darab folyószámot kap és róla törzslap készül. A kéziratok lehetőleg tárgy vagy szerző szerint egymás mellé helyeztetnek, sorszámmal ellátva. A kolligátumok egyes darabjai egy-egy törzslapon vétnak föl. A törzslapok alapján kimerítő betűrendes név- és tárgymutató készülne.

A missilis levelek csoportjába minden oly nem hivatalos jellegű levél vétetnék fel, melyet magánegyének írtak egymáshoz. Ide jönnének a tudósok és írók irodalmi és baráti levelei és azok mellékletei, valamint ide veendők föl az okmányok között elszórt levelek. A levelek lajstromozása két jegyzéket tételez föl: az egyik a levél írója, a másik a címzett szerint ABC-rendben. A különvált levelek — a mennyiben ezek gyűjteménynek részeit nem képezik — időrend szerint állítandók fel.

Ha a levelek be vannak kötve, mint Kazinczy, Toldy, Cornides levelei, ezek a jegyzékben kötet és lapszám szerint felveendők.

Az oklevelek csoportjába esnek a magán- és közjogi természetű és a hivatalos forumokon keletkezett iratok. Rendezésük abban állana, hogy a mennyiben nincsenek bekötve, szintén chronologiai rendben helyeztetnének el.

A pályamunkák a kéziratok külön alosztályát képeznék. Fölállításuk a pályázat-alapító és a pályázat ideje szerint történék.

Kiadvány-cserére felszólította Akadémiánkat a Museo Paulista São Paulo-ban Braziliában. Összes eddig megjelent dolgozatait megküldötte három kötetben. Ajánlom a csere elfogadását és a »Mathem. und Naturwiss. Berichte aus Ungarn« című folyóiratunkkal való viszonzását.

Még röviden jelentem, hogy a könyvtár előcsarnokában, hol ezelőtt nyílt ruhatár volt, a mi számos rendetlenségre, egy esetben kabátlopásra adott alkalmatt, bekerített ruhatárat csináltattam, mely a távozó olvasókat megkíméli attól, hogy maguk vegyék le a ruhadarabokat.

Miután az előbbiekben iparkodtam, hogy a könyvtár és a hozzátartozó gyűjtemények állapotát lehetőleg kimerítően ismeressem és a tett javaslatok megfontolását a tisztelt bizottság szives figyelmébe ajánlom, kérem jelentésem tudomásul vételét.

*

A főkönyvtárnok e jelentését a következő statisztikai kimutató egészíti ki:

A rendezett tudománysszakok száma 53; ezek 61,611 munkát tartalmaznak a következő kimutatás szerint:¹

Bibliographia 1156, Encyclopaedia 142, Philosophia 1394, Mythologia 117, Theologia 4854, Paedagogia 1926, Széptudomány 565, Anthropologia 325, Jogtudomány 1243, Magyar jogtudomány 1550, Politika 2365, Magyar politika 1680, Történelem 5800, Magyar történelem 2892, Magyar országgyűlések 95, Életírások 2599,

¹ A művek számának 4616 művel való feltűnő gyarapodása legnagyobb részben a theologiai osztály lajstromozásának tulajdonítandó.

Földrajz 1070, Magyar földrajz 456, Térképek 927, Utazások 1208, Statisztika 709, Schematismusok 114, Hadtudomány 680, Régészet 1386, Éremtudomány 176, Matematika és csillagászat 1141, Természettudomány 179, Természettan 963, Vegytan 424, Természettudomány 133, Állattan 495, Növénytan 442, Ásvány- és földtan 514, Gazdaságtan 3539, Orvostudomány 2501, Nyelvtudomány 2078, Classica-philologia 737, Görög írók 827, Latin írók 894, Új-latin írók 796, Magyar nyelvészet 473, Régi magyar irodalom 658, Magyar irodalom 3059, Germán irodalmak 1598, Francia irodalom 700, Olasz- és spanyol irodalom 254, Szláv irodalom 406, Keleti irodalom 1711, Incunabulumok 356, Akadémiák és tudományos társulatok kiadványai 366, Magyar Tudom. Akadémia kiadványai 360, Külföldi folyóiratok 196, Hazai ujságok és folyóiratok 373.

A szakkatalogus áll 109 kötetből és 42 czédulatokból. A nagy főkatalogus áll 101 tokból.

A könyvtár gyarapodása a járulék-naplók kimutatása szerint a következő:

Vétel útján 389 mű. Köteles példány 324 nyomda. 7790 mű 2063 kötet 6335 füzet, 204 zenemű 5 kötet 240 füzet és 47 térkép. Külföldi folyóiratok száma 112.

A könyvtár olvasó-termében 1899-ben 6163 olvasó 7228 művet használt. Belépésre az olvasó-terembe 699 darab belépti jegyet osztottunk ki. Házi használatra 1218 kikölcsönző 1218 művet kölcsönzött ki, beszámítva hatóságok útján vidékre kölcsönzött könyveket is.

SZAKIRODALOM.

Az Orsz. Magyar Iparművészeti Múzeum és iskola könyvtárának czímjegyzéke. Szerkesztette Czákó Elemér könyvtáros. Budapest, (Franklin-társulat) 1900. N. 8-r. XV + 246 lap. Egy képmelléklettel.

Maholnap a könyvtárakkal is úgy leszünk, mint a tudománynyal, mely csak úgy fejlődhetik sikeresen s csak úgy felelhet meg a folyton fokozódó igényeknek, ha csupán egy szakot ölel föl. Természetes, hogy mint a tudományban szükség van összefoglaló művekre, úgy könyvtáraknak is kell lenni, melyekben az irodalom minden ága képviselve van, melyekben feltalálhatók legyenek mindazon művek, melyek nem avultak el, mielőtt, vagy mondjuk úgy, mielőtt megjelentek, melyek áthullottak az idő rostáján. Azon kapcsolat, mely az irodalom és könyvtár között van, mindezt érthetővé teszi. Összefoglaló és szakkönyvtár: e kettő kiegészíti egymást. A tudomány rohamos fejlődésének kell tulajdonítanunk, hogy egymás után jönnek létre ilyen szakkönyvtárak s hogy a korral mi is haladunk, bizonyítja, hogy e téren is hűségesen utánozzuk a külföldet.

Erre vall az Országos Magyar Iparművészeti Múzeum és Iskola könyvtárának és műlapgyűjteményének alapítása is, mely könyvtárának most megjelent katalógusával ime életjelt adott magáról. Mint a szerkesztő igéri, nem sokára követni fogja második rész gyanánt a műlapok katalógusa is.

E könyvtár is úgy alapult mint a legtöbb szakkönyvtár: előbb (1874) egy kis kézikönyvtárat rendeztek be, szótárakból s a legszükségesebb alapvető szakművekből, hogy a tisztviselőnek mindig keze ügyében legyenek. Lassanként az anyag felszaporodott — egy szakképzett tisztviselőnek különben is sok kézikönyvre van szüksége! — ajándékba is kaptak könyveket s műlapokat, a közönség is igényeket formált hozzá, így rendelte el 1878-ban Trefort kultuszminiszter, ki nagyon sok alkotásával megmutatta, hogy teljes tudatával bír a könyvtárak nagy jelen-

tőségének, a könyvtár nyilvánossá tételét. Ezzel a könyvtár fejlődése helyes mederbe lett terelve s csak idő kérdése volt, hogy mikor állíttatik szakember az élére (1882), mikor kap irodahelyiség helyett külön termet, mikor emelik (1892) budgetjét 1400, majd (1895) 2000 forintra. Wlassics Gyula kultuszministersége és Radisics igazgatósága új aerát jelent az iparművészeti múzeum történetében. Most nyert a múzeum külön díszes palotát s benne a könyvtár száz személyre berendezett olvasó- és rajztermet s külön könyvtári helyiséget. Mind e fejlesztő intézkedésekre Wlassics miniszter azzal tette rá a koronát, hogy a könyvtár katalógusának kiadását elrendelte s a könyvtár budgetjét 2000 forintról 3000-re emelte. Hogy mindezek mennyire szükségesek voltak, megmutatta a könyvtár látogatási statisztikája. Míg a régi helyen havonként alig kereste föl 50—80 olvasó, addig most a látogatók száma többre megy 2500-nál. E számok beszélnek s elismerést foglalnak magokban.

E könyvtár tulajdonképen két könyvtár, az iparművészeti múzeum és iskola könyvtárának egyesítéséből támadt. Az előbbi 3600 kötet könyvből és mintegy 14,000 műlapból, az utóbbi 1200 könyvből és 35,000 műlapból áll. De bár ekként két könyvtár anyaga egyesült, nem mondható gazdag könyvtárnak, sőt még a mi viszonyaink között kielégítőnek sem, hiszen alig éri el egy kézikönyvtár szokott terjedelmét is. Hogy egy példát említsünk a berlini kosztüm-múzeum könyvtára, mely tehát az iparművészettel alig összehasonlítható kis branchet ölel föl, 5560 kötet művet, 185 divatlapot (1620 évf.), 126 almanachot, (840 évf.), 30 illusztrált ujságot, 25 művészetre és iparra vonatkozó szakfolyóiratot, 23,750 metszetet és könyvmotot, 2750 kézi rajzot, 686 olajfestményt stb. foglal magában. De másfelől elismerjük, hogy e könyvtár alapos újjászervezése csak most kezdetett meg, ily szempontból tekintve az állomány nem kicsinyelhető, sőt mint alap tekintélyesnek mondható.

A mi magát a katalogust illeti, az a szerkesztő ízlését, szakértelmét és szorgalmát egyaránt mutatja s a gyakorlat igényeinek is mindenben megfelel. Az egyes művek szakrendszerbe osztva vannak felsorolva; ezenkívül van Névmutató, vagyis katalógus a szerzők betürendje szerint, Helymutató (főleg a kiállításokról s útleírásokról), Tárgymutató, vagyis a szakrendszer betürendes mutatója. A Helymutatóban tollhibának tartjuk ezeket: Appenzeller (»Das Appenzeller Land«), Breslau (Boroszló), Mailand (Milano), Bodensee (Boden-tó), Gallen (Szent-Gallen), Lwowie (Lemberg) lengyel neve t. i. Lwów s az »ie« a locativus ragja) s még néhány ilyen, melyeket szívesen megbocsát az, a ki tudja, hogy az index készítés és korrigálás fárasztó munkájában a leggyakorlottabb szem is kifárad.

A katalogus szakrendszere, mely természetesen egyszerűsmind az iparművészeti múzeum és iskola könyvtáráé is, a következő: A. Bibliográfia, lexikonok, szótárak és folyóiratok. B. Esztétika, művészettan, iparművészet s művészet általánosságban. C. Építészet. D. Szobrászat. E. Festészet és rajzművészet. F. Ornamentika és dekoratív kompozíciók. G. Grafikus művészet. H. Textil ipar. I. Agyagipar (keramika). K. Üveg, zománcz és mozaik. L. Faipar, csont, borostyán stb. M. Könyvkötészet és bőrmunkák. N. Nemes és más fémek. O. Czímer, érem és vésnöki munkák. P. Múzeumok, iskolák és egyletekre vonatkozó jelentések. Q. Katalogusok. R. Történelem, földrajz. S. Számtan, természettudomány. T. Irodalom és irodalomtörténet. U. Vegyesek és apró nyomtatványok.

Ezek a főszakok, melyek megint az illető szak természete szerint több alszakra oszlanak.

A katalogus szerkesztésénél Czákó — mint az előszóban megjegyzi — különösen arra törekedett, hogy a magyar nemzeti anyag mindenütt kidomborodjék; s a hol lehetett külön csoportba sorozta a magyar műipart, mint pl. a textiliparban a hazai varottast: a mely eljárását csak helyeselni lehet.

A katalogushoz mellékelve van a könyvtár ex-librise is, melyet Papp Henrik festőművész tervezett, fára pedig Morelli Gusztáv tanár metszett: magasztos, költői gondolat, magyar stílus, szecesszió kissé bizarmódon egyesülnek benne.

A mű valóban ízléses nyomása a Franklin-társulat nyomdáját dicséri. A könyv külső kiállítása az iparművészet keretébe tartozik.

Az iparművészet minden igaz barátja hálával tartozik a kultuszminiszter úr ő exczellenciájának, hogy anyagi segélyével a katalogus gyors megjelenését lehetővé tette s elismeréssel a szerkesztőnek fáradságos, mindamelllett kedvvel végzett munkájáért.

Dr. Dézsi L.

A budapesti magyar királyi tudomány-egyetem könyvtárának címjegyzéke. XXIV. 1899. évi gyarapodás. Budapest. 1900. XXX+147. 8-adr.

A budapesti egyetemi könyvtár legújabb gyarapodási címjegyzékének különösebb érdeket kölcsönöznek azok a lapok, a melyek az intézet elhunyt nagynevű igazgatójának Szilágyi Sándornak emlékezetére vannak szánva. Igen helyes gondolat volt lenyomatni *Dedek Crescens Lajos*nak a ravatalnál elmondott szép beszédét. Az őszinte kegyelet nemes egyszerűségével vesz búcsút e szavakkal a könyvtár attól a férfiútól, kinek tudományos és irodalmi jelentősége a vezetése állott intézetre is fényt hozott. S e búcsúszavak egyszersmind tanuskodni fognak mindenkor arról az igaz ragaszkodásról is, mely a könyvtár tisztviselői karát Szilágyi

Sándorhoz fűzte. Nem kevésbé stilszerű dr. *Dézsi Lajos* méltató megemlékezése a kiváló tudósról, irodalmi érdemeiről s különösen arról a fontos szerepről, a melyet Szilágyi Sándor az egyetemi könyvtár élén egész tudományos életünkre kihatóan be tudott tölteni. »Pedig Szilágyi — úgymond — a mint nem volt szaktudós, éppen úgy nem volt szakkönyvtárnok sem, a milyen volt Petzholdt, vagy most Dziatzko De a mi viszonyaink között első sorban nem is erre volt szükség. Szilágyi jól ismerte irodalmi viszonyainkat, tapasztalásból tudta a tudományos kutatás nehézségeit s azzal az elhatározással vette át a könyvtár igazgatását, hogy a mennyire csak lehet, elhárítja ezeket. Egyénisége varázsával az egyetemi könyvtárba szoktatta a kutatókat, utbaigazításokkal látta el, hogyan és hol kutassanak, sőt a legmesszebbre menő készséggel hozzá juttatta őket a forrásokhoz is. E végett összeköttetésbe lépett a külföldi könyvtárakkal és megnyitotta az egyetemi könyvtárat a vidékiek előtt is. Trefort szerint a könyvtárnoki feladatra megkönnyíteni a tudós munkáját. Szilágyi magáévá tette e felfogást, sőt szélesebbre kiterjesztette azt.« E finom jellemzés után Dézsi felsorolja Szilágyi Sándor érdemeit a könyvtár katalogusainak kiadása és tovább fejlesztése terén.

E kegyeletes közleményeket megelőzi *Ferenczi Zoltán* hivatalos jelentése a könyvtár 1899. évi állapotáról, melyet folyóiratunk más helyén egész terjedelmében közlünk s mely szép bizonyossága annak, hogy az új igazgató már is mily öntudatossággal buzgodik fontos feladatai minél eredményesebb megoldásában. (c.)

A képviselőházi könyvtár katalogusának pótkötete. 1893—1899. Szerkesztette dr. *Küffer Béla*, a képviselőház könyvtárnoka. Budapest. *Pesti könyvnyomda részv. társ.* 1899. — VII. és 885. — 1457 oldal. 8-adrét.

A képviselőház gazdag és jól rendezett könyvtáráról a nagyszorgalmú könyvtárnok, *Dr. Küffer Béla*, 1883-ban bocsátotta közre a teljes szakczimtárt. Most az utolsó hat év szerzeményeiről adta ki a pótlékot, ugyanolyan rendszer szerint aminőt a főkatalogus szerkesztésénél használt. Az előszóból megtudjuk, hogy a könyvtár hat év alatt 8,305 kötettel gyarapodott; jelenlegi állománya 37,695 kötet. Legtöbb esik ebből a törvények, rendeletek és parlamenti nyomtatványok szakára, összesen 10,673 darab; legszerényebben van képviselve a könyvészet, mindössze 264 kötettel. Nyelvre nézve feltűnő a német művek sokasága (13,619 kötet), utánuk jönnek a magyar nyelvűek (10,142).

Sajátságos, hogy a hazai nemzetiségek irodalma teljesen hiányzik. Mindössze húsz oláh, egy tót és egy szerb munka van a magyar parlament könyves-házában.

A kötetet egy kitűnő, a főkatalogus anyagát is felölelő tárgymutató zárja be.

V. E.

A magyar gyűjteményes vállalatok jegyzéke. *A címek vezérszói szerint rendezve. Összeállította Barta Lajos.* (1—48 oldal.)

Barta Lajos jó szolgálatot tett az irodalomnak — és egyben a bibliográfiának fenti összeállításával. A Magyarországon megjelenő 46 gyűjteményes vállalat van e füzetben gondosan feldolgozva. E gyűjtemények, melyek közül több az ismeretek, irodalmi becsü dolgozatok valóságos kincsesháza (azt hiszem, elég a Gyulai Pál szerkesztésében megjelenő Olesó könyvtár, a Heinrich Gusztáv szerkesztette Régi magyar könyvtár kitünő füzetekre utalnom) eddig meglehetősen kiaknázatlanok. A vezérszók gondosan vannak kikeresve, úgy hogy a tájékozás ezek segítségével nagyon megvan mind e gyűjteményekben könnyítve. Örvendetes dolog, hogy a szerkesztő a vidéken megjelenő gyűjteményes vállalatokat is gondos figyelemben részesítette, sok hasznos vállalat van ezek között, melyekről a nagy közönség eddig nem igen vett tudomást. Ilyen például Buzárovits Gusztáv »Mulattató zsebkönyvtár«-a Esztergomban. Barta Lajos a művet, mint a »Könyvkereskedők kézikönyvtára« I. kötetét adta ki. Ha ilyen derekas lesz a többi is, kíváncsok, hogy minél több kövesse!

Dr. Váradi Ödön.

Bibliothèque de bibliographies critiques publiées par la Société des Études Historiques. Paris.

A párisi könyvtárnoki kar egyik kiváló tagja, a történeti irodalomban és ismert nevű fiatal tudós *Fr. Funck-Brentano* már az 1897-iki brüsszeli bibliografiai konferencián jelezte, hogy egy bibliografiai vállalat tervzetén dolgozik, melynek célja lenne a történettudomány körébe vágó egyes kérdések irodalmát önálló bibliografiákban feldolgozni. Azóta sikerült eszméjének megnyerni egy francia történelmi társaságot, a melynek aegise alatt a vállalat immár meg is indult.

Célját és programját maga *Fr. Funck Brentano* fejt ki egy külön füzetben: *Introduction aux Bibliographies critiques.* Utal első sorban az irodalmi termelés óriási arányaira, a melyek mentül könnyebben használható bibliografiai segédeszközöket tesznek égetően szükségessé. Már pedig nézete szerint a bibliografiák gyakorlati értékét mi sem emeli jobban, mintha azok kritikai körülményekkel az egyes kérdések irodalmának csak igazán értékes termékeit ismertetik a szükséges felvilágosítások kíséretében. Tehát nem az egész irodalom feltüntetetésére van szükség. Ellenkezőleg az sok fölösleges munkát ró a kérdéssel foglalkozókra. Teljesen elegendő, ha a lényeges, az érdemes termékekre rá van terelve a figyelem. Ez a kritikai jelleg az új vállalat specialitása. A kérdés lényegének vizsgálata messze

vezetne. Az idei párisi bibliografiai kongresszuson, a hol Funck-Brentano szintén bemutatta vállalatát, megosztak a nézetek. Sokan az anyagot teljesen felölelő bibliografiák mellett kardoskodtak, a melyek magukban foglaljanak minden még olyan jelenték-telennek látszó közleményt is, a mely valamely kérdésre nézve napvilágot látott. Mert, vélik ez álláspont hívei, soha sem lehet tudni, hogy valaki milyen szempontból óhajt egy vagy más kérdés irodalma terén tájékozodni. Viszont mások azt tartják, a mit a jelzett füzet szerzője is felhoz, hogy igen sok esetben elkedvetlenítő lehet pl. a Jeanne d'Arc-kal foglalkozóra az a tudat, hogy teljesen tájékozni akarván magát, mindazt a 12,000 kisebb-nagyobb dolgozatot át kell néznie, a melyeket Henri Stein a francia történelem e legendás alakjáról összejegyzett.

A kérdés azonban igen könnyen megoldható, ha elismerjük mind a két fajta bibliografiának létjogosultságát. És így csak örülhetünk az új francia vállalatnak, a mely ha életképpé lesz, igazán nagy szolgáltatokat tehet a történettudománynak. Mert egyelőre csak ez a tudomány-ág van programmba véve.

A tervezet hosszú sorát közli a bibliografiai feldolgozásra váró, illetve ilyen feldolgozásra már előkészített kérdéseknek. A megjelent füzetek közül a következő címűek fekszenek előttem: Lucas Cranach, Le théâtre espagnol, La colonisation allemande, La prise de la Bastille, Schubert, mindenik egy-egy szakember tollából. Megvallom e kérdések egyikének irodalmában sem vagyok olyan jártas, hogy a bibliografiai feldolgozásról ítéletet mernék mondani. De úgy a szerzők nevei, mint az összeállításokban és kritikai megjegyzésekben megnyilatkozó gondosság és szakszerűség teljes bizalmat kelthetnek.

Azt hiszem, hogy könyvtárak s történeti irodalommal foglalkozók igen nagy hasznát vehetik a vállalatnak, a melynek minden egyes füzete végén jelezve van a lezárás napja is. Később minden egyes füzethez beékelhető pótlék ívek fognak megjelenni a kérdések újabb irodalmáról. Az egyes füzetek nyelve a szerzők tetszésétől függ. Pl. a Cranach-irodalomról szóló bibliografia angol nyelvű. Részemről czélszerűnek tartanám, hogy nem francia nyelvű füzeteknél a kritikai megjegyzések francia nyelven is közöltessenek. Minden egyes bibliografia ára ívenként 1 frank, a kik azonban az egész vállalatra előfizetnek 50% árkedvezményben részesülhetnek. Az egy év alatt megjelenendő bibliografiák ára azonban ilyen megrendelésnél 20 franknál több nem lesz.

E—r.

Norsk Boglexikon 1643—1813. *Beskrivende Katalog over Boger trykte i Norge fra Bogtrykkerkunstens Indforelse til Adskillelsen fra Danmark. Af Hjalmar Pettersen, Universitets-Bibliothekar. I. Part. Christiania, Cammermeyers Boghandel. 1900.* (Norvég könyvlexikon 1643—1813. A norvég nyomtatványok leíró jegyzéke a könyvnyomtatás behozatalától a Dániától való elszakadásig) 4-r. 288 oldal. Ara 30 franc.

Az európai országok között Norvégia utolsónak fogadta be a könyvnyomtatás mesterségét. Már Izland szigetén több mint száz év óta nyomtattak, midőn abban az évben, a melyben Dániát, Norvégia urát, a svéd *Torstenson* porig alázta, megalakult az első nyomtató műhely Christianiában. Az első tipografus *Tyge Nielszön*, a kinek szorgalmáról és ügyességéről számos csinos és izléses kötet tesz tanulságot. Ám az irodalmi élet pangása, főleg pedig a dán nyelvnek elterjedt használata következtében aránylag igen kevés könyvet írtak s adtak ki Norvégországban.

Igy aztán az összes 1643—1813 közt megjelent munkák terjedelmes címei elférnek két vékony negyedréti kötetben.

A nagy gonddal készült könyvészet a szerzők s rendszavak szerinti betűrendben hozza a könyvcímeket. A teljes és pontos leírások terjedelem dolgában vetekednek a mi Régi Magyar Könyvtárunk cízmásaival. A XVII. századiaknál a sormetszet is meg van adva.

Nagy kár, hogy a címek nem korrendben következnek egymásután; így a nyomtatás terjedéséről, a termelés fokozatos növekedéséről nem lehet fogalma az olvasónak.

Varjú.

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

I.

HAZAI FOLYÓIRATOK.

Az **Egyetemes Philologiai Közlöny XXIV. évfolyamának 6. 7. füzetében** (1900 június-július) *Felsmann József* a Magyar Nemz. Múzeum könyvtára Cod. Germ. 52. jelzetű kéziratának második részét ismerteti Középkori német orvosi könyv a nemz. múzeum könyvtárában című dolgozatában. — *Heinrich Gusz-távtól* Wieland hazánkban című »könyvészeti kísérlet« olvas-ható. — A vegyes közlemények közt rövid ismertetés van Katona Lajosnak a *Gesta Romanorum* budapesti kéziratá-ról a *Zeitschrift für vergleichende Litteraturgeschichte* XIII. kötet 4—5 füzetében megjelent dolgozatáról. — A füzet közli még *Hellebrant Árpád* terjedelmes bibliografiai munkáját az 1899-ik évi magyar filologiai irodalomról.

Az **Erdélyi Múzeum XVII. kötetének 5. füzetében** (1900 május 15.) **Tóth Ernő** ismerteti a Holzmann-Bohatta-féle bécsi czimkönyvet az osztrák-magyar monarchia könyvtáiról. — A 6. füzetben (1900 június 15.) **Krenmer Miklós** ismerteti Margalits Ede horvát történelmi repertoriumát. **Ferenczi Zoltán** négy eddig ismeretlen jezsuita-drámáról ír. **Török Istvántól** kisebb közlemény olvasható Szilágyi Sándor születési házáról.

A **Grafikai Szemle X. évfolyamának 6. fülete** (1900 június) javarészből Gutenberg emlékezetének szánt czikkekből és emléksorokból van összeállítva. Nagyobb közlemények a **Tichy Ákosé** a nyomdászat ötszázéves haladásáról, a **Firtinger Károlyé** a Rosenthal-féle Missale specialeról, és egy a Gutenberg ünnepségekről. A füzethez Firtinger nyomdászat történeti művének egy folytatólagos íve van mellékelve. — A 7. füzetben (1900 július) Ligeti Jenő részletesen ismerteti a mainzi Gutenberg-ünnepélyeket. — A 8. füzet egy az egri érs. liczeumi nyomdáról szóló dolgozat befejező részét közli. Ifj. **Aigner Lajos** mainzi és párisi utjáról kezd dolgozatot.

Az **Irodalomtörténeti Közlemények X. évfolyamának 3. fülete** a következő tartalommal jelent meg: Dr. **Zlinszky Aladár**, Arany János balladaforrásai (befejező közlemény.) — **Pfeifer János**, Bajza eszthetikai dolgozatai. — **Fürst Aladár**, Gessner Salamon hazánkban (II. befejező közlemény.) — Adattár: Dr. **Illésy János**, Adatok Balassa Bálintról (II. közlemény.) — **Zsák J. Adolf**, Besenyei György levelei. — **Ferenczi Zoltán**, B. Kemény Zsigmond levelei Wesselényi Miklóshoz. — Döbrentei Gábor végrendelete. — **Rexa Dezső**, Döbrentei Gábor levelezéséből. — Ismertetések, bírálatok: Endrődi Sándor, Századunk irodalma képekben (ism. LMR.) — Irodalomtörténeti repertorium **Hellebránt Árpádtól**.

A **Századok XXXIV. évfolyamának 6. füzetében** (1900 június 15.) folytatja a hazai hírlapok történetirodalmi repertoriumának közlését s kisebb közleményei között ismerteti dr. Toldy László javaslatát a fővárosi könyvtár, levéltár és múzeum ügyében. — A 7. füzetben (1900 szeptember 15.) **V. J.** ismerteti Dézsi Lajos könyvét Misztótfalusi Kis Miklósról és Pápai Páriz Ferenczről.

II.

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOK.

Centralblatt für Bibliothekswesen. XVII. évfolyam, 7. füzet (1900 július.) Victor **Chauvin**, Les sources des Palmblätter de Herder et Liebeskind. — Dr. Anton **Schubert**, Die ehemaligen Bibliotheken der von Kaiser Josef II. aufgehobenen Mönchsklöster in Mähren und Schlesien, sowie die der Exjesuiten zu Teschen

und Troppau. — Hans *Paalzow*, Versammlung deutscher Bibliothekare. — Recensionen und Anzeigen: L. Bertrand, Bibliothèque Sulpicienne ou Histoire littéraire de la Compagnie de Saint-Sulpice (O. H.) — 8. füzet (1900 augusztus.) Karl *Geiger*, Ueber Vermehrung der Bibliotheken durch den Austausch amtlicher Publicationen. — *Roediger*, Das neue Bibliotheksgebäude zu Marburg. — Recensionen und Anzeigen: Charles Gerring, Notes on Printers and Booksellers with a Chapter on Chap Books (G. A. Crüwel.) Catalogue of the Printed Books and Manuscripts of the John Rylands Library (O. v. S.) Alfred Wotquenne, Catalogue de la bibliothèque du conservatoire royal de musique de Bruxelles (Wilh. Altmann.) — 9. füzet (1900 szeptember.) Dr. Anton *Schubert*, Die ehemaligen Bibliotheken der von Kaiser Joseph II. aufgehobenen Mönchsklöster in Mähren und Schlesien, sowie die der Exjesuiten zu Teschen und Troppau. — Satzungen des Vereins deutscher Bibliothekare. — Dr. Emil *Sarnow*, Die typographische Ausstellung zur Gutenberg-Feier in Mainz. — S. *Thomanevič*, Die erste slavisch-cyrrillische Buchdruckerei. — Recensionen und Anzeigen: Edouard Rouveyre, Connaissances nécessaires à un Bibliophile (x. x.) Katalog over de oldnorsk-islandske Håndskrifter det store Kongelige Bibliotek og i Universitetsbiblioteket (Ferd. Justi.) Dr. Johann Jakob Merlo und Dr. Otto Zaretsky, Ulrich Zell, Koeln's erster Drucker. Arthur Wyss, Ein deutscher Cisianus für das Jahr 1444 gedruckt von Gutenberg.

Állandó rovatok: Mittheilungen aus und über Bibliotheken. Vermischte Notizen.

Deutsche Litteraturzeitung. XXI. évfolyam, 22. füzet (1900 május 26.) O. v. *Gebhardt*, Chr. Frdr. Matthaei und seine Sammlung griechischer Handschriften. — Aug. *Mau*, Katalog der Bibliothek des kais. deutschen archäologischen Instituts. — 25. füzet (1900 június 16.) E. *Stengel*, Die altprovenzalische Liedersammlung der Laurenziana in Florenz (Hermann Suchier.) — 26. füzet (1900 június 23.) P. *Trommsdorff*, Die Birmingham Free Libraries. — 30. szám (1900 július 21.) Paul *Meyer*, Notice sur trois Légendiers français attribués à Jean Belet. [Tiré des Notices et Extraits des Manuscrits de la Bibliothèque nationale et autres bibliothèques t. XXXVI.] (Hermann Suchier.) — 33. szám (1900 augusztus 11.) Max *Bär*, Geschichte des königlichen Staatsarchivs zu Hannover (Friedrich Thimme.) — 35. szám (1900 augusztus 25.) Albertus *Hübl*, Catalogus codicum manuscriptorum qui in bibliotheca monasterii B. M. V. ad Scotos Vindobonae servantur. — 36. szám (1900 szeptember 1.) Ludwig *Mitteis*, Aus den griechischen Papyrusurkunden (Paul M. Meyer.) — Wilhelm *Altmann*, Regesta Imperii XI. Die Urkunden Kaiser Sigmunds (L. Schmitz.) — 37. szám (1900 szeptember 8.) A. *Graesel*, Blätter für Volksbibliotheken und Lesehallen (Dr. Richard Böhme.)

La Bibliofilia. I. kötet 6—7. szám (1899 szeptember-október.)

Romolo *Artioli*, La scoperta di sei preziosi disegni in una Bibbia del XV. secolo. — Enrico *Rostagno*, Il Monumentum Gonzagium di Giovanni Benevoli o Buonavoglia. — G. *Castellani*, Un miniatore del secolo XV. — **8—9. szám** (1899 november-december.) C. *Lozzi*, Ancora delle antiche carte da giuoco. — Enrico *Rostagno*, Ancora del Monumentum Gonzagium e del suo autore. — D. *Guolli*, Il sogno di Polifilo. — **Recensioni**: Conte Emilio Budan, L'Amatore d'autografi (G. De Lunis). — **10. szám** (1900 január.) C. *Mazzi*, Le Acconciature di Giovanni Guerra. — E. *Rostagno*, D'un pregevole codice della Cosmografia di Tolomeo. — **Recenzioni e rivista di cataloghi per bibliofili**: L. Delisle, Origine de trois feuillets d'une Cité de Dieu. (L. S. O.) Catalogo dei libri posseduti da Charles Fairfax Murray. (L. S. O.) Catalogo 14 della libreria antiquaria Riccardo Marghieri di Gius. (L. S. O.) — **11—12. szám** (1900 február-március) *Un topo di biblioteca*, Una gran lite per una vendita di libri antichi e preziosi. — D. *Gnoli*, Il sogno di Polifilo. — Dr. M. Faloci *Pulignani*, L'arte tipografica in Foligno nel secolo XV. — E. *Budan*, A proposito de L'Amatore d'autografi. — **II. kötet 1—2 szám.** (1900 április-március.) Eugène *Müntz*, Les triomphes de Pétrarque. — Dr. M. Faloci *Pulignani*, L'arte tipografica in Foligno. — Le biblioteche governative italiane alla mostra di Parigi. — G. De *Lunis*, Un' ultima parola a un gran maestro d'autografi. — **3—5. szám.** (1900 június-július-augusztus). Demetrio *Marzi*, Giovanni Gutenberg e l'Italia. — H. *Omont*, Un nouveau manuscrit de la »Rhétorique« d'Aristote et la bibliothèque greque de Francesco Filelfo. — Leo S. *Olschki*, Istruzione a Leone Allacci per il trasporto della Biblioteca Palatina di Heidelberg a Roma.

Állandó rovatok: Notizie. Vendite pubbliche. Necrologio. Corrispondenze. Monumenta typographice.

Le Bibliographe Moderne. IV. évfolyam, 1900 márczius-áprilisi füzet (20. szám.) Henri *Stein*, Les archives des notaires à Limoges et à Macon. — C. *Couderc*, Oeuvres inédites de Pierre de Blarru. — M. C. *Briquet*, La date de trois impressions précisée par leurs filigranes (Missel Rosenthal, les neuf preux du Musée de Metz, vue de Lubeck.) — F. S. La bibliothèque du Congrès à Washington. — **Chronique des archives**: Allemagne. Alsace-Lorraine. Autriche-Hongrie. Belgique. France. Italie. Russie. — **Chronique des bibliothèques**: Congrès international des bibliothécaires. Allemagne. Autriche-Hongrie. France. Grande-Bretagne. Italie. — **Chronique bibliographique**: Anciens catalogues de bibliothèques. Nouveaux répertoires bibliographiques. Bibliographie de Calvin. Bibliographie liturgique. Bibliographie du féminisme. Les annuaires du Tarn. Le journal de la librairie autri-

chienne. — Comptes rendus et livres nouveaux: *Revue* spéciales. Alexandre Tuetey, Répertoire général des sources manuscrites de l'Histoire de Paris pendant la Révolution française (H. S.) Dr. Joseph Alex. Freih. von Helfert, Mittheilungen der dritten (Archiv-) Section der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale (H. S.) Archivalische Zeitschrift, neue Folge, VIII. (H. S.) Catalogue d'une bibliothèque de droit international et sciences auxiliaires (H. S.) Moïse Schwab, Répertoire des articles relatifs à l'histoire et à littérature juives parus dans les périodiques de 1783 à 1898 (H. S.) L. Lizan, Bibliographie générale du département des Alpes-Maritimes (H. S.) Louis Lafont de Sentenac, Bibliographie ariégeoise (H. S.) Hjalmar Pettersen, Bibliotheca Norvegica (Bernhard Lundstedt.). Bibliotheek der Universiteit van Amsterdam; catalogus der Handschriften (H. S.) Dr. E. Schill, Anleitung zur Erhaltung und Ausbesserung von Handschriften durch Zapon-Imprägnirung; Dr. O. Posse, Handschriften-Konzervirung nach den Verhandlungen der St.-Gallener und Dresdener Konferenzen (C. Schmidt.)

Revue des Bibliothèques. X. évfolyam 1—3. füzet (1900 január-márczius.) L. *Barrau-Dihigo*, Notes sur l'Archivo histórico nacional de Madrid. — Émile *Picot*, Des Français qui ont écrit en italien au XVI. siècle (folytatás.) — Léon G. *Pélissier*, Inventaire sommaire des papiers de Pierre-Daniel Huet à la Bibliothèque Laurentienne de Florence (vége.) — Chronique des bibliothèques: Allemagne. Belgique. États-Unis. France. Italie. — Congrès international des bibliothécaires. Congrès international de bibliographie. — Melléklet: Maurice *Dumoulin*, Catalogue des incunables de la Bibliothèque de Roanne. — 4—6 füzet. (1900 április-június) J. *Laude*, Les bibliothèques universitaires allemandes. — E. *Bloch*, Inventaire et description des miniatures des manuscrits orientaux conservés à la Bibliothèque nationale (folytatás.) — Émile *Picot*, Des Français qui ont écrit en italien au XVI. siècle (folytatás.) — Chronique des bibliothèques: Allemagne. France.

Rivista delle Biblioteche et degli Archivi. XI. évfolyam 2—3. szám. Luigi *Colini-Baldeschi*, Appunti di storia marchigiana. — Ippolito *Isola*, La Biblioteca Civica Berio. — Guglielmo *Volpi*, Codici pistoiesi. — Pietro *Vigo*, Una lettera inedita di F. D. Guerrazzi ed un'altra pure inedita di Francesco Bonaini al dott. Antonio Mangini di Livorno. — Ercole *Sola*, Varianti lezioni del Codice Estense contenente i dieci libri dell'architettura di Marco Vitruvio Pollione. — Demetrio *Marzi*, Documenti per la storia della Romagna toscana. — Le biblioteche italiane. — Necrologie: Gaudenzio Claretta (*Antonio Manno*). — 4—6. szám. L. A. *Cervetto* La introduzione della stampa in Genova ed i primi tipografi geno-

vesi. — Lodovico *Frati*, Un poema ignoto d'imitazione ariostesca. — Giuseppe *Lumbroso*, Ia corrispondenza inedito di Gaetano Marini e Lodovico Baille. — Guido *Biagi*, Un nuovo tipo di Biblioteche popolari. — Francesco *Massera*, Di un importante manoscritto di antiche rime volgari. — Demetrio *Marzi*, Documenti per la storia della Romagna toscana. — Curzio *Mazzi*, Le carte di Pietro Giordani nella Laurenziana. — Guglielmo *Volpi*, Una nota di libri posseduti da Lorenzo il Magnifico. — Rivista bibliografica: Bibliotheca hagiographica latina antiquae et mediae aetatis ediderunt socii Bollandiani (G. Mercati.)

A MAGYAR BIBLIOGRAFIÁI IRODALOM AZ 1900-ÍK ÉV ELSŐ FELÉBEN.

Összeállította: KOVÁTS LÁSZLÓ.¹

ÁGOTHA ANTAL. A szilágy-somlyói kaszinó-egylet könyveinek jegyzéke. Szilágy-Somlyó, é. n. (1900.) Bölöni Sándor. 8-r. 39 l.

BIBLIOTHEKS-CATALOG der belletristischen Werke. Militär-Wissenschaftlicher u. Casino-Verein in Komorn. Komárom, 1900. Hungária kny. 8-r. 40 l.

BÜCHER-KATALOG des Arbeiter-Lese- und Bildungs-Vereines in Fehértéplom. 1899. Fehértéplom, é. n. (1900.) Wunder Gyula. 8-r. 46 l.

BÜCHERKATALOG der Schülerbibliothek der Hermannstädter Oberrealschule. Nagy-Szeben, é. n. (1900.) Krafft V. 8-r. XVIII l.

BÜCHERVERZEICHNISS der Bibliothek des Vereines der Buchdrucker u. Schriftgiesser Pressburgs. Pozsony, 1899. Wigand F. K. 8-r. 32 l.

CATALOG der Officiers-Bibliothek des k. u. k. Infanterie-Regiments Erzherzog Friedrich No 52. in Fünfkirchen. Pécs, 1900. Pécsi irod. és nyomda r. t. 8-r. 2, X, 2, 52 l.

CZAKÓ ELEMÉR. Az orsz. magy. iparművészeti múzeum és iskola könyvtárának címjegyzéke. Budapest, 1900. Franklin-társ. 8-r. XV, 246 l.

CZÍMJEGYZÉKE, A budapesti II. kerületi népkönyvtár —. IV. füzet. Az 1897—99. évi gyarapodás. Budapest, 1900. Bichler J. 8-r. 48 l.

CZÍMJEGYZÉKE, A budapesti (budai) tanító-egyesület alapszabályai, a könyvtár — s egyéb szabályok. Budapest, 1900. Bichler J. 8-r. 38 l.

CZÍMJEGYZÉKE, A ferenczvárosi polgári kör könyvtárának —. Budapest, 1900. Hunyadi Mátyás kny. 8-r. 22 l.

CZÍMJEGYZÉKE, A szamosújvári társalkodó egyelet könyvtárának —. Szamosújvárt, 1900. Todorán Endre. 8-r. 40 l.

FÜGGELÉKE, A m. kir. József-műegyetem könyvtára 1893-ik évben kiadott, szakok szerint rendezett címjegyzékének —. Budapest, 1900. Werbőczy kny. 8-r. 4, 109 l.

GLÜCK SOMA. Magyar könyvészet 1899. (Magyar könyvkereskedők évkönyve. X. évf.) Budapest, 1900. Pallas kny. 8-r. XCVIII, 328 l. 1 arckép.

¹ Új rovatot nyitunk meg folyóiratunkban, melynek czélja a hazai bibliografiai irodalom terén megjelent könyvek, s a folyóiratokban, értesítőkben, napilapokban s egybeült elszórt értekezések és egyéb dolgozatok, könyv-lajstromok stb. pontos címét ismertetni meg olvasóinkkal. Az első közlemény a jelen év első felének termékeit öleli fel; a további füzetekben mindig a megelőző évnegyed termékeinek címei lesznek közölve.

HELLEBRANT ÁRPÁD. A magyar filológiai irodalom 1899-ben. Különlenyomat az Egyet. Phil. Közlönyből. Budapest, é. n. (1900.) Franklin-társ. 8-r. 425—534 l.

HELLEBRANT ÁRPÁD. Néprajzi könyvészet 1899-ből. (Ethnographia XI. évfolyamában.) Budapest, 1900. Hornyánszky Viktor. 8-r. 236—239, lap. 283—288. lap.

HOLCZINGER IMRE. A nagy-károlyi róm. kath. főgimnázium tanári könyvtárának lajstroma. (A kegyes-tanítórend nagy-károlyi főgimn. 1899—1900. évi értesítőjében.) Nagy-Károly, 1900. Sarkadi N. Zsigmond. 8-r. 3—55 lap.

HORVÁTH GYÖRGY. A kecskeméti róm. kath. főgimn. tanári könyvtárának czímjegyzéke. Kecskemét, 1900. Szilády László. 8-r. 4, 42 l.

JEGYZÉKE, A keszthelyi m. kir. állami polgári leányiskola könyvtárának —. (A keszthelyi polg. leányiskola 1899—1900. évi értesítőjében.) Keszthely, 1900. Farkas János. 8-r. XXXI, 1 l.

JEGYZÉKE, A kézdíváshelyi kaszinó könyvtárában levő könyveknek, írók szerint, betűrendes sorban összeállított —. Kézdí-Vásárhely, 1899. Ifj. Jancsó Mózes. 8-r. 62 l.

JEGYZÉKE, A kaposvári hivatalnokok társaskörének könyvtári —. Kaposvár, 1900. Özv. Jancsovits Gyuláné. 8-r. 14 l.

JEGYZÉKE, A lovász-patonai olvasó-kör könyvtárának —. Pápa, 1900. Főiskolai kny. 8-r. 23 l.

JEGYZÉKE, A nagy-kanizsai izr. hitközség által fentartott elemi, polgári fin- és felső kereskedelmi iskola tanári könyvtárának —. Nagy-Kanizsa, 1900. Weiss L. és F. 8-r. 25 l.

JEGYZÉKE, A »Nagyváradí Népkönyvtár« váraljai osztályának —. Nagyvárad, 1900. Neumam Vilmos. 8-r. 66 l.

JEGYZÉKE, Az orosházi kaszinó összes könyveinek —. 1898. Gyula, 1899. Dobay János. 8-r. 34 l.

JEGYZÉKE, A pápai ev. ref. főiskolai ifjúsági képzőtársulat könyvtárának —. Pápa, 1900. Főiskolai kny. 8-r. 99 l.

JEGYZÉKE, A szombathelyi alsófoku ipariskola könyvtárának —. (A szombathelyi alsófoku ipariskola 1899—1900. évi értesítőjében.) Szombathely, 1900. Seiler Henrik utódai. 8-r. 30—49 l.

JEGYZÉKE, A szombathelyi polgári és kereskedelmi iskola tanári könyvtárának —. (A szombathelyi polg. és felső kereskedelmi iskola 1899—1900. évi értesítőjében.) Szombathely, 1900. Seiler Henrik utódai. 8-r. 12—33 lap.

KATALOG der Officiers-Bibliothek des k. u. k. Infanterie-Regiments Kaiserin u. Königin Maria Theresia Nro 32. Supplement zum Katalog vom Jahre 1892. Budapest, 1900. Valter Ernő. 8-r. 28 l.

KATALÓGUSA, A IX. szakosztály könyvtárának —. 1900. Kereskedelemügyi m. kir. miniszterium. Budapest, 1900. Heisler J. 8-r. 29 l.

KÖNYVJEGYZÉKE, A budapesti V. ker. áll. főgimnázium ifj. könyvtárának —. Budapest, 1900. Pesti kny. 8-r. 116 l.

KÖNYVJEGYZÉKE, A Budapest IX. kerületi (soroksári-úti) nép- és iskolai könyvtár alapszabályai és —. Budapest, 1900. Hunyadi Mátyás kny. 8-r. 44 l.

KÖNYVJEGYZÉKE, A gyulai iparos ifjúság önképző együletének — és könyvtárszabályai. Gyula, 1899. Dobay János. 8-r. 12 l.

KÖNYVJEGYZÉKE, A resiczabányai általános olvasó-egyesület könyvtárának —. IV. kiadás. — Katalog der Bibliothek des Resiczaer allg. Lesevereines. Resicza, 1899. Eisler József. 8-r. 66 l.

KÖNYVJEGYZÉKE, A székesfejérvári felsővárosi olvasó-kör —. Székesfejérvár, 1900. Számmer Imre. 8-r. 15 l. Ára 30 fillér.

KÖNYVTÁRJEGYZÉKE, A vasvári kaszinó első —. Szombathely, 1900. Egyházmegyei kny. 8-r. 13 l.

KÖNYVJEGYZÉKE, A zilahi iparos-olvasóegylet könyvtárának —. Zilah. 1900. Seres Samú. 8-r. 56 l.

KÖNYVTÁRJEGYZÉKE, A szegzárdi kereskedelmi kaszinó —. Szegzárd, 1900. Ujjalussy Lajos utóda Molnár Mór. 8-r. 8 l.

KÖNYVTÁRKATALÓGUSA, A budapesti kir. orvosegyesület —. (Folytatás 1899-ben.) Budapest, 1900. Pesti Lloyd kny. 8-r. 39 l. Melléklet a budapesti kir. orvosegyesület 1899-iki évkönyvéhez.

KÖNYVTÁRSZABÁLYZATA, A m. á. v. altiszti-kör — és jegyzéke. Szeged, 1900. Traub B. és trsa. 8-r. 16 l.

MARTINEK BÉLA. A makói kaszinó könyvtárában levő könyvek cím-jegyzéke az 1900. évben. Makó, 1900. Gaál László. 8-r. 36 l.

MOINÁR BÉLA. A kőszegi Szent-Benedekrendi kath. gimnasium tanári könyvtára. (A Szent-Benedekrend kőszegi kath. gimn. értesítőjében 1899—1900.) Kőszeg, 1900. Feigl Frigyes 8-r. 5—108. l.

NACHTRAG I. zum Katalog d. Bibliothek des militär-wissenschaftlichen Vereins zu Hermannstadt vom Jahre 1897. Nagy-Szeben, 1900. Steinhaussen T. utóda. 8-r. 32 l.

PERES SÁNDOR. A magyar kisednevelés irodalma. Budapest, 1900. Rózsa Kálmán és neje. 8-r. 225 l. Ára 1 frt.

PÓTJEGYZÉKE. A »Magyar vasúti és hajózási klub« szépirodalmi könyvtárának —. Budapest, 1900. Markovits és Garai 8-r. 35 l.

PÓTJEGYZÉKE. A zentai »Kaszinó-egylet« könyvtárának —. Zenta, 1900. Kabos Ármin. 8-r. 4 l.

SERÉDI DÉNES. A pannonthalmi Szent-Benedekrend tulajdonát képező pápai házi- és tanári könyvtár jegyzéke. (Pápai kath. gymnasium értesítője 1899—1900.) Pápa, 1900. Főiskolai kny. 8-r. 9—84 l.

SULICĂ, NICOLAE ȘI GERDA GEORGE. Catalogul bibliotecii societății de lectură »Joan Popasu« dela gimn. grego-orient. român din Brașov. Brassó, 1900. Mureșianu Aurél. 8-r. 32 l.

SZABÁLYZAT, A m. kir. kereskedelmi múzeum nyilvános könyvtárának ügykezelésére és használatára vonatkozó —. Budapest, 1900. Márkus Samu. 8-r. 12 l.

TÖRTÉNETI KÖNYVTÁR. (Századok XXXIV. évfolyamában) Budapest, 1900. Athenaeum. 8-r. 378-ik lap; 475—478. lap; 568—572. lap.

VÁRDAI SZILÁRD. Az orsz. nagy. kir. mintarajziskola és rajztanárképző könyvtárának címjegyzéke. Budapest, 1900. Franklin-társ. 8-r. 364 l.

VÖRÖS PÁL. A debreczeni m. kir. gazdasági tanintézet könyvtári címjegyzékének kiegészítő füzetek az 1896, 1897, 1898, 1899. évi beszerzésekkel. Debreczen, 1900. Városi kny. 8-r. 29 l.

A GUTENBERG-JUBILEUM.

Mainzban Ernő Lajos hesseni nagyherczeg védnöksége alatt ez év június havában zajlottak le a Gutenberg János ötszázados születésnapja alkalmából rendezett ünnepségek. Bár ez első sorban a nyomdászok ünnepe volt, azért Mainz városa is mindent elkövetett, hogy ez ünnepség minél fényesebb legyen. Nem elégedett meg a külsőségekkel, a diszítések izléses csoportosításával, hanem nagyszabású kiállítás, akadémiái ünnep, történelmi díszmenet keretében áldozott a nyomdászat feltalálójának: Gutenberg János emlékének. A mainzi ünnepségek június 23-ikán kezdődtek a tipografiai kiállítás megnyitásával, mit az egykori választó-fejedelmi kastélyban rendeztek. E kiállítás felölelte a sokszorosító ipar terén feltalált összes újításokat. A régi, fába metszett kínai soroktól kezdve a szedőgépekig, az egyszerű sajtótól az önberakó gyorsajtókig, az ósdi betüktől az óránként 8000 betűt öntő gépig bemutattak itt minden vívmányt, hogy feltűntessék ama haladást, mit a nyomdászat a feltalálása óta lefolyt ötödfél század alatt elért. A gépek, segédeszközök mellett külön csoportot képeztek a nyomtatványok. Bemutatták itt a legrégibb nyomtatványokat is: a kínai vászondarabokat, melyekre fametszetek vannak nyomva. Külön helyezték el a legérdekesebb biblia-kiadásokat, míg a modern nyomtatványok között hely jutott a magyar nyomdászatnak is. hol a Pesti könyvnyomda részvénytársaság, az Athenaeum. Franklin-társulat, továbbá a budapesti könyv- és könyomda főnökök egyesülete mutatták be egyes érdekesebb kiadványaikat. A kiállítás kiegészítését képezték a festékgyárak csoportja, hol a frankfurti Gebrüder Schmidt gyár kiállította ama magyar lapokat is, melyek e gyár festékeivel nyomatnak, továbbá a vakok részére készített dombornyomású könyvek s hangjegyek.

A tulajdonképeni ünnepség Szent-János-napján, június 24-ikén volt, a városi csarnokban. Ez akadémiái ünnepen az emlékbeszédet a lipcsei dr. Kössler Albert tartotta. (Megjelent *Festrede zur Fünfhundertjährigen Geburtsfeier Johannes Gutenbergs, gesprochen in Mainz am 24. Juni 1900* cím alatt.) Az emlékünnepeélyről Gutenberg szobra elé vonultak, hol a küldöttségek koszorúikat helyezték el.

Június 25-ikén volt a történelmi díszmenet, melyben Gutenberget, kortársait és az utókornak Gutenberg előtti hódolatát mutatták be. A kello érzékkel, ügyesen összeállított menetben, külön kocsiában, egy fiatal hölgy Tipografiát ábrázolta, ki körül Gutenberg tanítványai: Fust, Schöffer, Pfister és Mentel csoportosultak. A koci után 25 nyomdász-tanuló, fekete köntösben, mellükre varrt egy-egy nagy betűvel Gutenberg 25 betűjét, a mozgó ABC-t ábrázolta. A mesterdalnokok után a reformátorok: Hutten, Sickingen és Luther vonultak fel, míg a mainzi katolikus biblia előállítói: Diemberger, Fadito, Woensen rajzoló és Fadán Péter nyomdász Albert

brandenburgi nagyherceg körül állottak. Külön kocsikon mutatták be a költészet, modern tudományok, művészet és a könyvkereskedelem hódolatát.

Ez ünnepségen hazánkat a budapesti könyv- és könyomda főnökök egyesülete képviselte, kiknek megbízottai: Emich Gusztáv egyesületi elnök, Hirsch Lipót alelnök és Zilahy Simon titkár hódoló feliratot nyújtottak át Mainz városa főpolgármesterének. A lendülettel megírt felirat, mely nagy vonásokban megemlékezik arról, miként fejlődött hazánkban a nyomdászat, hártya-lapon, a Korvin-kódexek stílusában van kiállítva és szimbolikus festménnyel van díszítve. A szöveg angolszász betűkkel, arany nyomással, a német rész apróbb betűkkel szelvetképen van előállítva. Az üdvözlő iratot Gutenberg szobra, továbbá az irodalmat, tudományt és nyomdászatot jelképező alakok díszítik. Az allegorikus kép R. Hirsch Nelli festőművész műve.

E nagyszabású mainzi ünnepség mellett külön ünnepelt Lipcse. München, Göttinga és a svéd Goeteborg, mely utóbbi helyeken ép úgy, mint Bécsben, nyomtatvány-kiállítások is voltak.

Ez alkalomból a német irodalomban is számos, érdekes alkalmi mű jelent meg. Ezek közül különösen kiemelendő a *Festschrift zur Gutenbergfeier. Untersuchungen zur Geschichte des ersten Buchdruckes.* (Berlin, A. Ascher & Co.) kiadása, továbbá a *Zeitschrift für Bucherfreunde* III. évf. 1900. 11/12. számában Meisner Henrik dr. és Luther Johannes dr.-tól *Die Anfänge der Buchdruckerkunst* című értekezés.

A közművelődés ez ünnepélyét hazánkban is több helyen ülték meg.

Igy a budapesti nyomdászok június 24-ikén a fővárosi vigadó dísztermében tartották meg e jubileumot, melyen a Magyar Tudományos Akadémiát Szily Kálmán főtítkár képviselte. Az egyesült budapesti nyomdász dalkörök alkalmi dala végeztével Groszmann Miksa mondott elnöki megnyitót. Ezután Morocz Jenő Gutenberg című költeményét szavalta Gabzán József. Majd dr. Vázsonyi Vilmos szólt a betű hatalmáról, hatásáról, míg dr. Dézsi Lajos felolvasásában Gutenbergről, a nyomdászat fejlődéséről és magyarországi térhódításáról emlékezett meg. Végül Bokányi Dezső a munkás nép szellemében a nyomdászat jövőbeli feladatáról beszélt.

Az ünnepély rendező bizottsága ez alkalomból *Gutenberg-Album*-ot adott ki, melyet Novitzky N. László szerkesztett. A Krausz S. és Társa kiadásában megjelent, három íves füzetben Beöthy Zsolt, Békefi Remig és mások aforizmákban emlékeznek meg a nyomdászat eredményeiről, sikereiről, míg Hellebrant Árpád a nyomdászat terén működött magyarokról, Leitner Pál az első magyar szedőgépről, Novitzky N. László pedig az írás történetéről írnak, csoportosítva az eddig ismert adatokat. Ezenkívül van az albumban több érdekes visszaemlékezés, néhány csinos vers és 20-nál több illusztráció. Így meg van az albumban többek közt hasonmásban a 42-soros biblia első lapjának

egy részlete, Gutenberg Chatolicon-jának kolofonja. Gutenberg 1454-ben Mainzban nyomott füzetének: *Eyn manug d'cristeheit widd' die Durke* című lapja, Schöffer 1454. évi zsoltárkönyvének egy részlete, Schöffer 1462-iki mainzi bibliájának első oldala, továbbá az első magyar nyomdatermék: a Budai krónika utolsó lapja, egy Attavantes által festett Korvin-kódex kisebbített címlapja (eredetije a Magyar Nemzeti Múzeumban) és Tótfalusi Kis Miklós sírja a kolozsvári temetőben.

Ünnepi számot adott ki a könyvnyomdászok szakkörének hivatalos közlönye: a »Grafikai Szemle« is. Ebben leginkább csak alkalomszerű gondolatok vannak, köztük Emich Gusztáv, Ballagi Aladár, Concha Károly emléksorai, míg Firtinger Károly Gutenberg egy állítólagos nyomdatermekről ír, bemutatva hasonmásban a »Missale speciale« kezdő oldalának első öt sorát.

A vidéken először a kassai nyomdászok ünnepelték Gutenberg emlékeztétét. Pünkösd első napján (június 3.) emlékünnepelet rendeztek, mely alkalommal emléklapot is szerkesztettek, melybe Bubics Zsigmond püspök, dr. Takács Menyhért, Péchy Zsigmond főispán, ifj. Kemény Lajos és mások irtak alkalmi sorokat.

Temesvárott a nyomdászok nyomtatvány-kiállítással kapcsolták össze ünnepségüket és kiadtak egy német emléklapot, *1400—1900 Festschrift der Johanni-feier zur 500 jähr. Geburt Joh. Gutenbergs* cím alatt, melynek első oldalát Gutenberg képe díszíti. Tartalma néhány lendületes bevezető sortól eltekintve Gutenberg életrajza és működésének méltatása, továbbá országonként csoportosítja a nyomdászat elterjedésére vonatkozó adatokat, végül megemlékezik a magyarországi nyomdákról, különösen kiemelve a temesváriakat.

Marosvásárhelyt a nyomdászok június 17-ikén megtartott ünnepélyüket betüversennyel kötötték egybe.

Ezenkívül élénk érdeklődés mellett ünnepeltek Eperjes, Nagy-Kanizsa, Pozsony, Nagyvárad, Arad, Kolozsvár, Szolnok, Győr, Nagy-Becskerek, Debreczen, Szeged és más városok nyomdászhai. mindenütt emlékbeszédekben megemlékezve Gutenberg korszakalkotó találmányáról, működéséről, a nyomdászat fejlődéséről és különösen hazánkban való elterjedéséről.

Bár nem tartozik az ünnepségek sorozatához, mégis célszerűnek véljük megemlíteni, hogy a múzeumok s könyvtárak országos főfelügyelősége által ez év nyarán rendezett második könyvtártani tanfolyamon Varjú Elemér a könyvismerettani (bibliológiai) előadások során tüzetesen méltatta Gutenberg érdemeit és a nyomdászat elterjedését, behatóan foglalkozva a hazánkbeli nyomdászat történetével, különösen ennek érdekesebb jelenségeire utalva.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

A kolozsvári egyetemi könyvtár új igazgatója. A kolozsvári Ferencz-József tudomány-egyetem könyvtáránál dr. Ferenczi Zoltánnak a budapesti kir. magy. tudományegyetemi könyvtár igazgatójává történt kineveztetése folytán megüresedett igazgatói állásra Ő cs. és ap. kir. felsége *dr. Erdélyi Pál* magy. nemz. múzeumi könyvtári segédőrt nevezte ki. A kinevezésről szóló legfelsőbb kézirat így hangzik :

Vallás- és közoktatásügyi magyar miniszterem előterjesztésére dr. Erdélyi Pál budapesti magyar nemzeti múzeumi könyvtári segédőrt a Nevemet viselő kolozsvári tudomány-egyetem könyvtárának igazgatójává, a rendszeresített illetményekkel kinevezem.

Kelt Ischlben, 1900. évi augusztus hó 3-án.

Ferencz József s. k.

Dr. Wlassics Gyula s. k.

*

Erdélyi Pál 1864 február 12-ikén született Sárospatakon. Középiskolai tanulmányait Komáromban és Budapesten végezte s 1882-től a budapesti egyetem bölcsészeti karának előadásait hallgatva, megszerezte a bölcséleti doktori címet és a középiskolai tanári képesítést. 1886-ban a Magyar Nemz. Múzeum könyvtárának szolgálatába lépett; 1889-ben gyakornokká, 1893-ban asszisztenssé, 1894-ben segédőrré neveztetett ki, s ez utóbbi minőségében a kéziratár vezetésével bízott meg. Ez állásával járó egyik legkedvesebb kötelességének tekintette a Magyar Nemz. Múzeum könyvtárában levő irodalmi emlékek tudományos feldolgozását és ismertetését. Ilyen tárgyú dolgozatainak nagy része a Magyar Könyvszemlében jelent meg s ugyanitt tette közzé a British Museum könyvtáráról s az 1897-ik évi londoni bibliografiai kongresszusról szóló dolgozatait is. Munkatársa volt e mellett a legelőkelőbb irodalomtörténeti folyóiratoknak és vállalatoknak. Főművei: *Fáy András élete és művei* (1890.), *Énekeskönyveink a XVI. és XVII. században* (1899) és *Balassa Rálint* a Magyar Tört. Életrajzok 1899-ik évi folyamában. Új állása, melyre a Magyar Nemz. Múzeum könyvtárának és a Magyar Könyvszemle szerkesztőségének jó kívánságai is kísérik, kétség nélkül bőséges alkalmat fog nyújtani, hogy folytathassa eredményes tevékenységét a hazai könyvtárügy és irodalomtörténet javára.

Kinevezés. A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr ö nagyméltósága *Czeizel Ignác* budapesti m. kir. tudományegyetemi könyvtári gyakorlatot az Országos Iparművészeti Múzeum könyvtárához segédkönyvtárnokká nevezte ki.

Vidéki könyvtárak állami segélyezése. A múzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelősége által kidolgozott tervezet alapján a múzeumok és könyvtárak orsz. tanácsa javaslatára a nm. vallás- és közoktatásügyi miniszterium az 1900. évre a következő segélyeket engedélyezte vidéki könyvtárak részére: Árva vármegye közönségének az *alsó-kubini* Csaplovits-könyvtár rendezésére 800 koronát, az *aradi* Kölcsey-egyesületnek az Atzél-könyvtár vételárának törlesztésére 1000 koronát, *Besztercebánya* szab. kir. város közönségének a városi múzeum könyvtárának gyarapítására 500 koronát, a *budai* könyvtár-egyesületnek könyvtára gyarapítására 600 koronát, a *halasi* ev. ref. egyháztanácsnak az ev. ref. főgimnázium könyvtárának rendezésére 1000 koronát, a hontvármegyei múzeum-társulatnak *ipolysághi* múzeuma könyvtárának gyarapítására 400 koronát, *Kassa* sz. kir. város közönségének a kassai múzeum könyvtára nyilvánossá tételének céljára 20,000 korona rendkívüli segély első részletéül 15,000 koronát, *Kecskemét* th. város közönségének a városi könyvtár gyarapítására 600 koronát, a *nagybányai* múzeum-egyesületnek a városi múzeum könyvtárának gyarapítására 300 koronát, a *pozsonyi* Toldy-körnek könyvtára gyarapítására 1000 koronát, *Pozsony* sz. kir. város közönségének a városi nyilván. könyvtár gyarapítására 2000 koronát, *Selmecz- és Bélabánya* sz. kir. város közönségének városi könyvtár gyarapítására 500 koronát, a *szabadkai* közkönyvtár- és múzeumegyesületnek könyvtára gyarapítására 400 koronát, a *szatmári* Kölcsey-körnek könyvtára gyarapítására 300 koronát, a vasvármegyei kultur-egyesületnek *szombathelyi* könyvtára gyarapítására 1000 koronát, a *tiszafüredi* múzeum- és könyvtárgyletnek könyvtára gyarapítására 600 koronát, a *túrócz-szentmártoni* múzeumi tóttársaságnak könyvtára gyarapítására 600 koronát. A vidéki nyilvános könyvtáraknak juttatott államsegély összege tehát ez évben 27,200 koronát tesz ki.

A második könyvtárnoki tanfolyamon, melyet a múzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelősége a Magyar Nemz. Múzeumban f. évi július 15—31-ikéig rendezett, s melynek tervezetét főbb vonásaiban folyóiratunkban már közöltük, mint a főfelügyelőség meghívottjai a következők vettek részt: *Bellai József* városi levéltárnok Temesvárról, *Gallasz Nándor* Árva megye könyv- és levéltárnoka Alsó-Kubinból, *Horváth János*, a vasvármegyei kultur-egyesület központi könyvtárnoka Szombathelyről, *Richter Ede* ideiglenes városi levéltárnok Selmeczbányáról, *Schleiminger Jenő* róm. kath. segédlelkész Kassáról, *Sokolik András* a múzeumi tót-társaság titkára Turóc-Szent-Mártonból, dr. *Szilády Károly* városi levéltárnok Kecskemétről, dr. *Thury József* főgimn. tanár és könyvtárnok Halasról, *Tömörkény István* a Somogyi-könyvtár könyvtárnoka Szegedről, *Váró Ferencz* főgimn. tanár és könyvtárnok Nagy-Enyedről. Ezekon kívül — részben önkéntes jelentkezésük alapján, — részt vettek a tanfolyamon: dr. *Kóródy Péter* theol. tanár, a gyula-

fejérvári Batthyány-könyvtár őre, *Krasznai István* fővárosi elemi isk. tanító. *Kumlík Emil* miniszteri segédtitkár, *Naményi Lajos* biztosítási hivatalnok. *Rombay Dezső* a m. kir. mezőgazdasági múzeum őre és *Zöldy Ernő* grófi könyvtárnok Tataróól.

A M. Nemzeti Múzeum könyvtára a párisi nemzetközi kiállításon a magyar történelmi pavillonban, igen szépen volt képviselve. Kiküldetett 8 db. oklevél, 9 dr. kézirat és 37 db. nyomtatvány, mindmegannyi a magyar politikai és művelődési történet beszédes emléke. A kiállított emlékeknek szakszerű leírása a történelmi kiállítás gondnal szerkesztett katalógusában — Catalogue de l'Exposition historique installée dans le Pavillon de la Hongrie (Páris, 1906. I. 8-adrét) — olvasható. Ezekenkívül az iparművészeti csoportban a m. nemz. múzeumi könyvtárból ki volt állítva 18 db. könyv, mint a múlt század végi és jelen század eleji magyarországi könyvkötészet jellemző darabjai.

A párisi könyvtári kongresszusok. A párisi nemzetközi kiállítás alkalmából augusztus 16-ikától 18-ikáig tartott bibliografiai és aug. 20-ikától 23-ikáig tartott könyvtárnoki kongresszuson Magyarország és a Magyar Nemz. Múzeum képviselőjében dr. *Esztegar László* magy. nemz. múzeumi könyvtári asszisztens vett részt s mint hivatalos képviselő mindkét kongresszuson az alelnökök közé választatott. A könyvtárnoki kongresszuson részt vett még Magyarországról dr. *Récsey Viktor*, a pannouhalmi szent-benedek-rendi közp. főkönyvtár igazgatója s be volt még jelentve dr. *Ferenczi Zoltán*, a budapesti egy. könyvtár igazgatója is, a ki azonban akadályozva volt a megjelenésben. Dr. *Esztegar László* jelentéseit folyóiratunk is közölni fogja.

A pozsonyi városi közkönyvtár. A hazai könyvtárügyben újabban beállott mozgalommal egyik legörvendetesebb jelenségeként üdvözölhető a pozsonyi városi közkönyvtárnak f. évi október 1-én egyelőre ideiglenes helyiségben történő megnyitása. Ezt a nevezetes mozzanatot évekre visszanyúló törekvések és kísérletezések előzik meg, melyekről alkalomadtán részletesebben is meg fogunk emlékezni. A beállott kedvező fordulat annak az energikus és céltudatos munkának köszönhető, a mit a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelősége és Pozsony város hatósága karöltve végeztek az országos jelentőségű közművelődési intézmény létrehozásában. A véglegesen megállapított állami és városi támogatás most már biztosítja a könyvtár virágzását, s tekintve az ügy fontosságát, csak üdvözölni lehet úgy a múzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelőségét, mint Pozsony város közönségét az elért szép eredményért. Az új könyvtár vezetője *Kumlík Emil dr.* lesz, a kit Pozsony város törvényhatósági bizottsága közelebből választott meg a könyvtárnoki állásra.

A vizsolyi biblia könyvkötője. A Magyar Könyvszemle 1890-ik évi folyamában *Szilágyi Sándor* a vizsolyi biblia könyvkötőjéül *Endtner Mihály* kassai kompaktort mondja. Nem tudom, ügyet vetettek-e a dologra a magyar könyvkötő-ipar történetének kutatói s jutottak-e ezen a nyomon eredményre? A kutatást meg fogja könnyíteni az alább közölt adalék, mely Kassa város levéltárából került ki. *Endtner Mihály Nürnbergben* született s Szent-Sebaldus templomában keresztelték meg 1553. április hó 29-ikén.

Magyarországba 1586-ban vándorolt be, úgy látszik, mint zsoldos katona. Ez alkalommal *Mayer Lénárd* nürnbergi könyvkötő megbízta Endtner Mihályt, a ki »*ein buchbinder und kriegsman*,« hogy Mayer volt legényén, ha reáakad, 3 frt adósságot vegyen meg. A legény neve Aigennagel Lenhardt szintén nürnbergi születésű és Mayernek 36 hétig dolgozott. Az erről szóló okiratokat 3922., 3927., 3938. szám alatt Kassa városa nyilvános levéltára őrzi. S lehet, hogy Kassa város egykorú jegyzőkönyveinek kötése is Endtner kezemunkája.

Kemény Lajos.

A kolozsvári Kalazantinumról. A »Kalazantinum« című folyóirat IV. évfolyamának 9. számában a szorgalmas Lukinich Imre közli a kolozsvári *Kalazantinum* könyvtárában levő ritkább magyar vonatkozású művek jegyzékét. Az ismertetett munkák közt két unikum van. Az elsőt: *Drey schöne geistliche Lieder.* (Nagy-Szeben, 1619.) Lukinich már a Magyar Könyvszemle múlt évi folyamában ismertette, a másíknak, egy XVI. századi históriás éneknek leírását legközelebb adjuk. E kettőn kívül a könyvtár érdekességei közül felemlítjük a következőket: *L. Curtius. Az Nagy Sándornak Historiái.* (Debreczen, 1619.) RMK. I. 485. (Csonka.) — *Szent Biblia, fordította Káldi György.* (Bécs, 1626.) RMK. I. 551. — *Hodvegus.* (Pozsony, 1637.) RMK. I. 673.

Vidéki szerzetesi könyvtárainknak követendő példáiul figyelmébe ajánljuk a Lukinich közlését.

VÁLTOZÁSOK.

a magyarországi nyomdáknál 1900 július 16-ikától szeptember 15-ikéig.

(Az egy csillaggal jelölt nyomdák hatóságilag nincsenek bejelentve. A két csillaggal jelöltek megszűntek.)

Brassó:

Gabony Vilmos (azelőtt Schlandt).

Budapest:

Angló-nyomda (Tul. Grünfeld Lipót.)

VIII., Baross-u. 47.

Böhm Lajos.

IV., Királyi Pál-u. 6.

Csapó Kálmánné.

VIII., Baross-u. 66—68.

Deutsch Mózes.

VII., Dob-u. 3.

Eckstein Bernát és fia

utóda Elek Lipót.

VII., Kertész-u. 37.

**Friedländer Schoel.

VI., Uj-u. 21.

Gansel Zsigmond.

VI., Szerecsen-u. 7.

Goldschied Alfréd.

X., Jászberényi-út. 1.

*Halász Armin.

VI., Dávid-u. 1/B.

**Klopfer Samu.

VII., Kazinczy-u. 35.

Laufer Jakab Leib.

VIII., Újvárosház-u. 5.

Leopold Mihály.

VI., O-u. 8.

Lőrincz János.

X., Gyűjtőfogház.

**Lőrincz Károly.

X., Gyűjtőfogház.

Luszt Sándor.

IV., Váci-u. 44.

Schwarz Lajos.

V., Arany János-u. 14.

Stern Adolf.

VII., Vörösmarty-u. 14.

Szántó József.

VI., Uj-u. 21. sz.

Deés:

Bernát Nándor.

Kassa:

**Ries Lajos.

Vitéz A.

Kolozsvár:

Weinstein Béni.

Kun-Szent-Miklós:

**özv. Bors Károlyné.

*Schwartz Lipót.

Pozsony:

Blau Vilmos.

Szeged:

*Czapik Gyula.

Temesvár:

Patria nyomda. (Tul. Csá-

táry Rezső és ifj. Ádám

Ferenecz.)

Torda:

**Berta Sámuel és Társa.

A Magyar Könyvszemle új folyama.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára 1893-ban a Magyar Könyvszemle új folyamát indította meg.

A folyóirat, mint a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának hivatalos kiadványa s a magyar bibliográfia egyedüli szakközlőnye, 1876 óta áll a haza tudomány érdekeinek szolgálatában. Első sorban a múzeumi könyvtár érdekeinek előmozdítására lévén hivatva, ismerteti annak egyes csoportjait; beszámol az év gyarapodásról, a végzett munkáról és teljes megbízható képet ad a könyvtár belső életéről. Ismerteti a hazai és külföldi könyv- és levéltárakat, kiváló figyelmet fordítva ezek magyar és speciális bibliografiai vonatkozású anyagának felkutatására és közzétételére. Számot ad a hazai és külföldi bibliografiai irodalom termékeiről s figyelemmel kíséri a külföldi irodalom hazánkra vonatkozó kiadványait.

A Magyar Könyvszemle évnegyedes füzetekben, évenként márczius, június szeptember és december hónapokban jelenik meg 24—26 ívnyi terjedelemben, több műmelléklettel. Előfizetési ára egész évre 6 korona, a könyvárusi forgalomban 8 kor.; egy-egy füzet ára 2 kor., könyvárusi forgalomban 2 kor. 50 fillér.

Az előfizetési pénzeket a **Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatala** fogadja el; a folyóirat szellemi részét érdeklő közlemények a **szerkesztő címére** a **Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába** küldendőek.

A Magyar Könyvszemle régi folyamának két teljes példányát (I—XVI. kötet) 50—50 koronáért a II—XVI. köteteket egyenként 4 koronáért, együtt 40 koronáért bocsátjuk előfizetőink rendelkezésére. Megrendelések a Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatalához intézendők, mely az összeg előzetes beküldése esetén a szállítást bérmentesen eszközli.

Megjelent és a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában kapható: *A hazai hírlapirodalom 1899-ben. I. A magyar hírlapirodalom, id. Szinnyi Józseftől. II. A nem magyar nyelvű hírlapirodalom, Kereszty Istvántól. III. Folyóiratok, Kováts Lászlótól. Függelék: A magyar nyelvű hírlapok és folyóiratok statisztikája, id. Szinnyi Józseftől. Ára 1 kor. 10 fillér.*

MAGYAR KÖNYVSZEMLE. — REVUE BIBLIOGRAPHIQUE HONGROISE.

Publiée par la bibliothèque du Musée National Hongrois
sous la rédaction de M. le dr. Jules Schönherr.

Quatre livraisons par an; prix du volume | Nouvelle série, VIII. volume, 3. livraison. Juillet—Septembre 1900.
6 couronnes = 6 francs = 5 mares.

Sommaire.

Dr. Louis Dézsi. Jean Gutenberg	225
Elemér Varjú. La bibliothèque Batthyány à Gyulafehérvár (VI. article, avec 2 facsimiles.)	228
Dr. Jaques Bleyer. Imprimés périodiques allemands relatifs à la Hongrie (fin.)	250
Les bibliothèques provinciales hongroises en 1899	265
Bibliothèque hongroise. (Nouvelles pièces relatives au Répertoire des vieux livres hongrois imprimés jusqu'à l'année 1711.) Livres écrits par des auteurs hongrois en langues étrangères et imprimés à l'étranger dans la Bibliothèque impériale et royale à Vienne. (II. article.) Par Jean Kluch	275
Revue étrangère. Le système de catalogue des bibliothèques gouvernementales prussiennes. Par Ervin Szabó	284
Indicateur officiel. Rapport sur l'état de la Bibliothèque du Musée Nat. Hongrois dans le II. trimestre de 1900	297
La bibliothèque de l'Université à Budapest en 1899	301
La bibliothèque de l'Académie hongroise des sciences en 1899	311
Littérature. Elemér Czákó, Le catalogue de la bibliothèque du Musée des arts décoratifs à Budapest (Par dr. Louis Dézsi .) — Le catalogue d'accession de la Bibliothèque de l'université à Budapest pour l'année 1899 (Par <i>e.</i>) — Béla Küffer, Le catalogue d'accession de la Bibliothèque de la Chambre des députés pour les années 1893—1899 (Par <i>E. V.</i>) — Louis Barta, La liste des livres hongrois parus dans divers recueils (Par Dr. Edmond Váradi .) — Norks-Boglexicon 1643—1813 (Par Varjú .) — Bibliothèque des bibliographies critiques (Par <i>E.-r.</i>) — Revues bibliographiques: I. Revues hongroises. II. Revues étrangères	322
La littérature bibliographique hongroise en 1900 (I. article) Par Ladislav Kováts	327
Les fêtes de Gutenberg	330
Notices. Le nouveau directeur de la Bibliothèque de l'Université à Kolozsvár. Nomination. Subvention d'état pour les bibliothèques provinciales hongroises. Le II. cours pour bibliothécaires. La bibliothèque du Musée Nat. Hongrois à l'exposition universelle de Paris. Les congrès bibliographiques à Paris. La bibliothèque publique de Pozsony. Le relieur de la Bible de Vizsoly (Louis Kemény .) Le »Kalazantinum« à Kolozsvár	333
Changements dans l'état des imprimeries en Hongrie de 16. juin à 15. septembre 1900	336

Adresse de la rédaction et de l'administration: *Magyar Könyvszemle.*
Budapest, Musée National Hongrois.